

EL GUST PER LA LECTURA

CURS 2022-2023

L'hèroe,

de Santiago Rusiñol

Santiago Rusiñol: Falls de la vida
(litografia en paper, Museu Nacional d'Art de Catalunya)

Guia didàctica

Joan Martori

Departament d'Educació

El gust per la lectura

Curs 2022–2023

3r i 4t d'ESO

L'hèroe

Guia didàctica

Servei de Suports i Recursos Lingüístics

Subdirecció General de Llengües

Departament d'Educació

Joan Martori

Atès el caràcter docent d'aquesta publicació, per a la citació de fragments de textos d'altri i la reproducció de fotografies procedents d'obres publicades (de les quals se cita adequadament la font i el nom de l'autor) ens acollim al dret de citació reconegut a l'article 32.1 del Text refós de la Llei de propietat intel·lectual, aprovat pel Reial decret legislatiu 1/1996, de 12 d'abril, i a l'article 10.2 del Conveni de Berna per a la Protecció de les obres literàries i artístiques, de 9 de setembre de 1886; i, per tant, està exempta de la necessitat d'autorització i abonament dels drets d'autor.

Els continguts d'aquesta publicació estan subjectes a una llicència de [Reconeixement-No Comercial-Compartir Igual 4.0 Internacional de Creative Commons](#). Se'n permet còpia, distribució i comunicació pública sense ús comercial, sempre que se n'esmenti l'autoria i la distribució de les possibles obres derivades es faci amb una llicència igual que la que regula l'obra original.

La llicència completa es pot consultar a: [Creative Commons — Reconeixement-NoComercial-CompartirIgual 4.0 Internacional — CC BY-NC-SA 4.0](#)

Índex

Índex.....	3
Prèvia	5
Unes paraules introductòries més.....	8
Estructura de la guia didàctica	9
Primera part.....	13
Santiago Rusiñol, capdavanter del Modernisme	13
Santiago Rusiñol, artista bohemí	15
<i>L'hèroe</i> , una obra d'agitació política.....	21
La galeria de símbols en <i>L'hèroe</i>	23
L'antimilitarisme a debat.....	30
El qüestionament de bel·licisme	37
<i>L'hèroe</i> en context. Estructura, personatges i llenguatge.....	42
Selecció de fragments per treballar l'obra	60
La coralitat en <i>L'hèroe</i>	76
El criteri sobre el desastre colonial a través dels textos dels escriptors de la literatura hispànica	77
El cas de <i>Los últimos de Filipinas</i> recordat	80
A propòsit de l'heroisme	83
Els aforismes de Rusiñol.....	92
Endinsem-nos en el trepidant món de la televisió i de la comunicació audiovisual.....	93
🌀 L'estrena de <i>L'hèroe</i> en primera plana	93
🌀 TdeTiago, un concurs sobre Santiago Rusiñol i la seva obra.....	97
🌀 Santiago Rusiñol, el nervi d'un artista.....	98

Segona part: orientacions per al professorat	102
Competències bàsiques	102
Àmbit lingüístic	102
Altres àmbits.....	103
Objectius d'aprenentatge.....	106
Continguts essencials	106
Criteris d'avaluació.....	111
GALERIA FOTOGRÀFICA	114
BIBLIOGRAFIA I VIDEOGRAFIA	118

Santiago Rusiñol
(retratat per Kaulak, 1906)

Prèvia

No és a la universitat on es lliuren les batalles més decisives contra la barbàrie i el buit, sinó en l'ensenyament secundari. ¹

George Steiner

Empatanegats com estem en aquest fenomen que ha estat anomenat *crisi de les humanitats* com a conseqüència de l'utilitarisme que ho domina tot, la significació de l'educació literària sembla haver passat a un món subaltern en el qual conviuen les matèries inútils i residualitzades.

No és aquest el lloc adequat per fer una defensa del valor de la literatura i de la transmissió dels clàssics en la formació dels adolescents. Altres ho han fet amb molt coneixement i passió. Remetem, doncs, a la lectura del llibre de Nuccio Ordine que trobareu referenciat a la bibliografia d'aquest dossier. A més a més de molts vídeos, com el següent, per escoltar de viva veu el [fonamentat discurs del professor calabrès](#). O a aquesta altra joieteta que és el llibret de George Steiner que fa honor a la modesta actitud d'un dels grans comparatistes amb què ha comptat la teoria literària dels darrers temps (referenciada també a la bibliografia final).

És ben cert que les reflexions dels dos autors ens han orientat en més d'una ocasió al llarg de la carrera docent, en moments de descoratjament, però també —els que més— d'entusiasme. Per aquest motiu han passat a formar part dels nostres llibres de capçalera i en recomanem la seva lectura. Perquè ens han fet servei. En conseqüència els hem utilitzat per a redactar alguns punts d'aquesta introducció.

En un principi ens hem atansat a *L'hèroe* de Santiago Rusiñol per treure-li el polsim que el temps ha anat acumulant en el seu llom, endormiscat com estava en l'últim racó de les prestatgeries on reposava entre tants volums que formen part del patrimoni teatral que cal revisar. Com un guiatge ocasionat per la (de)formació, hem fet un primer exercici purament cultural, empesos per la necessitat de mirar de reconèixer-nos, ni que sigui una mica, en

¹Traducció al català feta per Anton Carbonell (Carbonell 2017: 23).

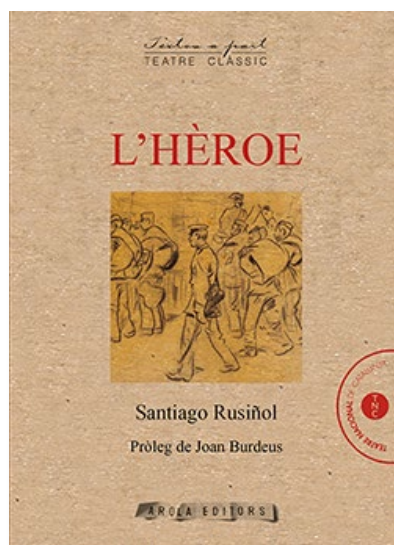
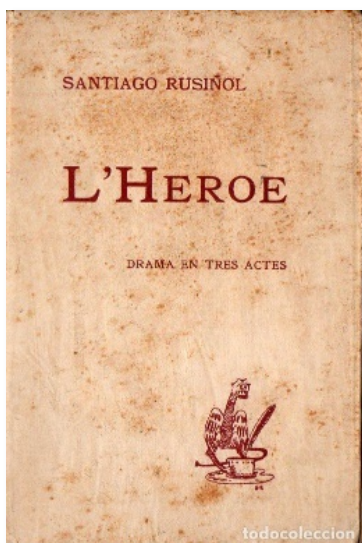

aquesta obreta. Fruit d'un procés pausat i lent l'hem acabat rellegint amb una visió actual i renovada.

Però desenganyem-nos: una obra tan allunyada en el temps de l'alumnat d'avui dia, emparada en l'autoritat que atorga la condició de Santiago Rusiñol com un dels clàssics de la literatura teatral catalana contemporània, no convencerà el nostre alumnat. Aquest potser practicarà un acte de fe emparat en l'etiqueta de clàssic que li atorga el currículum i que traslladen els llibres de text, buida, carent de sentit. O, com assenyala Steiner, si l'hem sabut presentar a l'alumnat adolescent amb convicció, en el millor dels casos, tot plegat ho trobarà digne de respecte. I prou.

Hem tractat d'aproximar-nos als camps d'interès dels adolescents i als usos i costums que els són propis. Ho hem fet amb el convenciment que paga la pena lluitar perquè els adolescents acabin de dotar de sentit una obra que d'inici viuran com si es tractés d'una peça arqueològica. Si aconseguim, però, que el sentit de l'obra neixi en el si d'ells mateixos, és a dir, que se l'acabin fent seva, probablement actualitzarem en el nostre petit espai d'influència les virtuts i el sentit que tenen els clàssics en un moment donat. També en el món personal de cadascun dels nostres alumnes.

Si es produeix aquest petit miracle en el si de l'aula i més enllà, haurem contribuït a incentivar en els nostres alumnes el gust de la lectura i el plaer estètic de fer-la amb esperit crític. I acabarem celebrant silenciosament dos plaers: que els alumnes hagin descobert la satisfacció que facilita el coneixement i que nosaltres, com a docents, ens sentim una mica més feliços amb la seva transmissió.

Treballar un text com *L'hèroe* a l'ESO no hauria de resultar difícil. Precisament perquè, d'acord amb els propòsits de Santiago Rusiñol, es tracta d'un text fàcil i entenedor. La facilitat en Rusiñol és una qualitat destacable que reforça el component comunicatiu de la seva obra. Per tant, bufen vents a favor nostre. El repte es troba, doncs, en el que hem tractat d'explicar anteriorment.

En el moment de la seva estrena *L'hèroe* va desencadenar un rebombori considerable que va transcendir el fet teatral. Si més no confiem que l'explicació d'aquests fets puguin encuriosir la nostra audiència i, de resultes, es vegi amb cor de posar-se a la feina per desenvolupar varies o moltes de les propostes que hem inclòs.

D'altra banda, l'obra conduirà l'alumnat a moltes reflexions, generades a partir d'un munt d'activitats que es relacionen amb l'acte mateix de la lectura, tot actualitzant les virtuts i les qualitats del text en un nou context com ho és el que viuen els alumnes d'avui dia. Aquesta és una de les meravelles que tenen els clàssics. Ho hem dit d'una altra manera més amunt.

El nostre propòsit ha estat el de facilitar la lectura del text; aquest en tot moment és el centre d'atenció del dossier. Al mateix temps oferim recursos i una àmplia bateria d'activitats (algunes d'elles demanen un treball multidisciplinari), que tenen per objectiu possibilitar la seva aplicació en la diversitat d'alumnes que omplen les aules dels centres educatius del país. Si donant-li una ullada superficial aquest dossier podria considerar-se com un treball ambiciós, el cert és que aquesta consideració s'allunyaria dels nostres propòsits. El que hem pretès és oferir moltes activitats d'entre les quals es puguin triar aquelles que més s'adeqüin a les característiques de l'alumnat amb què treballem, així com als propòsits pedagògics que volem assolir.

Mirarem de convertir l'aula en un fòrum de debat, en un taller d'interpretació i, per què no, en un esbarjo filològic. En definitiva, en un espai que permeti l'experiència de plantejar-nos moltes preguntes amb sentit. D'aquesta manera, intentarem transcendir tantes respostes que omplen els discursos expressats amb actitud prepotent a què sovint ens tenen acostumats, al professorat i al mateix alumnat.

És molt important que els alumnes s'escoltin entre ells, que aprenguin a argumentar i a exposar les seves idees (oralment i per escrit) i, sobretot, que acceptin que tenen dret a arriscar-se i a equivocar-se. En aquesta aventura haurem intentat ajudar-los a què trobin la seva veu personal, i a reconèixer amb naturalitat que els queda molt per aprendre. Com a professors, practicants potser d'una de les professions que hauríem de viure amb orgull i al

mateix temps amb humilitat —ho diu el mestre Steiner—, haurem donat el millor de tots nosaltres oferint l'oportunitat que, a través de la literatura, els nostres alumnes llegeixin el món, el seu i el dels que els han precedit, per atorgar a la cultura un valor real.

Unes paraules introductòries més

Santiago Rusiñol encarna i preconitza moltes de les actituds que en la modernitat s'atribueixen a la figura de l'artista. Apassionat i rebel, Rusiñol es lliurà a l'Art —en majúscula— en cos i ànima, entès com una religió, i assumí la funció de l'artista a través de la pràctica d'una mena de litúrgia que hauria de redimir la societat del *mal du siècle*, bo i combinant la vida i l'obra pròpies enteses com una aventura vital i artística. Com si es tractés d'un programa preconcebut, i amb l'afany de practicar l'Art Total, Rusiñol materialitzà el seu ideari estètic en disciplines diferents i amb una actitud combativa en grau divers (pintura, literatura -en diversos gèneres, com ara la poesia, la novel·la i el teatre-, periodisme i altres formes d'espectacle de consum popular, quan aquestes es trobaven en plena expansió). A través de discursos de retòrica abrindada, expressats amb un to sovint agressiu, i d'intervencions en l'espai públic destinades a la provocació i al sacseig de la moral social de l'audiència, ben aviat adoptà un paper de lideratge que serví d'element cohesionador i que hauria de contrarestar les vaguetats, dispersions i disparitats estètiques que es covaven en l'interior del moviment modernista. A les acaballes del segle XIX la conducta i l'obra de Rusiñol, incardinades a partir de la passió per l'Art i una actitud d'agitació cultural, renovadora i transgressora envers les instàncies del poder social representades per la menestralia i la burgesia de l'època, Rusiñol personificà les tensions d'un temps ideològicament convuls en una societat urbana en plena transformació. Les seves consignes no només influïren l'art i els artistes catalans de finals del segle XIX i tombants del XX, sinó que facilitaren també que, a partir de la figura de l'artista bohemí que Santiago Rusiñol representava i de les seves actituds i comportaments, la societat del seu temps anés elaborant una mitologia creixent sobre la seva figura, l'ombra de la qual s'allargassa fins als nostres dies.

Presentat així —i desplegant amb atenció les diferents propostes d'activitats—, l'alumnat difícilment restarà impassible davant d'una figura tan emblemàtica com ho és la de Santiago

Rusiñol. És ben cert que, per aconseguir bons resultats en la consecució dels nostres objectius, la presentació de les activitats i l'exposició dels materials de suport de què ens servirem, demanaran d'un cert entusiasme per part del professorat a l'hora de transmetre'ls per tal que els alumnes abandonin la seva zona de confort, ja que és molt probable que d'entrada aquest pugui trobar la temàtica del dossier massa reculada en el temps. Afortunadament disposem d'uns recursos, videogràfics i d'altra mena, que ens ajudaran que l'alumet pugui fer-se seva la significació i la transcendència de la figura i l'obra de Rusiñol, bo i obrint les finestres de l'aula a temàtiques que, tractades per l'autor, ens interpel·len com a ciutadans del segle XXI. Al mateix temps intentarem despertar la curiositat d'aquells alumnes reactius o més difícils de somoure mitjançant activitats ajustades als seus interessos i actituds. Tal com hem apuntat més amunt aquest és un dels motius que justifiquen la varietat d'activitats que es troben en el dossier, encaminades al fet que puguin ser aplicades a tipologies d'alumnat també diferenciades.

Estructura de la guia didàctica

Aquesta guia didàctica s'estructura en dues parts. Una primera, que porta per títol «Santiago Rusiñol, capdavanter del Modernisme», es fonamenta en la idea que una bona lectura de *L'hèroe* demana unes explicacions prèvies sobre la biografia de Rusiñol, la trajectòria com a artista i l'obra teatral de l'autor. I més concretament sobre la gènesi de *L'hèroe*, el context teatral del moment en què l'obra fou estrenada, els referents històrics i socials que es portaven a escena i les reaccions que la seva estrena causà en el públic i la crítica de la Barcelona del 1903. A més de treballar aspectes tècnics de l'obra, com ara l'estructura, l'espai i el temps, els personatges, i el llenguatge per tal d'anar-los apreciats i assaborint al llarg de la lectura.

L'hèroe és una peça teatral que actua de punt d'inflexió en la trajectòria literària de Rusiñol. Tanca el període més combatiu de l'autor, i, alhora, conté elements que presagien l'inici d'una nova etapa en la qual l'obra dramàtica de Rusiñol com més va s'anirà encaminant a guanyar-se el favor d'un públic cada cop més ampli.

Fins aquí i amb l'afegit d'una lectura detinguda i comentada ja seria suficient per tal d'oferir a l'alumnat el coneixement d'una obra fonamental del patrimoni teatral català. Però el fet teatral, a més a més, possibilita entendre que les interpretacions d'una mateixa obra al llarg del temps mai no són unívokes i tancades. Les diverses temàtiques que vertebrun *L'hèroe*

han possibilitat que el públic i la crítica en moments diferents hagi subratllat aquells aspectes que més sintonitzaven amb les inquietuds de la societat que els ha tocat viure. Sigui com sigui l'alumnat estarà en disposició per a aprofundir en diferents qüestions, entre d'altres, l'imperialisme, el colonialisme, el militarisme, la violència, la guerra i les conseqüències que se'n deriven, la cultura de la pau, el masclisme, el paper social de la dona, el valor del treball o la «virilitat tòxica», un element que ha subratllat l'últim muntatge de l'obra (Sala Gran del Teatre Nacional de Catalunya, 3.12.2020), aspectes tots ells que denoten la vigència de l'obra.

Una segona part exposa tant les competències generals i específiques que es treballaran a partir del dossier, els objectius fonamentals que es pretenen assolir, els continguts rellevants de l'obra que interpel·len el lector i/o espectador actuals, així com els criteris d'avaluació que hauran d'orientar el treball del professorat.

Amb aquest dossier es faciliten unes eines que, afegides a la imaginació i al *savoir faire* professional del professorat, esperem que donin bons resultats en favor de l'educació literària dels nostres alumnes en un context en què els valors de la literatura es residualitzen progressivament.

Una lectura detallada de *L'hèroe* ens permetrà aprofundir en el coneixement de la figura de l'artista contemporani i de la seva capacitat d'agitació intel·lectual. A partir de les activitats que proposem, l'alumnat treballarà dues qüestions que formen part dels dèficits tradicionals de l'educació: la comprensió lectora (en aquest cas promovent aquells coneixements que permeten desenvolupar l'esperit crític) i l'oralitat a l'aula (amb la lectura dramatitzada del text, preparada prèviament i desenvolupada a l'aula, a més de l'organització de debats que es deriven de les reflexions d'una lectura aprofundida de l'obra. La bateria d'activitats que incloem, però, promouen també pràctiques orientades a exercitar l'habilitat escrita. Així, la introducció als fonaments del comentari de text, que de bon inici sorprendrà els alumnes, acostumats a la reproducció mimètica de continguts, esdevindrà un exercici personal i creatiu en la construcció d'un discurs crític propi, que anirà guanyant qualitativament amb la seva pràctica al llarg del temps.

Al llarg del dossier es despleguen un seguit d'activitats relacionades amb el contingut de l'obra de Rusiñol que, considerades en bloc, suposen un petit passeig per la literatura catalana contemporània amb referències a autors i artistes com Àngel Guimerà, Ignasi Iglésias, Josep Pla, Joan Salvat-Papasseit, Pere Calders, Joan Brossa, Miquel Martí i Pol,

Maria-Mercè Marçal i Salvador Dalí. Així també es trobaran reflexions sobre el desastre colonial del 1898 d'autors significatius de la literatura hispànica com Miguel de Unamuno, Ramón del Valle-Inclán, Benito Pérez Galdós, Azorín, Antonio Machado i Vicente Blasco Ibáñez, que formaren part de la intel·lectualitat espanyola amb qui Rusiñol, com altres escriptors catalans, establí un fluid diàleg.

Així mateix, es proposen activitats interdisciplinàries que suggereixen un treball col·laboratiu amb els departaments de Ciències Socials (memòria històrica, cinema, etc.), Visual i Plàstica, Llengües estrangeres (anglès), Música, etc., relacionades amb la qüestió que ens ocupa i vinculades als currículums corresponents de cada matèria o bé participant d'una activitat conjunta que pogués implicar diverses àrees de coneixement.

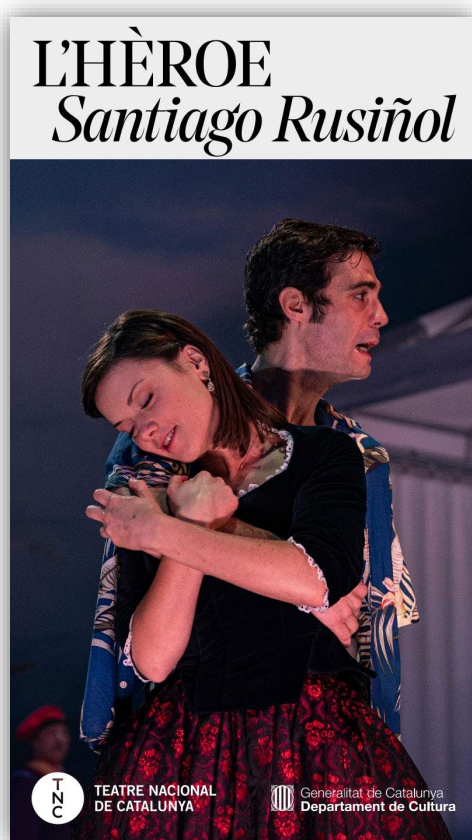
Entre altres qüestions s'introdueix l'alumnat en els fonaments de la interpretació a partir de pràctiques de lectura en veu alta. A més a més, diverses reflexions i activitats el conduiran a prendre consciència sobre la importància dels criteris d'edició, de la recerca i, encara que sigui indirectament, al reconeixement de l'autoritat de les persones que han treballat amb rigor la figura i l'obra de Rusiñol (Josep Pla, Josep Lluís Marfany, Margarida Casacuberta, Enric Gallén, Vinyet Panyella, etc.), a través dels estudis dels quals ens ha arribat una imatge acadèmica de l'autor i la seva època —en el cas de Pla, filtrada per la fascinació que sentí envers l'autor— que ens permetrà entendre millor la lectura i el valor social del text literari.

Ho hem assenyalat anteriorment, però creiem que cal insistir-hi: sempre que ens ha estat possible hem atansat la temàtica de l'obra a qüestions que s'acosten a la realitat que viu l'alumnat. Però som plenament conscients que tot el seguit d'activitats que conté aquest dossier no es poden dur a terme en la seva totalitat dins la programació del curs per raons de temps. El ventall d'activitats que agrupa el dossier s'ofereix perquè el professorat pugui triar aquelles que s'adeqüin millor a la tipologia de l'alumnat amb què es treballa, a la diversitat en la composició del grup i als criteris que es creguin més convenients per a encabir-les en la programació de la matèria. Des d'aquest punt de vista, aquest dossier és una caixa d'eines. Sempre oberta a l'experiència d'ensenyament-aprenentatge que pretenem activar amb cadascuna de les activitats proposades.

La idea-motor que ha impulsat aquest dossier, fonamentat en la lectura aprofundida d'un text com *L'hèroe* —de lectura fàcil i entenedora, com hem assenyalat— i el desenvolupament de les activitats que seleccioneu, ben treballades, haurà possibilitat ensenyar a llegir bé una obra literària de qualitat indiscutible, alhora que alimentarà el gust

de la literatura aparellat al gaudi estètic que experimentarà l'alumnat en fer-ne les anàlisis raonades que se'n derivin. I, qui sap si les utilitats d'aquest dossier no es concretaran en el disseny de més d'un projecte multidisciplinari, o en la participació de l'alumnat en activitats i concursos que busquin transcendir l'aula i el centre, o bé en d'altres de caràcter tan ambiciós com les anteriors com puguin ser els treballs de recerca. Si més no, n'estem plenament convençuts, hauran servit per a traslladar una metodologia de treball aplicable a les posteriors lectures que puguin anar venint en el futur itinerari escolar de l'alumnat. En la creativitat del professorat i la capacitat d'engrescar l'alumnat rau la possibilitat de dur-ho a terme.

Primera part

Santiago Rusiñol, capdavanter del Modernisme

Santiago Rusiñol i Prats (Barcelona, 1861 - Aranjuez, 1931) va néixer en el si d'una família burgesa que residia al barri de la Ribera de Barcelona. Malgrat que el seu avi patern, Jaume, després d'haver-lo acollit en haver-se quedat orfe, l'orientà en l'administració de la indústria tèxtil de la seva propietat, el jove Rusiñol es decantà pels estudis de pintura, una passió, potser la primordial de l'artista, que desenvolupà ben aviat.

Retrat de Rusiñol, de Ramon Casas

Essent adolescent Rusiñol exposa els seus primers quadres a Girona i a l'emblemàtica Sala Parés del carrer Petritxol de Barcelona. Fa amistat amb pintors com Enric Clarasó i Ramon Casas. Amb el primer comparteix estudi i amb Casas farà un viatge amb carro pel territori català que esdevindrà el germen dels seus primers textos literaris i un dels motius que contribuiran a la construcció del mite popular a partir de la seva figura.

El 1888 fa el seu primer viatge a París per a residir-hi una llarga temporada amb amics, artistes com ell, on durà una vida d'artista i de bohemí.

Laboratori de La Galette, París (1890-1891). Oli de Rusiñol

En una de les tornades de la capital cultural europea de l'època instal·la la seva col·lecció de ferros antics en una casa que compra a Sitges: el Cau Ferrat. En aquesta vila promourà un seguit d'activitats culturals que han passat a anomenar-se Festes Modernistes en les quals a més de donar-se a conèixer obres d'innovadors dramaturgs coetanis, Rusiñol pronuncià uns discursos que defensaven la pràctica de l'art com una mena de religió a la qual l'artista s'havia de consagrar a través de la pràctica d'una mena de sacerdoci que atemptava contra el materialisme i el mercantilisme que dominava la concepció del món menestral i burgès.

De la biografia de Santiago Rusiñol, que hauria de fascinar el mateix Josep Pla per la trajectòria vital del popular artista, destacarem l'etapa en la qual Rusiñol actua i incideix en la societat del moment d'una manera més combativa i polèmica. A través d'un programa estètic i moral, Rusiñol es converteix aleshores en un referent per a les avantguardes modernistes del país al mateix temps que va construint-se una autoimatge pública que impactarà la societat de l'època.

Retratant-se, de Rusiñol

En els enllaços següents trobareu diversos vídeos amb imatges inèdites de Santiago Rusiñol, sobre la seva obra pictòrica —a la qual ell mateix atorgà més importància que a l'obra literària—, el Cau Ferrat, o amb un recull de diversos testimonis personals i acadèmics que aporten una visió polièdrica del nostre autor i la seva obra:

- ❖ [Santiago Rusiñol - Imatges inèdites. Endrets - Geografia Literària dels Països Catalans. Imatges rodades per Josep Gaspar, pertanyents a *Gent i paisatge de Catalunya* \(1926\)](#)
- ❖ [Santiago Rusiñol i Prats - Modernismo - Pinturas](#)
- ❖ [El Llegat de Santiago Rusiñol. Museus de Sitges](#)
- ❖ [Espais Escrits. Santiago Rusiñol i el Cau Ferrat](#)
- ❖ ['Muntant el Cau'. Museus de Sitges.](#)
- ❖ [Santiago Rusiñol, motor del modernisme](#)
- ❖ [Obra pictòrica de Santiago Rusiñol al MNAC](#)

Josep Pla en el seu llibre *Santiago Rusiñol i el seu temps* va escriure un dels millors retrats que s'han fet sobre l'autor i la seva època. Per començar consulteu els enllaços següents:

- ❖ [Rusiñol i Prats, Santiago \(espaisescrits.cat\)](#)
- ❖ [Biografia | Associació d'Escriptors en Llengua Catalana](#)
- ❖ [Santiago Rusiñol a lletrA, la literatura catalana a internet. Article de Margarida Casacuberta \(Universitat de Girona\)](#)

En l'apartat [«Entorn i vida»](#) (pàg. 13-20) del dossier per al Gust de la lectura que Montserrat Corrius i Carme Vilà dedicaren a *L'alegria que passa*, una important obra teatral de Rusiñol molt vinculada a aspectes biogràfics de l'autor, com succeeix a *L'auca del senyor Esteve*, trobareu un seguit d'activitats relacionades amb aquesta qüestió que us poden ser útils.

Santiago Rusiñol, artista bohemí

A continuació, us reproduïm en un sol text uns fragments esparços escrits amb la finor descriptiva de Josep Pla sobre les actituds i els costums dels artistes bohemis que practicaven Rusiñol i els seus companys d'aventures. Fixeu-vos, però, com Pla destaca els fets en el seu context i és capaç de posar-los en relació amb la concepció de l'artista que defensava Rusiñol i que havia après en la seva estada a París:

«En l'esquemàtic sistema d'idees de Rusiñol, el pensament, el seny, s'oposa al somni, a l'esperit, a la fantasia. L'esperit és l'ànima, la gràcia, la sal de la vida. El pensament és l'aspecte burgès, el progrés material, la duresa de l'època, l'asfíxia de les preocupacions, el baix de sostre, el senyor Esteve. L'esperit és l'artista, l'art, la llibertat, la lleugeresa, la vida. Ara: donat que no tenen ni un moment de dubte sobre la superioritat del somni sobre la matèria, de l'art sobre la indústria i el comerç, de la llibertat sobre la reflexió, estan absolutament convençuts que el que fan és importantíssim. Esdevenen, així, passablement exhibicionistes. Més tard, a París, l'exhibicionisme se'ls accentuarà, perquè la vida intel·lectual francesa conté molt d'exhibicionisme. Seran donats, tota la vida, a singularitzar-se, a fer els possibles per no ésser confosos amb el ramat burgès, amb la convenció social establerta.

[...] Ara bé: donat que la cosa burgesa és la cosa corrent, aspiraran a *épater le bourgeois*, per dir-ho amb la inevitable i justíssima locució francesa, tan utilitzada en l'època. Es singularitzen. Primer, en el vestir. Creen un autèntic uniforme per a artistes. El barret ample a la Rubens, la xalina, la roba obscura, els pantalons de suau. Practiquen l'hirsutisme, són peluts, no s'afaiten ni es tallen mai els cabells.

[...] Es singularitzen en la higiene. La vida moderna dóna a la higiene una importància que mai potser l'home no havia sentit. Ells, però, no senten la higiene. A penes es renten. Vesteixen amb abandó, viuen en la brutícia. Diuen que no tenen temps per a viure d'una altra manera.

[...] Rusiñol solia passar del llit a taula, sense solució de continuïtat. Generalment no utilitzava mocador de butxaca. Els seus amics deien que el seu nas era d'una innocuïtat perfecta i sense conseqüències.

[...] Un dia, en el vestuari d'un teatre, li donen un barret que no és el seu. En arribar al cafè diu: «Aquest barret millora de dia en dia...».

[...] D'altra banda, aquests homes no tenen horari, no regeix per a ells mètode o disciplina qualsevol, dissimulen notòriament els seus estats de reflexió. Tot ho fan a la bona de Déu, a ull, abandonant-se a la possible gràcia personal, a si surt, surt... I el sorprenent, el prodigiós miracle, és que de vegades surt! Surt rarament, és clar, però de vegades surt. És una absurditat ser exigent amb els altres, però de vegades penso el que hauria pogut fer Rusiñol amb la gràcia, els dons naturals, la facilitat gairebé sobrehumana que tingué, si hagués treballat com solen treballar els seus iguals a tot arreu.

[...] Però així és la bohèmia, la vida bohèmia, aquesta curiosa manera de viure a què s'abandonen molts artistes en aquesta època. La bohèmia és una qüestió de temperament, i per això n'hi ha hagut, n'hi ha i n'hi haurà sempre.

[...] L'artista es considera d'una classe a part, porta un uniforme que el distingeix del restant de la gent, es dedica a una activitat considerada misteriosa, enigmàtica i en tot cas molt important.

[...] A París, els artistes tenen una consideració molt elevada i van lligats amb l'exhibicionisme. Són tinguts com una mena de sacerdots d'un culte misteriós i intel·ligible en el qual intervenen les formes més profundes de la intel·ligència. París ha estat sempre ple de funàmbuls, de bohemis i de cabotins.

[...] Essencialment hi ha dues classes de bohemis: els que adopten la part agradable d'aquesta vida pel que té de lliure, de gracios i fins d'irresponsable, sense, però, deixar de treballar intensament, i els que es vesteixen amb l'uniforme de la bohèmia i de l'artista i es passen la vida "desitjant" escriure, o pintar, o esculpir, sense que els arribi mai el moment de fer res. Des de la seva joventut, Rusiñol es col·locà en la primera classe. La vida bohèmia no el privà mai de treballar. "Jo he estat molt bohemí", diu al final de la seva vida, "però he treballat sempre com un negre i mig..." Per Rusiñol aquesta classe de vida fou una defensa per a eliminar de la seva existència coses importunes, pesades i asfixiants. Fou una defensa per a treballar més. Estigué dotat, així mateix, d'un gran sentit pràctic i tingué unes possibilitats econòmiques que eliminaren del seu viure tot fàstig o molèstia o preocupació. Guanyà, així mateix, molts diners - molts més diners que si hagués estat fabricant del tèxtil.

[...] Rusiñol fou un satíric de la burgesia absolutament burgès. Fou, així mateix, un bohemí per singularitzar-se, perquè la singularització formava part del seu temperament, perquè no el prenguessin per un home com els altres, per no ésser confós amb la mediocritat de l'establert. Aquest fou el desig més constant de la seva vida i aquesta és la característica diabòlica i pueril de l'artista romàntic. Cregué que l'art és una cosa excepcional, situada al marge de l'activitat social genèrica, una cosa gairebé sagrada. A una concepció de l'excepcionalitat de l'art havia de correspondre una inflació de l'artista, una tendència a considerar-lo com un ésser a qui s'han de concedir certs privilegis perquè pugui fer, aproximadament, el que li doni la gana. L'època tenia aquesta inclinació; el més còmode era seguir-la i aprofitar el que tenia d'agradable.

Amb la lectura d'aquests textos escollits de Josep Pla l'alumnat estarà en condicions d'entendre la vida bohèmia de Rusiñol i el reconeixement social que pretenia aconseguir. A continuació, i per aprofundir en l'actitud sinó bohèmia, sí que força extravagant d'altres artistes, caldria que es documentés sobre la vida de Salvador Dalí, una altra figura de l'art català que es produí en un altre context estètic diferent. Les excentricitats del pintor empordanès lligades a la provocació i la promoció personal permetran establir comparacions i divergències amb les facècies de Rusiñol.

Consulteu els enllaços següents:

- ❖ [Entrevista de Chicho Ibáñez Serrador a Salvador Dalí](#)
- ❖ [Dalí visita Tarragona el 1973 amb motiu de la celebració dels 2.000 anys de la ciutat com a capital romana](#)

El pastisser Salvador Arimany, que va crear uns pastissets per a l'ocasió, testimonià com Dalí, després d'una acció histriònica de les seves, en veure'l una mica pertorbat li digué: «No us espanteu. M'entendrà de seguida, això és part integrant de la feina», una situació que permetrà que s'entengui com Dalí adoptava un paper histriònic a consciència i creà d'ell mateix una imatge pública que en més d'una ocasió li resultà molt rendible.

Bigoti de Dalí, de Philippe Halsman

Més endavant parlarem de Ramón María del Valle-Inclán, una figura de les lletres espanyoles de la qual els alumnes se n'haurien d'informar —fora bo que els orientés el professorat de Llengua Castellana i Literatura— per l'anecdota que, com la de Rusiñol i Dalí, omple de singularitat la seva vida d'artista.

Seguidament reproduïm un text de Clara María Molero

Perea sobre Valle-Inclán²:

«Quiso ser escritor. Artista. Todo lo convirtió en literatura. Denunció la estupidez corrupta de la España de la Restauración que se creía heroica y era resto andrajoso, vampiro de unos hijos apenas alumbrados con luces de bohemio, coletas de toreros, hisopos y cuartereros sables. [...] Cantó las supersticiones celtas, el satanismo, los paraísos artificiales de la pipa de quif, la flor de santidad. [...] Amigo generoso, arruinado, sin el menor pudor para las broncas, en una con Manuel Bueno quedó manco... ¡Cafetines, bastonazos y escándalos! El frenillo, el ceceo, en el

² MOLERO PEREA, Clara María, «El desastre colonial del 98 en la literatura», a Actes XXXIX Congrés *El español, puente de comunicación*, Asociación Europea de Profesores de Español (AEPE), Segòvia: 2004, p. 225. [Disponible aquí](#).

raído traje o envuelto en una capa, formaban, más que un tipo, un personal talante sentimental e insolente. Él, artista total, apuró los extremos de todas las desmesuras para ser ese eximio escritor y extravagante ciudadano que tenía sus cosas, una de ver y de contar, porque las habituales se le quedaban cortas...

Y se erigió en hacedor literario: como la realidad no le gustaba ni le satisfacía la gramática literaria, inventó una manera nueva de mirar y vio al mundo en forma de teatro.»

En el context de crisi colonial, derivades de la insurrecció de Cuba (1878) que va concloure amb la independència de les darreres colònies espanyoles (Cuba, Filipines i Puerto Rico), es qüestiona el concepte d'Espanya. La idea de regenerar la vida pública, des de postulats pessimistes, com l'espanyol, i de més optimistes i expansius, com el català, portarà també a la idea de regeneració de la vida artística, i en el cas de l'ideari difós per Rusiñol en l'etapa més bel·ligerant de l'autor, a la redempció de l'home de «la prosa de la vida».

En la tercera Festa Modernista, del 1894, que serví per a inaugurar el Cau Ferrat, un indret que esdevindrà la plataforma pública més espectacular del moviment modernista, Rusiñol llegí un discurs en el qual s'exposava la doctrina de l'art modern de la Religió de l'Art, i d'una manera certament agressiva, la lluita dels seus practicants contra el menyspreu i la indiferència de la burgesia.

🌿 En l'[enllaç següent](#) trobareu el text del discurs. L'alumnat n'hauria d'extreure aquells conceptes clau i dues o tres frases que, al seu entendre, exemplifiquin el contingut doctrinal i programàtic del parlament, bo i raonant la seva tria. Aquesta activitat s'hauria de fer per escrit i posteriorment exposar una selecció o tots els redactats a l'aula.

Congruent amb el discurs en defensa de l'Art Total, Rusiñol alterna l'exercici de la pintura amb les pràctiques literàries (escriptura de contes, quadres de costums, novel·les més o menys autobiogràfiques, llibres de viatges i articles periodístics). L'intent de síntesi de l'Art

Total el porta a interessar-se pel teatre, ja que en la posada en escena intervenen diferents disciplines, com ara la literatura, la pintura i el dibuix en les decoracions, la música, etc.). Així doncs, escriurà obres de gèneres diversos: entre d'altres, drames, sainets, monòlegs, comèdies i peces líriques.

 Caldrà que els alumnes busquin informació per definir els gèneres teatrals següents:

Tragèdia, drama, comèdia, sainet i paròdia

 Se'ls haurà de facilitar els recursos en línia següents:

- ❖ [Diccionari d'escenografia i escenotècnia de l'IEC,](#)
- ❖ [Diccionari de la llengua catalana de l'IEC,](#)
- ❖ [Vocabulari de les arts escèniques de l'Acadèmia Valenciana de la Llengua](#)

 A més a més podran consultar a la biblioteca del centre o del seu municipi obres com Marchese & Forradellas (1986) o una obra canònica sobre terminologia teatral (Pavis, 1990) que es referencien en la bibliografia d'aquest dossier.

 Un cop coneguda la significació dels termes proposats caldrà que citin un parell d'obres significatives de la literatura teatral catalana de cadascun dels gèneres, tot indicant-ne l'autor i el moviment literari a què pertanyen. Tota aquesta informació, ben sistematitzada, caldrà que es traslladi en unes fitxes, l'elaboració de les quals caldrà orientar prèviament.

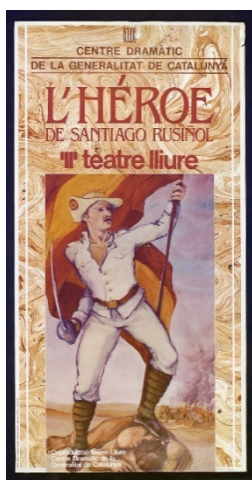
L'hèroe, una obra d'agitació política

L'historiador del teatre Xavier Fàbregas deixà escrit:

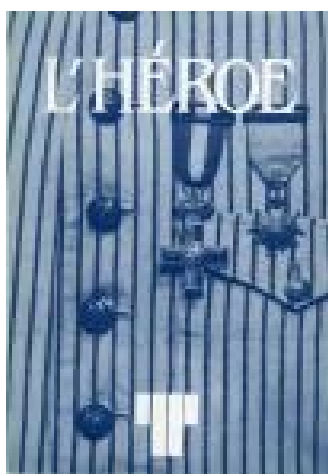
«Durant els primers anys de segle [xx] constatem alguns canvis substancials en l'actitud del modernisme, que, mica en mica, abandona la seva primitiva intransigència envers la societat constituïda. Són diversos els factors que incideixen en aquest canvi: d'una banda, el fracàs pràctic de l'anarquisme, desarticulat per una repressió constant i duríssima; de l'altra, la consciència cada cop més clara per part dels intel·lectuals adscrits al modernisme estètic que llur recerca de l'ideal només pot ésser prosseguida si la societat burgesa els acotxa convenientment.

Per dir-ho en termes actuals, la integració del modernisme ha estat iniciada: els seus valors estètics han estat acceptats, i amb l'acceptació s'endevina indefugible l'assimilació. Aquest procés d'assimilació el veurem en referir-nos a l'obra dramàtica escrita per Santiago Rusiñol durant els primers anys del segle.»

Però també és cert que *L'hèroe* (Teatre Romea, 17.4.1903) forma part d'un conjunt d'obres del teatre polèmic de Rusiñol destinades a desmuntar tots els tòpics dels discursos que omplien els mitjans de l'època amb la finalitat d'aconseguir un rendiment electoral —*Llibertat!* (1901), *Els Jocs Florals de Canprosa* (1902), *L'hèroe* (1903), *El místic* (1903), *El bon policia* (1905) i *La «merienda» fraternal* (1907). Alguns dels símbols, mites o estereotips que Rusiñol hi combat són tan vigents que encara avui ens interpel·len.

Cartell i programa de mà del Teatre Lliure (1983)

Cartell del Teatre Romea (1999)

Les consignes més dures del discurs que Rusiñol havia pronunciat en la Tercera Festa Modernista del 1894, que l'alumnat haurà llegit i treballat, en *L'hèroe* i a partir del seny, el sentit pràctic, el treball i la laboriositat tipificats en la llar dels personatges de la Ramona i l'Anton com a exponents de les virtuts catalanes, fan que el 1903, any de l'estrena de l'obra, Rusiñol pugui ser considerat com un exmodernista. I encara més si tenim en compte dues qüestions: la utilització d'una temàtica de molta popularitat en el moment per tal de guanyar-se l'interès del públic i l'evolució de la seva obra posterior encaminada a la consecució d'un públic cada cop més ampli.

Els alumnes estaran en condicions d'exemplificar aquest canvi operat en l'obra de Rusiñol. Caldrà que comparin, doncs, el contingut del discurs de Rusiñol a Sitges, destacant aquelles afirmacions a través de les quals carrega les tintes cap a la burgesia autòctona, amb els fragments de *L'hèroe* en què el personatge de l'Anton fa un elogi dels valors del treball simbolitzat pel teler.

El personatge central de *L'hèroe* és una contrafigura de l'heroi que defensen amb un caire optimista i progressista els intel·lectuals modernistes amb l'objectiu de crear una Catalunya liberal, culta i sensible a les formes artístiques, en consonància amb els països europeus avançats. D'altra banda, el qüestionat heroisme que representa el personatge central de l'obra de Rusiñol, malgrat la degradació moral que encarna causada per l'ambient de l'exèrcit i la guerra, és enaltit per un cor de personatges que representen les forces vives del poble, i que, amb les seves actituds, esdevenen una paròdia dels valors esgrimits pels promotors de les exaltacions nacionalistes i patriotesques que havien acompanyat la catastròfica guerra cubano-filipina.

L'hèroe encarna els valors, corejats per les forces vives del poble, del patriotisme militar, vinculat als símbols de la nació (la guitarra i el flamenc), i a una imatge patriarcal i hipermasculinitzada que recupera la figura paròdica del «*macho ibérico*» com a referent ancestral d'aquest model. Uns valors que cal defensar amb orgull i gallardia en el camps de batalla entès com un espai de joc per al lluïment personal en el qual es pot demostrar el que és un «hombre de verdad», tal com destaca el personatge del sergent de carrabiners.

La galeria de símbols en *L'hèroe*

Rusiñol a l'hora de tractar el viatge triomfal de regrés a casa que fa el personatge de l'hèroe es pren una llicència. De fet els soldats que tornaven de Filipines desembarcaven al port de Barcelona. Però l'autor fa desembarcar el seu personatge a Cadis per seguir un itinerari en tren pels territoris on era més viu l'andalusisme. La guitarra espanyola en *L'hèroe* esdevé un símbol més dels tòpics de l'Espanya oficial.

A la qual cal afegir altres elements en aquesta galeria d'elements simbòlics: la *manola* que besa l'hèroe a l'estació i la trobada durant el viatge gloriós de l'hèroe amb Rafael Guerra, «Guerrita», un torero cordovès de molta anomenada en l'època.

 Prèviament al que explicarem a continuació, cal que l'alumnat busqui en les referències bibliogràfiques o els recursos en línia sobre terminologia teatral que hem esmentat anteriorment, la significació i funció dels termes *acotació* o *disdàcalia*, uns conceptes que haurà de fer servir quan faci algun comentari de l'obra.

La música de la *Marcha de Cádiz* que, tal com s'indica en l'acotació final de l'escena IV de l'acte I, ha de sonar de fons per rebre l'hèroe:

«En aquest moment se sent molt lluny , que toquen la Marcha de Cádiz. Al sentir-ho , la Carme s'aixeca amb llestesa, fa un crit d'alegria, però s'asseu al mateix lloc perquè veu la cara de l'Andreuet. La Ramona surt corrent del seu quarto. L'Anton es posa dret al teler, i escolta, i surt el sargento de carrabiners.»

Caldria destacar la importància que té la música en el teatre de Rusiñol, com un element complementari d'un teatre que pretén ésser un exercici d'Art Total. Aquesta composició pertanyia a la sarsuela *Cádiz* dels mestres Federico Chueca i Joaquin Valverde, amb llibret de Javier de Burgos (Teatro Apolo de Madrid, 20.11.1886), una sarsuela que gaudí de molta popularitat i que evocava el patriotisme popular que es vivia a Cadis el 1812 quan les Corts redactaren la primera Constitució Espanyola.

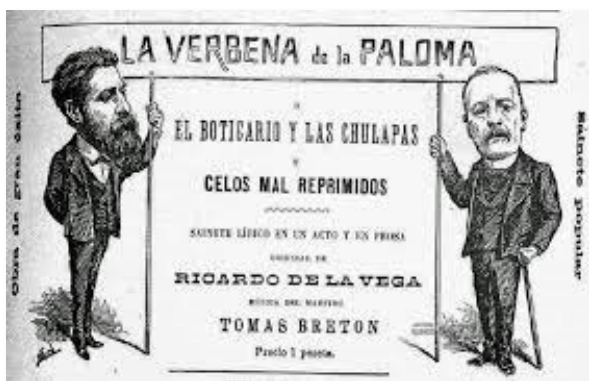
La marxa militar que havia estat composta en honor dels patriotes que lluitaren per la independència d'Espanya per combatre l'assetjament de les tropes del govern de Napoleó, tingué molt ressò popular quan el *género chico* estava en ple auge. Aquesta mateixa composició musical que, de fet, és un *pasodoble*, havia acompanyat els soldats que

embarcaven cap a Cuba i Filipines. Amb els anys es convertí en un símbol del patriotisme espanyol i de recolzament a l'exèrcit en la seva lluita a ultramar. Fins al punt que el 1898 fou proposada perquè fos l'himne nacional d'Espanya.

Ara bé, amb el desastre colonial del 1898 aquesta peça canvià radicalment de significació i es convertí en un símbol del patriotisme espanyol més populatxer. Aquesta nova connotació de la *Marcha de Cádiz* de cap de les maneres hauria escapat al públic de *L'hèroe* que l'estava escoltant el 1903. La seva inclusió per part de Rusiñol esdevé un altre element paròdic de l'obra.

Amb la guitarra espanyola, el toreig i la sarsuela que formava part del *género chico*, Rusiñol no només afegia el seu punt de vista humorístic en les diverses situacions dramàtiques de *L'hèroe*. El flamenquisme i la sarsuela formaven part del repertori teatral que explotava la indústria teatral que s'adreçava al consum popular de Barcelona. Contra la seva influència s'oposava un sector important de la intel·lectualitat catalana.

La Esquilla de la Torratxa, 7.6.1894, 351

Cartell de *La Verbena de la Paloma*. Proyecto Zarza. Zarzuela por jóvenes y para jóvenes (Teatro de la Zarzuela de Madrid, 23.2.2019)

☀ Feu reflexionar l'alumnat sobre la nul·la representació de la cançó catalana, basca o gallega que trobem en programes com *La voz Kids* d'Antena 3 i, en canvi, la important representació que hi té el flamenc. Un aspecte que tindria a veure amb la vigència de la imatge d'Espanya que combatia Rusiñol i que en alguns aspectes com aquest segueix absolutament vigent en detriment de la diversitat cultural dels pobles que la formen.

A tota aquesta galeria de símbols caldria afegir la *fiesta nacional* i la caricatura del sergent de carrabiners, l'oratòria buida del qual, es posen al servei de la sàtira d'una concepció d'Espanya que estava en plena crisi. El posicionament ideològic de Rusiñol hauria satisfet el públic del Romea com també feriria sensibilitats.

Hi ha diferents moments en l'obra que, ridiculitzats per Rusiñol, ens interpel·len com a ciutadans preocupats per la realitat social en què estem immersos.

 En aquest moment es podria proposar que s'establís un debat a l'aula sobre l'auge del neofascisme i la seva progressiva «normalització» en l'actualitat a partir dels discursos que esgrimeix la ultradreta.

Abans, però, seria bo parar atenció a com s'organitza un debat per tal que aquest sigui productiu. Trobareu molta informació sobre com organitzar un debat a l'aula. Incloem dos enllaços:

- ❖ [Iolanda Traver: Debat a l'aula, argumentació oral i interacció grupal](#)
- ❖ [Guia pràctica de debat a l'aula ICE-UB](#)

I traslladem la informació de [la Lliga de Debat per a alumnes de Secundària i Batxillerat](#) que organitza la Xarxa Vives.

A més del patrioterisme que hem destacat a propòsit de l'obra de Rusiñol, vehiculat per un personatge exageradament heteropatriarcal i hipermasculinitzat, en *L'hèroe* hi trobarem d'altres elements que d'una manera obsessiva formen part d'un discurs ultraconservador que intenta recuperar valors més propis d'una societat periclitada. L'apologia de la violència que trobareu en l'obra de Rusiñol, representat en la veu de l'hèroe i el cor de les forces vives, connecta amb els valors que la ultradreta actualment impulsa en tractar de recuperar un passat mític tradicional insensible a la vida animal i de les persones, bo i legitimant pràctiques lligades a la violència amb els animals (la tauromàquia i la cacera) o amb altres éssers humans, com la guerra o la «mili». Però no només, en *L'hèroe* es troben elements que es poden relacionar amb la ideologia de gènere que promulguen els grups neofeixistes.

☛ Cal que l'alumnat es fixi en la fascinació que l'hèroe causa en els personatges femenins de l'obra a l'inici d'aquesta —abans que el personatge de la Carme operi el seu significatiu canvi— i, sobretot, la concepció que el personatge central té de les dones.

És relativament fàcil posar-ho en relació amb els valors que defensa la ideologia ultradretana, atenent al que despectivament considera com a reivindicació «feminazi» o «lesboterrorista», tot despreciant la lluita dels moviments feministes.

Es fa necessària una bona preparació per part de l'alumnat, buidant el text de *L'hèroe*. En el context de la factura de l'obra, a la Catalunya de principis del segle xx, conviuen diverses formes d'antimilitarisme, i entre les classes populars dominava l'oposició a les quintes. De la lectura que en faran els alumnes, en un context de guerra que està alterant l'ordre internacional, sorgiran qüestions candents en el món que l'envolta. És del tot previsible que el debat pugui derivar cap a plantejaments que tenen a veure amb el pacifisme (procedeix d'idees transcendents com Déu o la Humanitat), l'antimilitarisme (amb arrels fonamentalment atees que critica les forces armades com a institució de l'Estat dedicada a reprimir, malgrat que alguns antimilitaristes accepten l'autodefensa) i la no-violència (més moderna i que refusa fins i tot l'autodefensa). Conseqüentment caldrà que l'alumnat es documenti prèviament amb fonts contrastades que podrà trobar a internet per tal que el debat sigui serè, objectivant i enriquidor.

Després d'aquest debat que, molt probablement haurà estat encès i potser polèmic, seria bo recórrer a la ironia i l'humor, com a recursos intel·lectuals que ens permeten adoptar una distància necessària per tal de reflexionar sobre temes que ens preocupen per les greus conseqüències que poden tenir.

☛ En aquest punt esdevé pertinent que l'alumnat llegeixi «Fet d'armes», un conte de Calders extret del recull *Cròniques de la veritat oculta* en el qual, amb ironia i humor, l'antibèl·licisme de l'autor posa en relleu l'absurditat de la guerra a partir de la fortuïta trobada de dos personatges pertanyents a bàndols oposats en un terreny neutral i allunyat del conflicte bèl·lic. Calders és un dels narradors de la literatura contemporània que domina aquests recursos amb una eficiència inqüestionable. A «Fet d'armes», potser a través del distanciament que proporciona l'humor i la ironia, utilitzà aquests recursos com una manera de superar l'experiència traumàtica de guerra i exili que va viure. Havia experimentat en

primera persona la guerra del 1936-1939 i, en acabar-se el conflicte bèl·lic, hagué d'exiliar-se a Mèxic. Caldria remarcar-ho als alumnes.

Un dia, fent guerra, vaig trobar-me separat de la meva gent, sense armes, sol i desemparat com mai. Em sentia una mica humiliat, perquè tot feia preveure que el meu concurs no devia ésser decisiu i la batalla feia via, amb un soroll i una quantitat de morts que esgarriava.

Vaig asseure'm a la vora d'un camí per fer determinades reflexions sobre aquest estat de coses, i vet aquí que, de sobte, un paracaigudista vestit d'una manera estranya va prendre terra a prop meu. Sota la capa que portava, s'hi veia una metralladora i una bicicleta plegable, tot això dissimulat, és clar.

Va acostar-se'm i amb un accent estranger molt marcat em preguntà:

—Que em podríeu dir si vaig bé per a anar a l'Ajuntament d'aquest poblet? (Per allí, la setmana passada, hi havia un poble.)

—No sigueu ase —vaig dir-li—. Se us veu de seguida que sou un enemic, i si aneu cap allí us agafaran.

Això el va desconcertar, i després de fer un soroll amb els dits que denotava la seva ràbia replicà:

—Ja m'ho semblava, que no ho havien previst tot —respongué—. Què em fa falta? Quin és el detall que m'acusa?

—Aquest uniforme que porteu és caducat. Fa més de dos anys que el nostre general el va suprimir, donant a entendre que els temps havien canviat. Aneu mal informats, vosaltres.

—L'hem tret d'un diccionari —va dir-me amb tristesa.

Es va asseure al meu costat, aguantant-se el cap amb les mans, segons sembla per pensar amb més garanties. Jo me'l mirava i de cop li vaig dir:

—Vós i jo el que hauríem de fer és barallar-nos. Si portés armes com vós ja us ho diria d'una altra manera...

—No —digué—, no valdria. De fet estem fora del camp de batalla i els resultats que obtinguéssim no serien homologats oficialment. El que hem de fer és mirar d'entrar al camp, i allí, si ens toca, ens les mesurarem.

Provàrem, fins a deu vegades, d'entrar a la batalla, però una paret de bales i de fum ho impedia. Per mirar de descobrir una escletxa, pujàrem en un petit turó que dominava l'espectacle. Des d'allí es veia que la guerra seguia amb una gran empenta i que hi havia tot el que podien demanar els generals.

L'enemic em digué:

—Vist des d'aquí fa l'efecte que, segons com hi entréssim, més aviat faríem nosa... (Vaig fer que sí amb el cap.)

—... I, això no obstant, entre vós i jo hi ha una qüestió pendent —acabà.

Jo trobava que tenia tota la raó, i per tal d'ajudar-lo vaig suggerir:

—I si anéssim a cops de puny?

—No, tampoc. Devem un cert respecte al progrés, pel prestigi del vostre país i del meu. És difícil —digué—, és positivament difícil.

Pensant, vaig trobar una solució.

—Ja ho sé! Ens ho podem fer a la ratlleta. Si guanyeu vós podeu usar el meu uniforme correcte i fer-me presoner; si guanyo jo, el presoner sereu vós i el material de guerra que porteu passarà a les nostres mans. Fet?

S'hi avingué, jugàrem i vaig guanyar jo. Aquella mateixa tarda, entrava al campament, portant el meu botí, i quan el general, ple de satisfacció pel meu treball, em va preguntar quina recompensa volia, li vaig dir que, si no li feia res, em quedaria la bicicleta.

Trobareu un comentari d'aquest conte fet per Joan Martori a l'edició següent de *Cròniques de la veritat oculta*, Educaula, Col·lecció Educació 62, Edicions 62, Barcelona, 2009, p. 333-337.

☛ A propòsit de la lectura de «Fet d'armes» caldrà preparar un guió en resposta a les activitats següents que proposa Joan Pinyol Colom en el dossier Cròniques de la veritat oculta de Pere Calders del Gust per la lectura 2011-2012 i posar-les en comú a l'aula:

☛ En quins moments creieu que el narrador dona a entendre també el seu antibel·licisme? Critica la guerra? Caricaturitza els soldats? De quina manera?

La resposta és oberta, però hauria d'anar lligada a les idees següents: la narració sencera és un compendi de despropòsits sobre la lluita armada. Des de la ironia respecte del poble que ha desaparegut (Per allí la setmana passada hi havia un poble, p. 228) fins al fet que un dels soldats s'equivoca d'uniforme i no aconsegueix dissimular que és enemic. També la referència a la no homologació dels resultats (Estem fora del camp de batalla i els resultats que obtinguéssim no serien homologats oficialment, p. 229). Finalment, amb el fet de mesurar-se les forces a la ratlleta i, sobretot, amb la recompensa escollida pel guanyador, la bicicleta, un detall que evidencia que el que mou el personatge no és el poder militar.

☛ A l'inici del conte, el protagonista cau en un desànim evident.

- a) Per quin motiu? Perquè el seu concurs en la guerra no era gens decisiu i la batalla feia via al marge d'ell.
- b) Quin fet insòlit viu de sobte? A la seva vora aterra un paracaigudista enemic.
- c) Què du amagat el nouvingut sota la capa? Una metralladora i una bicicleta plegable.
- d) Quin detall fa evident que es tracta d'un enemic? Porta un uniforme caducat.
- e) Com s'explica? El van copiar d'un diccionari.
- f) Per quines raons no poden entrar al camp de batalla? Els ho impedeix una paret de bales i de fum.
- g) De quines dues maneres miren de resoldre la qüestió pendent? Un dels dos proposa anar a cops de puny i, després, fer-ho a la ratlleta.
- h) Al final determinen quin dels dos serà el guanyador a través del joc de la ratlleta. Cerqueu informació sobre aquest joc. Resposta oberta. Per exemple: Jugar en català: a ratlleta.
- i) Coneixeu altres jocs d'aquest mateix estil? Indiqueu-los. Resposta oberta.

j) A quin tracte arriben el paracaigudista i el narrador? Si guanya el paracaigudista, podrà usar l'uniforme correcte i fer presoner l'altre. Si guanya el narrador, el presoner serà el paracaigudista i el material de guerra que porta passarà a les seves mans.

k) Qui guanya al final i quina recompensa vol? Guanya el narrador i es queda la bicicleta.

🌀 Imagineu que us trobeu en el mateix cas i guanyeu vosaltres. Expliqueu en no menys de deu línies què demanàrieu al general com a premi i per quines raons. Resposta oberta.

🌀 Si veieu que es desperta l'interès en l'alumnat —la ironia és un dels efectes més difícils de capir en alguns adolescents— i que la prosa de Pere Calders ha agradat, en l'edició a cura de Joan Martori trobareu relacionat material videogràfic i referències webs sobre l'autor i la seva obra. Hi trobareu també força activitats (p. 323-331). Encara que moltes d'elles estan pensades per a l'alumnat de Batxillerat, n'hi ha d'altres que es poden adaptar a l'ESO. Per exemple, les propostes de treball 4, 5, 7, 8 i 17.

L'antimilitarisme a debat

En un context de catalanisme ascendent l'estrena de *L'hèroe* (Teatre Romea, 17.4.1903), com no podia ser d'altra manera, acontentà els sectors d'aquest moviment i molestà, a causa de l'antimilitarisme incisiu que l'obra contenia, els representants de les forces ideològicament vinculades a una Espanya tradicionalista en crisi i, per aquest motiu, hipersensibilitzada cap aquesta qüestió. Rusiñol havia apostat per tractar una temàtica molt viva en aquells moments. La polèmica, per tant, estava servida.

Rusiñol amb *L'hèroe* portava a escena un tema de llarga tradició en la literatura popular catalana: l'oposició al servei militar obligatori. El Sistema de quintes havia estat establert per Felip V. El servei militar a Espanya era teòricament universal des de 1876. A la pràctica no era universal sinó l'antic sistema de quintes, que sortejava els mossos útils, i seguia admetent la redempció amb diners, que, el 1904 s'unificà en 1.500 pessetes. Els que havien

de prestar servei podien substituir-lo per aquest pagament amb metàl·lic, de manera que només feien la «mili» els més pobres.

Proposem dues activitats que atansen aquesta qüestió a un passat més recent i, per tant, més proper als alumnes:

 Per una banda recomanem el visionat del documental següent que tracta els temes del servei militar obligatori, la «mili», la insubmissió i l'objecció de consciència.

 Una segona activitat consisteix en el fet que els alumnes realitzin una entrevista gravada o escrita a una o més persones del seu entorn més proper que, a partir de la seva experiència, puguin actuar de testimoni sobre les qüestions anteriors.

L'antimilitarisme, focalitzat en les conseqüències de la dramàtica campanya cubano-filipina, que plana en l'obra de Rusiñol suposa, com hem vist, una aposta en el tractament d'una temàtica de llarga tradició en la literatura popular i en l'imaginari col·lectiu, i molt candent en la societat catalana del moment en què l'obra s'estrenà. Per diverses raons que tenen a veure amb els costos personals i materials que havia suposat la calamitosa campanya bèl·lica. Com a conseqüència de la desorganització interna i les precàries condicions en què vivia la tropa, es produïren moltes malalties, especialment de tuberculosi (caldria que l'alumnat que ja té l'enllaç al DIEC incorporat en els dispositius que fa servir habitualment es documenti sobre aquesta malaltia que afectà greument la població durant molt de temps), i baixes en les soldats (de 55.000 víctimes de la campanya, moriren 53.000). El cas del personatge de Joan de *L'hèroe*, el repatriat, n'és un exemple de supervivent. A les conseqüències tràgiques de la pèrdua de vides derivades de la guerra i la derrota, cal afegir la pèrdua dels mercats d'ultramar en un moment en què el sector tèxtil es trobava en plena crisi. La qual cosa comportà que els interessos del catalanisme més conservador, afectat per aquesta qüestió, fes front comú amb les reivindicacions del catalanisme de caire esquerrà. En aquest sentit no debades l'acció del drama íntim de *L'hèroe* es produeix en un taller familiar del ram.

 Explicada aquesta qüestió, ens trobarem en disposició de concretar unes activitats relacionades amb la indústria tèxtil molt important en la societat catalana dels segles XIX i XX.

- 🕒 El poeta Miquel Martí i Pol treballà en les oficines d'una fàbrica tèxtil, *La blava*, ubicada a Roda de Ter, el seu poble natal. En un llibre intítulat *La fàbrica* (1972) reflectí les dures condicions dels treballadors d'aquest sector. N'hem extret dos poemes del llibre: «Nova oració del Parenostre» i «L'Elionor» que a continuació reproduïm:

Nova oració del Parenostre

*Pare nostre que esteu en el cel,
sia augmentat sovint el nostre sou,
vingui a nosaltres la jornada de set hores,
faci's un xic la nostra voluntat
així com la d'aquells que sempre manen.*

*El nostre pa de cada dia
doneu-nos-el més fàcil que no pas el d'avui,
perdoneu els nostres pecats
així com nosaltres perdonem
els dels nostres encarregats.
i no ens deixeu caure a les mans del director,
ans advertiu-nos si s'apropa,
amén.*

L'Elionor

L'Elionor tenia
catorze anys i tres hores
quan va posar-se a treballar.
Aquestes coses queden
enregistrades a la sang per sempre.
Duia trenes encara
i deia: "sí, senyor" i "bones tardes".
La gent se l'estimava,
l'Elionor, tan tendra,
i ella cantava mentre
feia córrer l'escombra.

Els anys, però, a dins la fàbrica
es dilueixen en l'opaca
grisor de les finestres,
i al cap de poc l'Elionor no hauria
pas sabut dir d'on li venien
les ganes de plorar
ni aquella irreprimible
sensació de solitud.
Les dones deien que el que li passava
era que es feia gran i que aquells mals
es curaven casant-se i tenint criatures.

L'Elionor, d'acord amb la molt sàvia
predicció de les dones,
va créixer, es va casar i va tenir fills.
El gran, que era una noia,
feia tot just tres hores
que havia complert els catorze anys
quan va posar-se a treballar.
Encara duia trenes
i deia: "sí, senyor", i "bones tardes".

- 🌿 Primer de tot, els poemes s'haurien de comentar a l'aula per tal d'entendre'ls i fer-ne una bona interpretació. De «L'Elionor» trobareu un bon comentari de Pep Paré a *Antologia de poesia catalana*, Edicions 62, Barcelona: 2009. Posteriorment caldrà que l'alumnat els aprengui de memòria. L'any 2022 és justament la commemoració dels 50 anys de la publicació del poemari *La fàbrica* (1972). Al web de la [Fundació Miquel Martí i Pol](#) en trobareu més informació.

LA FÀBRICA
50 ANYS

- 🌿 Patti Smith, cantautora, escriptora, artista visual i activista pels drets humans, i també celebradíssima poeta de punk rock, va recitar el poema «Elionor» a Nova York, en el marc d'un recital de poesia catalana juntament amb Lou Reed i Laurie Anderson. [Aquí teniu l'enllaç a la notícia.](#)

- 🌿 Caldrà preparar l'alumnat amb indicacions sobre postura corporal, respiració, dicció, projecció de la veu, vocalització, entonació, etc. (sense oblidar de fer-los entendre el valor que té el silenci en les pauses). Potafegir-hi pòstits, subratllar amb llapis, amb diferents colors... Per desplegar aquesta activitat, el professorat, a més a més, haurà de considerar les referències al web de Lectura en Veu Alta o altres recursos semblants que trobarà a continuació.

- 🌿 Trobareu un seguit de recursos que us facilitaran la feina de preparar l'alumnat per a la dicció dels poemes davant dels seus companys:
 - ❖ [Grup Enciclopèdia: projecte Veualta](#)
 - ❖ [Divulgació i recursos:](#) hi ha un manual per al professorat, clips i vídeos breus amb recomanacions per a la lectura i algunes rúbriques d'avaluació.

- 🌿 Tenint en compte que el primer poema és una mena d'oració, l'hauria de recitar tot el grup classe a la vegada. Caldrà que es trobi el ritme adequat perquè el recitat s'aproximi a la sonsònia d'una sola veu. Pel que fa al segon, és convenient que es tingui en compte que es tracta d'un poema narratiu i que moltes de les oracions s'encavallen en diferents versos.
 - ❖ Amb la vostra ajuda caldrà que els alumnes facin una pauta del poema que marqui els encavalcaments, les pauses breus, les llargues i l'entonació. Quan sigui el cas les hauran de dir sense entretallar l'oració a l'acabament del vers i amb la màxima naturalitat possible, com qui explica una història. Poden servir-se de signes com:) per assenyalar un encavalcament, / per a una pausa breu, // per a una pausa llarga i d'altres que puguin remarcar les corbes melòdiques d'una entonació adequada.
 - ❖ Recomanem que assagin a casa, que recitin el poema de memòria a familiars o amics.

- ❖ Que es gravin per esmenar aspectes de la seva interpretació que calgui corregir.
- ❖ Quan finalment estiguin en condicions de recitar-lo a l'aula, ho podran fer per parelles, asseguts en una cadira, l'una davant de l'altra, de perfil als companys que faran de públic. El fet que una persona el reciti a una altra que escolta la història que li explica atorgarà versemblança a la situació dramàtica, d'acord amb la intenció del poema.

🌀 I en l'acte de graduació de batxillerat de la promoció a qui hauríeu fet aprendre de memòria aquests versos, si us toca fer un parlament d'acomiadament de la promoció que el va treballar, veureu com en fer referència al poema en el vostre discurs l'alumnat es recordarà emotivament de «L'Elionor», com una premonició de tantes coses «que queden enregistrades a la sang per sempre».

A propòsit d'aquesta activitat ens permetreu que fem un petit incís. La lectura de *L'hèroe* s'hauria de fer a l'aula. De la mateixa manera que hem fet amb els poemes de Martí i Pol, hauríem de distribuir els fragments i el repartiment entre els diversos components del grup classe, que s'hauran de preparar prèviament la lectura dramàtica que posteriorment faran a l'aula.

🌀 I una altra consideració: un cop llegida i comentada l'obra, l'alumnat podria preparar el comentari de diverses escenes de l'obra que hauria d'enregistrar en forma de vídeo. Aquí trobareu el magnífic treball de comentari de *L'alegria que passa* que Montserrat Vila Bayerri, professora de l'Institut Isaac Albéniz de Badalona, va penjar en diversos vídeos a Youtube perquè els seus alumnes poguessin treballar la lectura durant el confinament de la Covid. Lògicament no hauríeu d'exigir la competència d'una professional en l'alumnat d'ESO, ni de bon tros, però els seus vídeos ens poden servir de guia:

- ❖ [Introducció a l'obra](#)
- ❖ [Escenes I a II](#)
- ❖ [Escena V](#)
- ❖ [Escena VI](#)

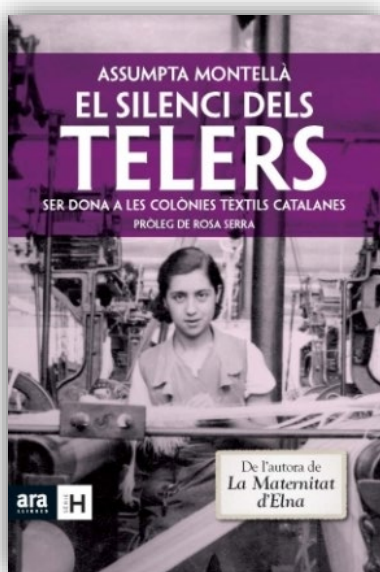
- ❖ [Escena VII](#)
- ❖ [Escena VIII](#)
- ❖ [Escenes IX i Última](#)

🌿 Una altra activitat que es podria fer és escriure un poema a la manera de Miquel Martí i Pol. S'hauria de seguir l'estructura i la mètrica dels versos de «L'Elionor» amb una nova protagonista de l'època present, com ara una caixa de supermercat o una treballadora d'un *call center*, per posar-ne exemples.

🌿 Si els han agradat els poemes de Miquel Martí i Pol es pot ampliar el coneixement de l'autor organitzant una sortida per passar-s'ho d'allò més bé a la *Ruta literària de Miquel Martí i Pol*, a Roda de Ter. En trobareu informació en l'[enllaç següent](#).

🌿 D'altra banda, si hem aconseguit crear un cert interès pel món de les colònies tèxtils de Catalunya, se'ls hauria de facilitar la referència del llibre *El silenci dels telers* (2012) d'Assumpta Montellà, un interessant testimoni de les dones que hi van viure i treballar, a partir del qual es va fer un muntatge teatral (Teatre Maldà, 3.9.2020).

En l'[enllaç següent](#) podreu sentir l'autora i Maria Casellas, parlant del llibre i de la dramaturgia, respectivament, que han servit per a fer-ne l'adaptació teatral.

☀️ Fora bo que el mateix alumnat manifesti l'interès per la qüestió al professorat de Ciències Socials, tot comentant-li que li agradaria fer una sortida didàctica, de tantes que s'organitzen pel territori, per conèixer en directe el món d'una colònia tèxtil.

☀️ Si la qüestió de la interpretació dels poemes o la lectura dramàtica dels textos va endavant, no seria sobrer que l'alumnat conegués el muntatge de *L'alegria que passa a càrrec de companys seus* de l'Institut Castellar del Vallès:

❖ [Part I](#)

❖ [Part II](#)

El qüestionament de bel·licisme

L'antibel·licisme de *L'hèroe*, encara que és una resposta concreta de Santiago Rusiñol a les catastròfiques conseqüències del conflicte bèl·lic cubanofilipí i el militarisme que defensava l'Estat, que connectava amb l'antimilitarisme que vivia la societat catalana del moment, possibilita obrir un altre debat amb temàtiques d'abast més ampli, que, de ben segur, interpel·len l'alumnat. No cal que entrem a fons en la consideració de l'actual intervenció de les forces russes a Ucraïna, el desastre humanitari i els efectes socioeconòmics que comporta. De resultes d'aquest conflicte armat molts països incrementen el pressupost de defensa, i altres, com Finlàndia i Suècia, que fins ara s'havien declarat neutrals, han demanat una incorporació immediata com a membres de l'OTAN. Per tant, en el context actual, la reflexió sobre la guerra i la pau esdevé molt pertinent.

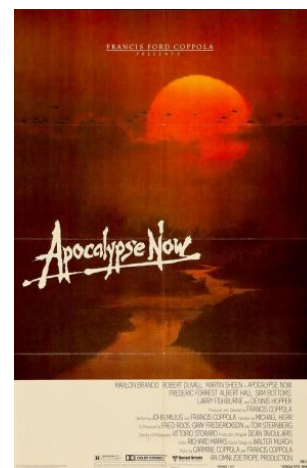
Seria convenient assenyalar que, mentre aquest conflicte bèl·lic provoca que molts països es plantegin la qüestió del rearmament, atès que consideren necessari l'increment de pressupostos en despesa militar —fins i tot amb posicions oposades entre els socis de govern, com en el cas espanyol—, Unicef el juny de 2022 alertava i demanava una actuació ràpida dels països més rics com a resposta al fet que 1,7 milions de nens es trobaven en risc de morir per desnutrició greu en els països del Corn d'Àfrica (Etiòpia, Kènia i Somàlia). Un dels factors d'aquesta crisi alimentària que s'afegeix al de la sequera és l'alt preu dels problemes de subministrament de combustibles i el bloqueig de la importació de blat

procedent de Rússia i Ucraïna derivats de la guerra. Aquesta greu situació afecta també la població infantil de l'Afganistan, segons que constata l'OMS.

La Guerra del Vietnam (1955-1975) és un dels conflictes bèl·lics més llargs protagonitzat pels EUA. El sentiment de derrota un cop acabada la guerra comportà que entre els anys 1970 i principis del 1980 als Estats Units es produís un estat de consciència col·lectiva que s'ha anomenat *la Síndrome de Vietnam*.

🌿 Proposem, doncs, el visionat de tres pel·lícules que permetran obrir un debat ben viu a l'aula: *The Deer Hunter* (1978), traduïda al castellà com *El cazador*; *Coming Home* (1978), traduïda com *El regreso*, i *Apocalypse Now* (1979), traduïda com *Apocalipsis now*.

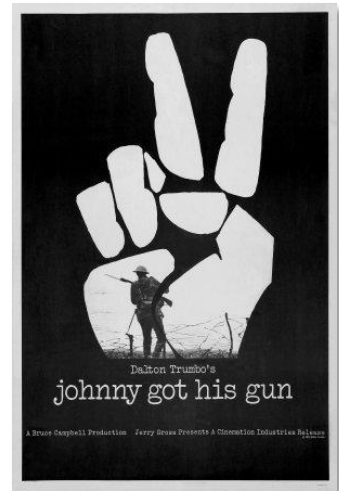

Si es programa el visionat d'una pel·lícula, com altres que anirem referenciant al llarg del dossier, seria bo que l'alumnat disposés d'una guia didàctica sobre el film, de manera que, en veure'l, focalitzi l'atenció en determinades qüestions que li permetin reflexionar *a posteriori* sobre alguns aspectes que caldrà posar sobre la taula en el debat. En els enllaços següents trobareu exemples de guies didàctiques sobre cinema:

- ❖ [Xtec Mèdia. Cinema: guies didàctiques](#)
- ❖ [Amnistia Internacional: el cine i els drets humans](#)
- ❖ [Hautatzen. Cine en Clase](#)

☛ Per una altra banda l'alumnat podria veure el film *Johnny cogió su fusil* (1971), una pel·lícula antibel·licista que planteja entre altres qüestions el tema de l'eutanàsia, i que serví d'inspiració per a la composició de «One» de Metallica, inclosa en l'àlbum «...And Justice for All» (1988).

☛ Els alumnes, a més a més, podrien traduir al català la lletra de la cançó amb un redactat en anglès (d'acord amb el professorat de llengua anglesa), que posés en relació el contingut de la lletra amb les imatges del vídeo que hem enllaçat.

One

*I can't remember anything
Can't tell if this is true or dream
Deep down inside I feel the scream
This terrible silence stops in me

Now that the war is through with me
I'm waking up, I cannot see
That there is not much left of me
Nothing is real but pain now

Hold my breath as I wish for death
Oh please, God, wake me

Back to the room that's much too real
In pumps life that I must feel
But can't look forward to reveal
Look to the time when I'll live

Fed through the tube that sticks in me
Just like a wartime novelty
Tied to machines that make me be*

*Cut this shit off from me

Hold my breath as I wish for death
Oh please, God, wake me

Now the world is gone, I'm just one
Oh God, help me
Hold my breath as I wish for death
Oh please, God, help me

Darkness imprisoning me
All that I see
Absolute horror
I cannot live
I cannot die
Trapped in myself
Body my holding cell

Landmine has taken my sight
Taken my speech
Taken my hearing*

*Taken my arms
Taken my legs
Taken my soul
Left me with life in hell
(No, no, no)
Yeah, fuck you*

*Alright now
Thank you very much my friends,
You treat good here man
We thank you very much, we'll see ya
Good night from Metallica, thank you!*

 Les aventures de campanya que explica el personatge de *L'hèroe* al llarg de l'obra esdevenen a Pampanga. Es farà necessari que els alumnes s'informin sobre la República de les Filipines i, més concretament, sobre la província de Pampanga. Caldrà que situïn l'arxipèlag de les illes Filipines en un mapa mundi, i en un de les Filipines, la regió de Pampanga. A més de redactar o exposar a classe un resum de la història de l'arxipèlag asiàtic els demanarem que calculin la distància en quilòmetres de Barcelona a Manila, capital de les Filipines, per tal de fer-se càrrec del que suposaven les expedicions de les tropes que anaven al front o que en tornaven.

 Com a conseqüència de la dominació espanyola de tres segles es troben molts vestigis del castellà en el filipí, la llengua oficial de les Filipines, que es fonamenta en el *tagàlog*. Els alumnes hauran de fer una recerca d'algunes paraules del lèxic i les expressions d'aquesta llengua que són préstecs lingüístics (un concepte que caldrà explicar prèviament amb exemples) de la llengua espanyola i de l'anglesa arran de la presència de tres segles d'Espanya, i d'Estats Units, en aquella zona.

El contacte de llengües o el fenomen de llengües en contacte, com també se'l coneix, és una realitat lingüística pràcticament universal que explica la influència que es produeix entre llengües que conviuen o han conviscut en un mateix territori. És el cas de la variant dialectal del menorquí que en el seu lèxic manté vives paraules com *bòtil* per designar ampolla o *xoc* (guix), mots tots dos de procedència anglesa, que s'expliquen per la dominació britànica de la illa de Menorca durant el segle XVIII.

La cuina de Pampanga està considerada com la més important de la gastronomia filipina, que, com gran part de la cuina asiàtica, és molt interessant. Podem descobrir que en el lèxic culinari filipí es fan servir termes com *tocino*, *cebolla*, *ensaladang*, *longanisa*, etc. En el camp de les postres (delicioses a la vista, per cert, i, encara més

al gusto, com diuen els mateixos filipins), tenen postres com les *plantanillas*, *pastillas de Leche* —pronunciat [lé]e³—, *maja blanca*, *leche flan* i *quezo flan*. I un combinat de *yema & tsokolate* que faria les delícies d'una part important de l'alumnat. Un detall important: els filipins per menjar fan servir coberts metàl·lics i no bastonets. Amb la particularitat que el joc de coberts que utilitzen per menjar el formen una forquilla i una cullera, per separar en trossos les menges que han estat delicadament emplatades. El ganivet, doncs, és un estri que únicament es fa servir a la cuina per tallar els aliments que posteriorment se serviran a taula sense noses ni entrebancs. L'alumnat podrà trobar força vídeos a Youtube sobre la cuina de Pampanga.

 En una de tantes intervencions de l'hèroe en les quals explica les seves peripècies a les Filipines aquest personatge fa referència a l'assalt d'un poblet, les cobertes dels habitatges del qual estaven fetes de *jipijapa*. Caldria que l'alumnat s'informés sobre la significació d'aquest mot, tot buscant-lo al Cercaterm del [Termcat](#):

 A banda de la sorpresa que es portarà, és una bona ocasió per recomanar a l'alumnat que incorpori la icona i l'enllaç del DIEC a l'escriptori del seu ordinador, a la tauleta i la corresponent app en el mòbil, i els diversos dispositius de què pugui disposar. Caldria ensenyar-li a transitar des de l'enllaç, per anar al diccionari de sinònims (explicant els conceptes de sinònim i antònim, si és que cal fer-ne memòria), i a les entrades del DCBV i del Termcat, tot explicant com s'estructuren les entrades d'un diccionari i com s'ordenen les diverses accepcions d'un mot. A més de fer-los saber què són la institució de l'IEC i el Termcat, les funcions que tenen i quina tasca va desenvolupar Francesc de Borja Moll en crear el DCVB, que recull totes les variants dialectals del català amb profusió d'exemples.

³ Seria una oportunitat per explicar succintament l'alfabet fonètic internacional (AFI) i amb quines finalitats es va crear.

- ☞ Si es trobés oportú aprofundir encara més en aquesta qüestió es podria fer un treball sobre frases fetes extretes del DCBV i del [Diccionari de sinònims de frases fetes de Maria Teresa Espinal](#), i el funcionament del qual caldrà explicar.

L'hèroe en context. Estructura, personatges i llenguatge

L'hèroe és fruit d'una etapa que comprèn del 1901 al 1903 en la qual Santiago Rusiñol va portar una activitat literària molt productiva. En les temporades que va passar a Mallorca, instal·lat en el barri d'El Terreno de Palma, escrivia i llegia les seves obres als components de les tertúlies en què participava amb assiduitat. El grup de peces que va escriure durant aquest període denotaven cada cop més un escepticisme que el distanciava del radicalisme ideològic que havia practicat anteriorment. Al mateix temps l'obra de Rusiñol anava guanyant popularitat en la conquesta del gran públic.

L'opció personal de les noves temptatives del dramaturg cal emmarcar-la en el context teatral de la Barcelona del moment. Eren significatius els dèficits estructurals que patia el teatre català que s'hi feia: molt poques sales programaven teatre en català; el públic burgès i menestral, a més de l'empresariat, no confiaven en la producció en català; a la qual cosa cal afegir la manca de grups estables de professionals de la interpretació que anaven buscant alternatives professionals fronteres enllà.

Amb *L'hèroe*, Rusiñol desemascarava els contrasentits que s'havien posat de manifest amb el conflicte bèl·lic cubanofilipí, i, amb aquests, remarcava l'absurditat i el ridícul del comportament humà que havien arribat al seu màxim paroxisme. Amb una intenció fonamentalment moral, Rusiñol defensava els valors de la família i el treball com els pilars d'una societat civilitzada que trobava el seu redós en la llar catalana. Amddues qüestions garantien la connexió amb el públic del Romea.

La fórmula de les oposicions, tan rendible en el corpus teòric i literari de Rusiñol, que trobem en obres com el recull de proses poètiques d'*Oracions* o en peces teatrals com *Cigales i formigues* i *L'alegria que passa*, en les quals s'oposa l'art i l'artista a l'esperit burgès que no els considera, o la prosa i la poesia que simbòlicament representen els dos móns enfrontats. El joc d'oposicions també el trobem en *L'hèroe* però amb una solució que s'allunya, tal com hem pogut veure, del to bel·ligerant del discurs de la

Tercera Festa Modernista de Sitges.

A *L'hèroe* s'hi oposen dos móns: un d'exterior representat per les forces vives i un poble adotzenat que en l'obra simplement es referencia, i el món íntim de la família, una mena de clos matern que actua de redós per protegir-se de la mesquinesa i les estultícies imperants. Un món que a través de la guerra i l'exèrcit ha transformat l'honradesa del noi gran en una desferra moral. L'hereu de casa torna de la guerra amb uns valors contaminats. La figura de l'hereu, el representant d'una institució tan fonamental en la institució de la família patriarcal catalana del moment, que hauria de garantir la continuïtat i el futur de la família, ha estat dinamitada per Rusiñol per tal de posar en relleu les tràgiques conseqüències del conflicte bèl·lic. El comportament de l'hèroe en escena, replicat per la figura de l'Anton, el pare que esgrimeix en tot moment l'ètica del treball, personalitzada en el teler, com a eix vertebrador i cohesionador del microcosmos que representa la família dels teixidors, no fa més que anticipar la fatalitat a què ens aboca el final de l'obra. Els tons còmics de l'inici de l'obra aniran evolucionant cap a un drama familiar amb tints cada cop més tràgics.

El to amb què s'havien presentat aquelles oposicions dels discursos de Sitges, sovint plantejades amb duresa, que denotaven un Rusiñol més rebel i combatiu, a *L'hèroe* s'edulcoren, perden força a partir de la defensa de les essències catalanes fonamentades en el treball i la família. Aquesta suavització dels plantejaments de Rusiñol prefigura el pacte entre art/artista i l'esperit petit burgès que poc trigarà a representar d'una manera desacomplexada en *L'auca del senyor Esteve*. Des d'aquest punt de vista el sentit dels valors que vertebreren *L'hèroe* adquirirà la plenitud del seu sentit en *L'auca del senyor Esteve*.

La versió teatral de *L'auca del senyor Esteve* va seguir l'estructura de la novel·la del mateix títol (vint-i-set capítols), alhora que el seu bon amic, l'editor Antoni López, abans que es publicués la

novel·la, havia tret al carrer una auca amb el mateix títol amb vint-i-set dibuixos fets per Ramon Casas i acompanyats dels corresponents rodolins de Gabriel Alomar:

- ❖ [Auca del senyor Esteve. Museu del Cau Ferrat \(Sitges\)](#)
- ❖ [Auca del senyor Esteve. La paret de les auques](#)

 L'expert aucaire Joan Vilamala té un web en el qual figuren auques relacionades amb la literatura i la cultura catalanes. [En aquest web](#), i en forma d'auca, s'hi explica en què consisteix una auca i com se'n fa una: «[L'auca de les auques](#)».

També hi trobarem [una auca sobre Santiago Rusiñol](#), amb rodolins del mateix Joan Vilamala i il·lustracions d'alumnes de 4t d'ESO de l'INS Pius Font i Quer de Manresa. Sugerim que l'alumnat, un cop treballada l'obra a fons, proposi al professorat de Visual i Plàstica treballar els dibuixos d'una auca sobre *L'hèroe*.

 En aquest punt plantejem una altra activitat d'abast més ampli consistent en l'organització d'una sortida a Barcelona per conèixer la reproducció, a partir de rajoles de ceràmica vidriada, de *L'auca del senyor Esteve*, que es troba a les parets del carrer de Petritxol de Barcelona.

La visita a aquest carreró permetrà que l'alumnat es faci una idea de la Barcelona del temps de Rusiñol si se li explica què era la Porta Ferrissa i s'organitza un passeig amb continguts didàctics (caldrà que l'alumnat es prepari la sortida amb un dossieret que haurà de completar). En el mateix carrer de Petritxol podrà observar punts calents com la Sala Parés, el domicili en el qual residí Àngel Guimerà, a casa de la família de Pere Aldavert, codirector de *La Renaixença*, sota el balcó del qual el públic, després de veure una obra de l'autor de *Terra baixa*, anava a aplaudir perquè el dramaturg sortís a saludar. No ens oblidem d'assenyalar la Xocolateria Dulcinea per si els alumnes haguessin de tornar-hi per fer un bon berenar amb la família o els amics. El passeig pot ampliar-se amb la visita de la plaça del Pi, amb el monument a Guimerà al bell mig, la farmàcia que serví de punt de reunió dels fundadors de la Jove Catalunya, o les galeries Maldà vinculades a l'autor del *Calaix de sastre*. La sortida es pot complementar amb una visita organitzada a l'Ateneu Barcelonès o a la Biblioteca de Catalunya, sense deixar de caminar pel carrer de Ferran, que actuava com una arteria principal per on passejava el bo i millor de la Barcelona tancada entre muralles, i tants

altres punts de la Barcelona antiga que tindrien les Rambles com a eix central.

🌸 És important que els alumnes coneguin què són els camps semàntics i lèxics per tal d'aplicar-los en l'oposició del món de la guerra i el de la família i el teler. És del tot pertinent explicar alguns conceptes bàsics sobre aquesta qüestió, que, un cop coneguts per l'alumnat, aquest podrà aplicar-los a l'anàlisi de l'obra.

Les paraules es poden agrupar en camps semàntics, que són conjunts de mots de diverses categories gramaticals que, tot i designar conceptes diferents, pertanyen a una mateixa àrea de la nostra experiència. Per exemple, el camp semàntic de la cuina inclou tots els mots que hi estan relacionats.

Un camp semàntic sol contenir diversos camps lèxics, que són conjunts de mots de la mateixa categoria gramatical —cal subratllar aquesta qüestió— i que fan referència al mateix àmbit de significació. Per exemple, el camp semàntic de la cuina està format pels objectes, les persones, les accions, etc. que estan relacionats amb la cuina.

Dins del camp semàntic de la cuina, hi podem trobar els camps lèxics següents:

Mobiliari: armaris, prestatges, taula, cadires.

Estris de cuina: olla, paella, colador, embut, cullerot, cassola, forquilles, ganivets, setrill.

Persones: cuiner, cuinera.

Accions: cuinar, pelar, triturar, remenar, sofregir, escaldar, rentar, coure, enforar.

Verdures: enciam, espinacs, tomàquet, carbassa.

Electrodomèstics: microones, forn, torradora, batedora, placa de gas.

 Proposem que es classifiquin, per una banda, totes les paraules relacionades amb el món de la guerra i, per una altra, totes les que tenen a veure amb el món de la família i del teler que vertebraren l'obra. Per tant, dins d'aquests camps semàntics caldrà que es diferenciï els diversos camps lèxics en els quals encabir els termes que els alumnes aniran espigolant en el text de *L'hèroe*.

 Proposem una altra activitat: que l'alumnat faci les deu propostes que acompanyen l'auca de Santiago Rusiñol, l'enllaç de la qual acabem de facilitar.

 L'hèroe s'estructura en tres actes. Els alumnes hauran de resumir el contingut de cadascun, de manera que quedi clar com els tres actes corresponen a l'estructura canònica de plantejament, nus i desenllaç pròpies d'una obra narrativa i molt rendibles en les obres teatrals.

 D'altra banda, caldrà que caracteritzin els personatges de l'obra.

- ☞ Caldrà fer-los parar atenció a les descripcions de Josep Pla sobre la bohèmia que hem exposat més amunt i com Pla és un dels millors exemples de la praxi de la descripció literària. És necessari que es fixin en el fet que la descripció suspèn el decurs dels esdeveniments, el temps de l'obra, per atorgar característiques a personatges i espais. En el cas que ens ocupa s'hauran d'utilitzar adjectius, sintagmes preposicionals i frases de relatiu adients per tal de caracteritzar cadascun dels personatges.
- ☞ Caldrà suggerir-los que utilitzin el diccionari de sinònims, l'enllaç del qual ja hauran incorporat en els seus dispositius per tal de trobar l'adjectiu que més escaigui a la caracterització de cada personatge.
- ☞ Un cop fet aquest treball de reflexió, a casa o en la mateixa aula, caldrà que el contingut de les fitxes que hauran preparat es posin en comú a l'aula per tal d'arribar a un acord unànime sobre una caracterització consensuada entre tots.

Els molts castellanismes que es troben al llarg del text de *L'hèroe* reflecteixen la situació de la llengua en el moment de redacció. No només són la materialització de la voluntat per part de Rusiñol d'utilitzar un registre lingüístic atansat a la parla dels personatges per tal d'aconseguir un alt grau de versemblança en l'obra. Esdevé important fer veure a l'alumnat que l'obra està escrita en una llengua prefabriana, anterior a la important fixació de la llengua que varen suposar la gramàtica i el *Diccionari general de la llengua catalana* elaborats per Pompeu Fabra i auspicats per l'Institut d'Estudis Catalans.

☞ És una bona ocasió per fer-los buscar informació sobre la biografia de Pompeu Fabra i la seva tasca encaminada a la normalització de la llengua.

☞ A continuació els alumnes podran relacionar en dues columnes tots els castellanismes que es troben en el text i fer-ne la correcció corresponent, d'acord amb el català normatiu. Si de les dues edicions que han aparegut recentment al mercat (*L'heroi* d'Onada Edicions i *L'hèroe* publicat per Arola Editors) fan servir aquesta última, observaran com amb una certa incongruència uns termes estan escrits en cursiva i altres, no.

☀ Una altra qüestió que té a veure amb aquesta edició en particular i que cal assenyalar-los: les didascàlies o acotacions són indicacions de l'autor adreçades al lector i al director d'escena. Es tracta d'expressions metateatral —fora del text pròpiament teatral o que serà dit en escena—, importantíssimes, sí, però que no tenen res a veure amb el text que hauran de verbalitzar en escena els actors i les actrius que encarnin els diversos personatges. Per tant, mantenir les incorreccions amb què varen ser redactades, justificades per l'estat de la llengua que hauran pogut observar, exigeix una correcció adaptada a la normativa vigent. Fora bo que en triessin unes quantes i que les corregissin segons el criteri proposat.

Una altra qüestió ben diferent és el llenguatge que fa servir el sergent de carrabiners que forma part del repartiment de *L'hèroe*. Si, com diu Josep Pla, a la Barcelona del temps de Rusiñol «tothom es coneixia. Fa la impressió que els únics forasters eren el capità general, el governador i el delegat d'Hisenda», que parlaven castellà, què hauria de parlar el personatge del Sargento que trobem a *L'hèroe*? Rusiñol trasllada amb fidelitat la llengua que feien servir la majoria d'agents de l'ordre públic de l'època, que eren majoritàriament de fora de Catalunya. Els guàrdies municipals de la Barcelona del temps que reflecteix *L'hèroe* eren anomenats col·loquialment Sánchez o *Xanxes* (en una adaptació al català del seu cognom, per altra banda, molt freqüent entre els agents). A continuació posem un fragment de *Riera baixa* de Joaquim Montero, una paròdia de *Terra baixa* d'Àngel Guimerà, destinada a reforçar l'èxit de l'obra i l'autoritat de l'autor, i que gaudí de molt bona acollida entre els sectors populars que coneixien l'obra parodiada⁴. En aquesta peça apareix el personatge de Xanxes, que, contràriament al Sargento, en la seva parla intercala alguna expressió en català. Quan es feia servir aquest ideolecte, el barrija-barreja de castellà i català que actualment denominaríem *catanyol*, en l'època de Rusiñol es deia que es parlava *municipal*:

⁴ De *Riera Baixa*, que es va estrenar amb una immediatesa destacable en el mateix Teatre Romea pocs dies després d'haver-s'hi estrenat l'original català de *Terra Baixa* (10.05.1897), es varen publicar dues edicions: una com a suplement de *Lo Teatro Regional* i l'altra editada per Tipografia de Francisco Badia. Un treball intitulat *Vuit paròdies del teatre d'Àngel Guimerà. Text i context* estudia aquesta paròdia. La recerca de Joan Martori va ser guardonada amb el Premi Teresa Cunillé 2021 (en premsa).

- BÒRNIA: Hola, Xanxes!
- XANXES: Hola! Ya vienes a xafardear? Pues te advierto que perdràs el tiempo y la pasiència. La Farta ha sortit y no sé quan vindrà.
- BÒRNIA: I tu li guardes el puesto, oi?
- XANXES: No te inmiscuyas en mis asuntos, si no quieres que, inhibiéndome yo en los teus, te irregularices el respeto.
- BÒRNIA: Noi, que parles fi!
- [...]
- BÒRNIA: Però, hombra, digas què sabas de la boda. M'han dicho que la Farta se casa...
- XANXES: «Con una falda de...» (*Cantant*)
- BÒRNIA: No, no. Con un hombre de carne y huesos, que diuen que tiene un genio com una malva, y unos puños com un camàlic, y unos...
- XANXES: «Zapatos bajos de charol...» (*Cantant*)
- BÒRNIA: M'han dicho que ella l'espera.
- XANXES: «En el mantón de fleco arrebuja...» (*Cantant*)
- BÒRNIA: El cas és que se n'ha parlado muy, y cuando ella pasa por la Riera Baixa...
- XANXES: «Por esa calle va la gracia é Dios...» (*Cantant*)
- BÒRNIA: Deixa't de cansiones y escucha.
- XANXES: No puedo escuchar, que estoy de punto.
- BÒRNIA: Però dejas el punto por guardar la Farta, que por ella estàs tot el dia centinella alerta.
- XANXES: Aunque estuviera armas al hombro no n'has d'haser nada.
- BÒRNIA: Sí, ja sabem que la quieres, però te las habrás d'espinyar.
- XANXES: Bueno, bueno, no me amohínes. Mira quién ve (*Sense tombar-se*)
- BÒRNIA: Nuri!

(Acte I, escena I)

L'hèroe té moments de caire poètic en algunes escenes. El parlament de la Ramona a l'Andreuets abans d'incorporar-se a files n'és un exemple. El fill petit, significativament anomenat amb un diminutiu afectuós, és l'última esperança de la casa després del fracàs que ha suposat la transformació negativa del noi gran, de l'hereu. Es tracta d'un text ple de tendresa que aprofita les notes líriques que l'autor extreu dels costums populars i tradicionals. Veiem-ho:

RAMONA: Noi, ja tens el farcell arreglat...

ANDREUET: Molt bé, mare.

RAMONA: Hi trobaràs de tot. Hi he posat tot lo que he pogut. Veus? Camises, mocadors i mitjons fets meus. Això són benes, àrnica, drapets blancs fets de la meva roba blanca. Sents quina flaire de poma camosa que fan? És l'olor de la calaixera. Allí la guardava del dia que vaig casar-me.

ANDREUET: Mare!...

RAMONA: En aquell racó trobaras un paperet embolicat: no el perdis.

ANDREUET: Què hi ha?

RAMONA: Hi ha cinc duros que encara vaig poguer salvar. Me n'havia de comprar un mocador per a l'hivern; però te'ls dono per a què te'n compris roba gruixuda.

ANDREUET: No els vull, mare!... Compreu-vos el mocador.

RAMONA: Tonto! No veus que amb mocador o sense tindria més fred si em creia que tu en tenies?

ANDREUET: Pobra mare!

RAMONA: I ara una altra cosa. Veus això? Són uns escapularis. Que em promets que te'ls posaràs?

ANDREUET: Us ho juro!

RAMONA: Mira que el noi gran també va jurar-ho i no els va dur...

ANDREUET: Jo no sóc el gran.

RAMONA: I després, quan te llevis, senya't. I després... després... recorda't de la

teva pobra mare, i pensa bé que ella... sí, que et seguirà, siguis allà on siguis. (*Plora.*)

ANDREUET: Bueno, prou... No us trastorneu...

RAMONA: Ja m'ho han dit, que tinc d'animar-te; però no són mares els que m'ho diuen. Fill meu, sobre tot tinguis compte amb els companys i escriu-me. Ho sents? Jo no podré contestar-te, perquè, pobra de mi!, no van ensenyar-me de lletra; però quan rebis carta de casa llegeix-la bé, que ja ho endevinaràs que jo hi parlo, entre aquelles ratlles de tinta. Que ho faràs, lo que t'encomano?

ANDREUET: Viviu tranquil·la!...

RAMONA: Tu ets el que has de viure! No et moris pas, fill meu! No et moris, si vols que jo visqui! Abraça'm! (*L'abraça.*)

ANDREUET: Ja són aquí.

RAMONA: Déu meu! I que de pressa ve la desgràcia!

(Acte III, escena V)

 L'alumnat hauria de comentar aquest fragment per escrit. Els aconsellarem que, en fer-ho, es deixi anar.

- Haurà de buscar el significat de termes i expressions com *farcell*, *àrnica*, *flaire* i *poma camosa*, etc. I comentar la funció de la calaixera i dels escapularis, mobles i peces molt allunyats de la seva realitat.
- Caldrà que hi consideri l'analfabetisme en la població treballadora del moment, especialment en el col·lectiu de dones, o del valor adquisitiu que tindrien els cinc duros i altres detalls d'època que trobem en el text.
- Seria bo que s'entregués a destacar els moments més lírics de l'escena (caldrà ensenyar-los a reproduir el text entre comentos i si se salten part del text, la utilització dels claudàtors amb tres punts suspensius: [...]).
- Podran comentar-hi aspectes relacionats amb la maternitat, les esperances dels pares posades en els fills, l'amor de mare, etc. I que expliqui, encara que s'hi

refereixin indirectament, les emotives paraules de la Ramona a l'Andreu quan li diu: «No et moris pas, fill meu! No et moris, si vols que jo visqui! Abraça'm!»

Amb *L'hèroe* Rusiñol tornava a guanyar-se el públic catalanista que havia perdut amb l'estrena d'*Els Jocs de Canprosa*, una obra que havia paroditzat els mites del catalanisme del moment. Margarida Casacuberta afirma:

Quan Rusiñol va estrenar *L'hèroe* tota la crítica teatral tornà a respirar. Com a mínim quedava clar que el nou drama de Santiago Rusiñol carregava contra el militarisme, contra la guerra, contra el flamenquisme i contra el patriotisme, i que defensava, en canvi, els valors del treball, de la família i de la catalanitat. S'hi podia estar d'acord o no: el cas és que no quedés lloc per a les mitges tintes.

La seva estrena, però, no deixà indiferent ningú. Suscità entusiastes adhesions per part dels catalanistes, que, si bé mai no s'enfrontaven directament a l'exèrcit, interpretaven aquesta institució com una expressió de la mentalitat centralista. *L'hèroe*, però, també provocà el rebuig dels sectors vinculats a l'unitarisme i les institucions que el defensaven. Al cap i a la fi era una obra que propiciava una lectura ideològica. Com veurem es convertí en un element d'agitació política.

S'inicià així el que *La Reinaxença*, la publicació que codirigien Àngel Guimerà i el seu amic inseparable Pere Aldavert, anomenà «l'odissea de l'hèroe». Efectivament, l'obra de Rusiñol viví un seguit de peripècies que justificaven la qualificació que en va fer l'òrgan periodístic de la Unió Catalanista. La representació de *L'hèroe* fou suspesa a l'endemà de la seva estrena per ordre del governador civil. De resultes d'una segona posada en escena es decretà una nova suspensió per part del mateix governador civil, en aquest cas seguint ordres d'Antonio Maura, ministre de la Governació, en prevenció del que consideraven com a desordres públics. L'empresa del Teatre Romea fou denunciada, com també alguna rotativa per injúries. Finalment s'obrí un procés militar, en el qual hagueren de declarar l'actor Enric Borràs, Ramon Franqueza, que

representava la propietat del Romea, i, pel que sembla, l'apuntador de l'obra.

Rusiñol amb *L'hèroe* havia apostat pel tractament d'una temàtica candent i vigent en el moment. Amb la seva estrena, l'autor, d'acord amb el seu tarannà polèmic i provocador, tocà les fibres emocionals i ideològiques d'uns sectors fortament enfrontats que enrariren l'ambient sense solució de continuïtat en els anys immediatament posteriors. Prova d'això van ser els assalts a les redaccions del *La Publicitat* i el *Cu-cut!* protagonitzats per diversos escamots de militars.

Com continua afirmant Margarida Casacuberta, la recepció de *L'hèroe* estava molt condicionada pels pressupòsits ideològics del públic, que en feu una lectura lleugerament esbiaxada en funció dels elements de l'obra amb què se sentí identificat. Així:

[...] tothom la va interpretar com una escomesa directa contra el militarisme quan, en realitat, l'escomesa anava dirigida contra la ignorància, un dels flagells de l'Espanya i de la Catalunya del final i del tombant de segle, que permetia fer passar per «hèroe» un «pinxo nacional».

El 1898 Santiago Rusiñol havia fet un retrat de la burgesia, del «menestral enriquit», denotatiu d'aquesta ignorància que, a propòsit de *L'hèroe*, destaca Margarida Casacuberta. Veiem-ne un fragment d'aquell retrat:

El sindicat de burgesos del poble de Barcelona és dels que ignoren més coses de tot el gran criadero. En quant a lletres, en prou feina sap de lletra. El català no l'entén: confessa que no té costum de llegir-lo; que no l'ha après de petit, i que de gran, ni ha tingut temps, perquè altres maldecaps tenia; el castellà, si bé l'entén no el pronuncia, i té de llegir-lo baix, per no caure en el ceceo, o entrebancar-se amb les zetas; el francès, el sap de vista, i de totes les llengües ne desprecia les idees.

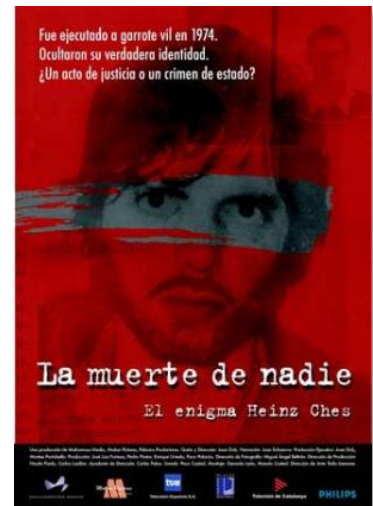
D'altra banda, i a partir dels escàndols que va provocar l'estrena de *L'hèroe*, cal tenir en compte que no seria l'última vegada que l'exèrcit intervindria en un afer merament teatral en la història de les arts escèniques catalanes contemporànies. Si, a més de referenciar-ho a l'aula, engresquem l'alumnat que volgués aprofundir en la qüestió, proposem una activitat de documentació sobre el cas de *La torna* de la companyia teatral d'Els Joglars, estrenada en el Teatro Argensola de Barbastro (Osca) el 7 de novembre de 1977 (quin magnífic treball de recerca se'n podria fer!). Dos dies després d'estrenar-se en el Teatre Bartrina de Reus, el 30 de novembre del mateix any, i després de quaranta representacions, el capità general de Catalunya prohibí la representació de l'obra i ordenà l'empresonament d'Albert Boadella, director de la companyia. Posteriorment s'inicià un Consell de Guerra contra diversos membres d'Els Joglars, que commocionà la societat civil del país i tingué un fort ressò en l'àmbit internacional en defensa de la llibertat d'expressió. La màscara dibuixada en tinta negra i tatxada amb una franja vermella que ha passat a formar part del patrimoni reivindicatiu de la llibertat d'expressió va ser creada aleshores per Fabià Puigserver, un important escenògraf del Teatre Lliure. Convindria fer-ho saber als alumnes.

Trobareu més informació en els enllaços següents:

- ❖ [La torna](#), Els Joglars
- ❖ [Hemeroteca Digital de les arts escèniques](#)
- ❖ Publicado el texto de [La torna](#), de Els Joglars
- ❖ [La muerte de nadie](#)
- ❖ [La torna com a paradigma](#)
- ❖ [Pipirijaina 1974-1983. Historia, antologia e índices](#)

Heinz Chez, que serví de base per a la creació del protagonista de l'obra d'Els Joglars, fou executat a pena de mort el mateix dia que Salvador Puig Antich. La seva vertadera identitat (Georg Michael Welzel) i nacionalitat varen ser intencionadament ocultades per les autoritats. El 2013 es va fer públic un interessant documental sobre Chez, el fals polonès, que porta per títol *La muerte de nadie*, amb guió i direcció de Joan Dolç.

La moral del treball i l'apologia de la família que defensa *L'hèroe* serveix a Josep Lluís Marfany per considerar que a partir d'aquest moment Santiago Rusiñol és un pròfug del Modernisme. Si més no en el sentit més radical, a l'hora d'anar resolent l'oposició existent entre artista i societat. Margarida Casacuberta, al seu torn, entén que *L'hèroe* inicia un camí cap a la seducció del gran públic. Sigui com sigui el seny i la visió més integradora que planeja en la tesi de *L'hèroe* condueix a una obra posterior de Rusiñol que sintetitza el pacte entre aquestes dues forces, la representada per l'art i la cosmovisió petitburguesa, plantejades anteriorment pel mateix autor amb molta virulència. Amb *L'auca del senyor Esteve*, primer novel·la (1907) i posteriorment obra teatral (Teatre Victòria, 12.5.1917), es planteja un acord entre els interessos de l'avi, estereotip del menestral enriquit, amb les pretensions del Ramonet, que podrà fer d'escultor perquè «ell [l'avi] paga el marbre»:

—Que Déu l'hagi perdonat, si tenia res per perdonar —va dir el pobre senyor Pau.— No havia fet mal a ningú —va dir un.— Ni n'havia fet ni en podia fer —va dir un altre. I en Ramonet, que sortia plorós, es va aturar davant d'una estàtua i va pensar: «Jo en faré.» I, recordant-se del difunt, va afegir amb el cor agraït: «En faré perquè ell paga el marbre.»

En l'escena final de la comèdia s'insisteix en la solució conciliadora de la manera següent:

RAMONET (abraçant-li els genolls): A vostè ho dec tot, pare. Ho deuré tot. Vostè ha treballat per a fer-me home. I ho seré, pare! L'hi juro. L'hi juro. Pare! Pare! L'hi juro...

L'elogi del valor de treball que es destaca a *L'hèroe* caldria posar-lo en relació amb el context del teatre amateur i societari que a tombant de segle es produïa a la ciutat de Barcelona. Molta producció teatral autòctona, adreçada a un públic eminentment obrer, se servia dels valors del treball i de l'ofici com a coordenades ètiques d'una tradició treballadora arrelada en l'ofici i en el sentit de comunitat, en la cooperació i en l'autoprotecció, com destaca un recent estudi de Joan Tomàs Martínez Grimalt.⁵ *Les garses*, una obra d'Ignasi Iglésias que al cap de tres anys s'estrenà al Teatre Romea i que gaudí d'un magnífica recepció quan fou traduïda al francès i representada a París, és com esdevé amb la de Rusiñol fruit de la moral del treball a què fem referència. Llegim-ne el final:

PELEGRÍ: Garses!

ANDREU (*sortint al replà de l'escala*): Què passa?

PELEGRÍ: Garses! Ganduls! A fora!

ANDREU (*baixant per ajudar el seu pare*): A fora tothom!

Els crits i els insults no paren. El PELEGRÍ i l'ANDREU, després de grans esforços, aconsegueixen tancar la porta del fons.

PELEGRÍ: Treballeu, garses maleïdes!

TOTS: Lladres! Estafadors!

PELEGRÍ(*amb sarcasme*): Em diuen lladre... i han fet net!

TRESONA: S'ho han endut tot?

PELEGRÍ: Fins la nostra part!

ANDREU: Mal profit els faci!

Se sent una gran trencadissa de vidres i crits esgarrafosos.

⁵ MARTÍNEZ GRIMALT, Joan Tomàs, 2016, *El conflicte social en el teatre català del tombant de segle (1890-1909). Identitat de classe, moral social i debat polític*, Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat (Textos i Estudis de Cultura Catalana 208).

LLUÏSA (*sortint al replà de l'escala, esverada*): Andreu! Andreu!

ANDREU: No tinguis por!

El VICENTET, esporuguit, no es mou del racó de l'esquerra del fons. Es torna a sentir una grossa trencadissa de vidres i crits de: «Lladres! Estafadors!».

LLUÏSA (*corrents vers l'Andreu*): Mare meva!

ANDREU: Assegureu bé la porta, pare!

PELEGRÍ (*que se senti bé*): Fills meus! No cregueu en la sort! Confieu en vosaltres mateixos i en el vostres esforç!

ANDREU (*amb entusiasme*): Així m'agradeu!

PELEGRÍ: Sigueu bons i dignes!

ANDREU: Com vós, pare!

La TRESONA s'acosta, esporuguida, al VICENTET; la LLUÏSA s'abraça amb l'ANDREU i el PELEGRÍ, triomfant, crida amb tota la seva ànima.

PELEGRÍ: Visca el treball!

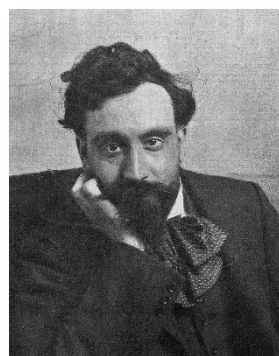
Grans crits de «Lladres!» i «Estafadors!», més fort que de primer, i furiosa trencadissa de vidres.

TELÓ RÀPID

Ignasi Iglésias, juntament amb Àngel Guimerà, que era d'una altra generació, i Santiago Rusiñol formen una tríada d'autors el teatre dels quals comptà amb un important índex de popularitat en l'època que considerem. El primer és un autor injustament oblidat malgrat que, com Àngel Guimerà, connectà amb les bases populars del seu temps i per aquest motiu fou homenatjat en diverses ocasions per la societat catalana. La troica dels tres autors atorgà al seu teatre una dimensió internacional, de manera que fou estrenat a diversos països europeus i llatinoamericans en uns moments en què la imatge de Catalunya depenia molt més que ara de la literatura. I encara més del teatre amb motiu de la seva repercussió social.

🌀 Un cop assenyalada aquesta qüestió demanarem als alumnes que busquin informació sobre Guimerà i Iglésias.

- ❖ Si els ha interessat aquest petit fragment del final de l'obra d'Ignasi Iglésias que impactà el públic de Barcelona, Madrid i París, podeu accedir-hi lliurement al text en aquest enllaç, en el qual a més del text de l'obra s'hi inclou un [estudi introductor](#) sobre la vida i l'obra del dramaturg.
- ❖ Sobre l'autor trobareu informació a [l'Enciclopèdia de les Arts Escèniques Catalanes](#).
- ❖ O d'aspectes més concrets sobre l'autor com un [article](#) sobre el teatre d'Iglésias a París i d'unes cartes amb el traductor de la seva obra al francès.
- ❖ I [la relació d'Ignasi Iglésias amb Joan Maragall](#), el qual considerava *Els vells* i *Terra baixa* com les dues obres més importants del teatre contemporani.

En el pròleg de l'edició de *L'hèroe* d'Arola Editors, publicat amb motiu del muntatge que va posar en escena el Teatre Nacional de Catalunya (Sala Gran del TNC, 3.12.2020), Joan Burdeus escriu:

«Però quan l'Anton, el pare de l'Hèroe, lloa sense ironia la feina repetitiva de quaranta anys al teler, [...] no ens acabem d'empassar del tot, com si volguéssim dir-li a Rusiñol que miri Temps moderns de Charles Chaplin i ja parlarem després. Al segle XXI tornem a estimar els oficis artesanals en tant que punt mitjà entre creativitat i mecanicisme, entre treballador alienat i artista amb ínfulas de grandesa, però tot el sant dia fent anar la llançadora no és una imatge suficient per comprar la retòrica d'autorealització obrera del pare.»

 Després de visionar una obra com *Modern Times*, de Charles Chaplin, com suggereix el prologuista, o sense haver-ho de fer, us suggererim que s'organitzi un debat sobre aquesta qüestió de «la retòrica d'autorealització obrera del pare», com assenyala Joan Burdeus, atenent a la moral del treball de l'època, que hem comentat anteriorment. I a la precarietat laboral a què està sotmès el jovent d'avui dia.

 Seguidament trobareu una selecció de fragments de *L'hèroe* per comentar. Ara que l'alumnat ja coneix l'obra en profunditat és una bona ocasió per a introduir-lo en la pràctica del comentari de text. Proposem que se'n comentin uns quants.

 En cada comentari, que els alumnes podran fer per escrit o de manera oral a l'aula, s'haurien de seguir unes pautes. Primerament, caldrà contextualitzar el fragment en el decurs dels esdeveniments de l'obra, tot indicant què succeeix abans i després del text que hauran de comentar.

 A continuació, cal que indiquin el contingut del parlament o parlaments que s'inclouen en el fragment i que els justifiquin atenent a la caracterització del personatge o personatges que parlen i a la lògica dels esdeveniments que segueix l'obra. Hauran d'assenyalar també aquelles qüestions relacionades amb el llenguatge que hi observin.

 Finalment caldrà que en tot moment se serveixin de diverses citacions com a exemples del que els convé anar destacant.

- ☞ Un cop hagin tingut en compte els aspectes relacionats amb el contingut i la forma que adopta el fragment que han comentat, estaran en condicions d'extreure'n unes conclusions que vinculin els dos plans d'anàlisi. L'obra literària, encara que sigui a través d'un fragment, ens arriba com un tot. Només el seu estudi permet destriar-ne aquells elements que responen al que diu el text dels que tenen a veure a com ho diu el mateix text. Som conscients que aquesta part del comentari és la més difícil que sàpiguen fer. En tot cas amb paciència i algun exemple aniran aconseguint dominar-la.
- ☞ És molt important que, tant si els comentaris són orals com si són escrits, utilitzin connectors. Aquests marcadors textuais (conjuncions, preposicions, adverbis, locucions, etc.) els permetran organitzar la informació que volen aportar, així com identificar els paràgrafs i les frases del seu discurs. Trobaran informació sobre connectors en [l'enllaç següent](#).

Selecció de fragments per treballar l'obra

Qualsevol dels catorze fragments que s'agrupen en aquesta selecció, amb un grau de dificultat diferent pensant en la diversitat d'alumnat present a l'aula, podrien servir per avaluar-los en una prova oral o escrita sobre l'obra treballada. A més a més els seran molt útils per tal de situar-se en una posterior consideració de l'obra, en aquest cas a partir d'una lectura ràpida. Si més no sempre podran triar els que considerin més adequats als seus propòsits.

A l'aixecar-se el teló, l'Anton estarà teixint al teler de la dreta, amb la Ramona fent mitja al costat. L'Andreuet teixirà al teler de l'esquerra, amb la CARME i la MERCÈ a la vora cabdellant troques amb dues devanadores. Durarà una estona que no se sentirà més que el tric-trac de les llançadores, el voltar dels rodets i el giravolt de les troques. Després la CARME i la MERCÈ cantaran a mitja veu una cançó, riuran i voltaran més de pressa.

- ANTON: Aixís m'agrada, que canteu.
- CARME: De tant fer rodar la roda també roda el cap, com si valséssiu; i us dóna una mena d'alegria...
- ANTON: És que no hi ha res que alegri tant com el treballar, quan hi ha feina. Jo, ja veieu que sóc vell, fa quaranta anys que estic en aquest teler. Doncs, com més va, us ho jur!, amb més delit el faig moure.
- RAMONA: Perquè hi portes voluntat.
- ANTON: No he de portar-n'hi, si m'ha criat, si m'ha donat per a viure, per a viure a tots, a tu, als bordegassos i als que vinguin? Ell sempre està a punt de guanyar-lo, el nostre pa de cada dia. Que passo una trifulca? Catatric-catatrac!: fora la pena! Que estic content? Doncs, catatrec-catatric! Ell m'acompanya com si fos una guitarra; i sempre, catatric!, llançadora amunt, i catatrec!, llançadora avall, un gaudeix i es guanya la vida.
- CARME: Ja és ben cert que el treball acompanya molt; però també el braç s'adorm de fer anar la roda.
- ANTON: Doncs, desperteu-lo, que avui és dissabte i havem d'entregar les peces.

(Acte I, escena I)

B

- RAMONA: Sempre et queixes. Que no era un bon noi? Que no era un bon treballador, el fill meu?
- ANTON: No dic el contrari. No havia faltat mai a l'obligació, i era obedient, i...
- RAMONA: I les mans que tenia!
- ANTON: Conformes.
- RAMONA: I que no es malgastava ni un cèntim.
- ANTON: Era honrat, ja ho sé...

CARME: I guapo.

ANTON: Tenia totes les prenes; però torno a dir que, d'ençà que té aquest ofici de brau, amb grau de valent reconegut pel govern, el noi no es el noi d'abans.

(Acte I, escena I)

JOAN: Ja us he dit que ell i jo no anàvem pel mateix camí. Ell anava allí on volia, i jo... allí on me duïen. Jo era dels que setiaven els pobles, i ell dels que assaltaven les cases. A mi em deien: «Fes sentinella. No et moguis, no et moguis fins que et corquis, fins que l'humitat t'estovi els ossos, fins que caiguis, fins que la febre et faci petar de dents.» Jo era dels que vigilava... i no sé lo que vigilava: l'enemic... lo que en deien l'enemic. I quan estava cansat, l'enemic, quan estava mort com jo, fred com jo i febrós com jo, allavors me deien: «Pudreix-te!» I entraven els homes frescos, els del noi, i recollien les engrunes, i amb el foc de les ruïnes encenien el cigarro.

RAMONA: Però el noi no ho era, d'aquests.

JOAN: Jo no dic que ho fos: jo dic que hi anava.

RAMONA: I tu l'havies vist amb ells?

JOAN: Dos o tres cops, el vaig veure.

RAMONA: I a on? Mai ho has contat!

JOAN: Perquè no era hora de contar-ho. Un cop va ser que venien de cremar un poblet, un poblet de palla, que havia cremat molt bé, molt rebé; un pilot de cendra. Portaven molts presoners, magres com nosaltres repatriats, i, ja prou grocs que són de mena, ho eren més de malaltia, i anaven amb més pell que roba: nus. El noi no hi anava de nu: el noi portava un gran farcell enfilat a la baioneta, i no era pas buit el farcell, sabeu? Era ple de roba d'indi.

- RAMONA: La mudada!
- JOAN: I tant! Un altre dia el vaig veure a l'hospital. Jo feia cinc mesos que hi era.
- ANTON: Ferit?
- JOAN: Ca! No tenia tanta sort, jo. Malalt! No més que malalt! Cinc mesos d'un mal que'n deien anèmia; sense metge, sense llit...
- RAMONA: I potser sense gana...
- JOAN: Això millor, perquè tampoc hi havia prou menjar. Cinc mesos de batre'm...
- ANTON: Bo i malalt?
- JOAN: Amb la mort, Anton, amb la mort! Cinc mesos sense notícies de casa, sense un consol, sense un amic; només sabent... que perdiem, només que veient arribar ferits, que no feien pas el posat d'haver guanyat cap batalla... Va entrar el vostre noi, i, francament... ploro pensant-hi... el cor me va saltar d'esperança. Érem amics, érem veïns, havíem treballat sempre junts. «Ara n'arriba un dels teus, un del teu poble!», jo em deia. «Ara podràs revifar-te.» Però, ca! Venia ferit d'un braç, però alegre, cridant, despertant els altres malalts...
- CARME: Quina alegria! I què va dir-te?
- JOAN: Maleït siga jo! Poca cosa. No tenia temps de dir-me res. Portava pressa, portava companys que el seguien, i portava tres medalles. Van embenar-lo i va sortir.

(Acte I, escena II)

D

- ANTON: Però escolti, senyor Tomàs: què és, a l'últim, lo que l'han nombrat?
- SENYOR TOMÀS: Ja ho havem dit vint vegades: hèroe.
- ANTON: Ja ho sé. Però, què vol dir aquest motiu?
- SENYOR TOMÀS: Vaja una pregunta! Vol dir... l'home que n'ha fet de crespes, que l'ha

feta grossa!

ANTON: I que té molta paga l'empleio?

SENYOR TOMÀS: Tanta com vulgueu. Figureu-vos només que és home que passa a la història pàtria. Anton: Jo no les entenc les històries.

(Acte I, escena III)

E

L'HÈROE: Doncs, aquell país (*alguns s'asseuen, altres queden drets darrere*) és un país per conquistar, és un fruiterar, és una petita Suïssa, amb moltes isles, amb molt mar i molt terreno navegable. Allí quasi tot és regadiu, un pom de flors, amb cada palmera de plàtanus i cada deixa'm encendre!... que et dic, Clapat, que dóna glòria!

CARME (*a la Mercè*): No ho contava pas aixís el teu home.

MERCÈ: Què sap ell!

L'HÈROE: Això sí: els pobles quasi tots són d'encanyissat, i la majoria de palla. Amb un misto els teniu encesos. (*Tots riuem.*) Molts d'ells s'aguanten enlaire, com unes golfes amb bastons; moltes cases són fetes de *jipijapa*, i la gent dintre, amb quatre grans d'arròs hi viuen.

EL SECRETARI: I que és molt poblat allò?

L'HÈROE: Massa. Ja en podíeu matar, de gent! Com més ne matàveu, més ne sortien pertot arreu.

EL CLAPAT: Deuen criar molt!

L'HÈROE: Com els conills! No hi valen les guerres, ni nosaltres, ni les malures, ni els americans que ens hi ajuden. Com que són petits i morenets, n'esclafeu un i en broten quatre.

SENYOR TOMÀS: Raça fructífera.

L'HÈROE: No sé lo que diu, però té raó. Tenen un guerrejar feréstec.

EL SECRETARI: Terrible!

L'HÈROE: Alegre!

EL SARGENTO: Es verdad.

L'HÈROE: Doneu-me una batalla que hi jugui la infanteria, els de cavall, els de muntanya, i l'artilleria de plaça, i us regalo tots els envelats del poble.

EL CLAPAT: Ah, salau!

L'HÈROE: Aquests avancen; aquells altres criden; aquí en cau un; allà en tomben quatre; i amunt i crits!; i apa, que ja hi som!; i veure el poble allà lluny, amb les fumeroles que en surten, i dir: «Aviat serà nostre!»; i entrar-hi, i aquest vull, aquest no vull, aquesta vull i aquesta també!...

EL CLAPAT: Ànsia, moreno!

L'HÈROE: I veure l'enemic rendit, suplicant per la mort dels sants, dels seus sants, i demanar-nos perdó, i emborratxar-nos de pólvora i de lo que no és pólvora, i després sortir *victorioso*! Vaja: us dic, llamp del cel!, que el que no hi ha esta de la vora no sap què és viure, ni no viure.

EL CLAPAT: Ben cargolat!

(Acte I, escena VII)

L'HÈROE: A la guerra s'hi va per a matar, i el que no mata no es hèroe! Un cop vaig fer net, vaig mirar a fora: estava voltat, llamp del cel! Però no atacaven perquè no em sabien a dintre. Anaven passant sense fer esment de la casa, quan tot d'una, un malàio maleït se li acut de trucar a la porta. No obro. Ell truca més fort: no contesto. Ell esbotza el pany, i jo... pam!... li esbotzo el cervell d'un tiro. Ah, fillets meus! Allavores va començar el sarau! Pim, pam!, i jo foc i més foc!, i ells avançant, i jo no movent-me. Ells cridant-me que em rendís, i jo donant-me ordres i manant-me a mi mateix. «Ara mata aquest», me deia; «ara apunta a l'altre; ara has fet blanc; ara has apuntat massa baix;

ara t'han ferit d'un braç; ara no tens més que sis cartutxos: confesa't, despedeix-te de memòria, i vaja, *alanta*, noi gran, que ja no hi tornaràs al teu poble!... quan, tot d'una... ja era hora!... veig arribar les guerrilles. M'havien salvat! Van abraçar-me! Volien comptar els morts, i vaig dir que ho deixessin córrer. I per a celebrar la festa vaig pegar foc a la casa.

(Acte I, escena VII)

ANTON: I quins plans tens?

L'HÈROE: Plans secrets. Que us penseu que un home com jo hi pot viure darrere d'un teler, sempre llançadora amunt i avall, d'aquesta eina tant ensopida? Jo no ho vull ser, de llançadora: vull fer camí.

ANTON: Camí de presidi!

RAMONA: Anton! Què dius!

ANTON: No ho sé lo que em dic! Que no em toquin el teler! T'havia pujat per al treball, com pugem els pobres, ensenyant-te a estimar aquest teler, el pobre teler!, que tu voldries rebaixar! Doncs sàpigues que me l'estimo més que a tu, aquest teler; més que tot, més que a mi mateix! I saps per què? Però [Perquè] li tinc agraiment i fins li donaria una abraçada. (*L'abraça.*) T'ha vist nèixer: ho sents? T'ha vist donar els primers passos; ens ha vist contents; ens ha vist plorar (*plora recolzant-s'hi*), i sempre ha sigut l'amic nostre, i l'escó de casa nostra. Ara és vell! És tan vell com jo; però, vell i tot (*puja i teixeix*), mira'l com treballa! Cric, crec! Que no sents com canta? Doncs ell sempre canta, i cantant ens dóna per a viure; i si tu el deixes em moriré amb ell! Ens morirem com fusta vella!

(Acte II, escena V)

H

JOAN: Imbecils! Això hèroe? Mentida! Els hèroes són els que no veies morir, perquè morien a les fosques, sense farols de vanitat, sense llum d'incendi, sense crits, sense trompetes. Els hèroes són els que moren pels seus, pels altres, per la llibertat dels altres, ho entens? I no els borratxos de sang! Els hèroes són els que es defensen. Però tu? Tu eres una bèstia, que de tant que n'eres, de bèstia, has causat l'admiració de totes les bèsties covardes!

L'HÈROE (*amb ironia*): Parles molt bé!...

JOAN: La raó i la desgràcia m'hi fan parlar.

L'HÈROE: Doncs... continua, desgraciat...

JOAN: Espera't. Què varen ser les teves grans valenties? Jugar-te la sort com ara et jugues els diners? Jugar a matar amb trampa? Jugar a vides, i jugar-hi sempre amb avantatge?

L'HÈROE: Que no és prou?

JOAN: No! Perquè la vida no es juga: o es guarda, o es dóna!

L'HÈROE: Doncs jo la prenia.

JOAN: La robaves. No esperaves que vingués la mort! Tu l'anaves a cercar, i et duia, i et feia seguir, i li feies de gos de presa, de dalla, de corb, de pesta! Sí, tu no anaves a lluitar, sinó a segar, a segar homes! Si no ho eres, de soldat! Eres la malura del soldat! La ronya que surt en els exèrcits!

[...]

JOAN: Tu? Ja ho saps lo que eres.

L'HÈROE: Esbomba, home! Què?

JOAN: Un pinxo nacional!

[...]

JOAN: Doncs, ja atacaré. I no'm sentiras ni una queixa. Escolta bé. Tu busques a la meva dona! La busques, no ho neguis! Doncs és a mi que'm trobaras. Jo sóc debil, però encara tinc vida pera ofegar-te la teva. Com serà no ho sé. No porto armes, que les vaig odiar per sempre. Serà fent-te caure pel pes de la maledicció que't dono; serà esperant que caiguis borratxo de força; no ho sé com; però la mort m'esperarà per a donar-me el goig de deixar-me veure la teva.

(Acte II, escena X)

RAMONA: Què hi ha?

L'HÈROE: Aviat ho sabreu. Hi ha que fins ara he tingut paciència aguantant consells i camorres; hi ha que ja se m'ha acabat, i que lo que no haveu sabut fer vós, pare, ho faré jo: posar ordre en aquesta casa.

ANTON: Tu?

L'HÈROE: Jo. Sóc el més fort, i em poso al *frenta*.

[...]

L'HÈROE: Que no ho lograré? No veieu que tots sou dèbils en aquesta casa? No veieu que sou molts i no sou ningú? En Joan no s'aguanta dret; l'Andreu et és un poca cosa; vosaltres sou vells, i les dones... les dones són del que pega.

ANTON: Si nosaltres no podem prou, fins el poble et vindrà a treure!

L'HÈROE: Pobrets! El poble, amb dos crits de *Viva Espanya!*, el tinc meu.

(Acte II, escena XI)

CARME: Infeliç! D'avui en endavant ja no em fas por. Ja no sóc aquella dona que tenies emmetzinada, que tenies corpresa i que et seguia estemordida. També m'he tornat valenta, jo! Molt més valenta que tu; i tinc coratge de fer més bé i més mal que tu, i més brutalitats que tu, i d'anar allí on tu no aniries. Tinc una força tan gran, que em fan compassió totes les teves valenties.

L'HÈROE: No et conec! Quina força tens?

CARME: Ja la sabràs. Ara sóc jo, que vinc a posar condicions. Prepara el bastó, si vols; però jo no me'n callaré ni una.

L'HÈROE: Vinga, dona, aquest crit de guerra!

CARME: Si vols, serà de pau. Escolta. Que hagi tingut a la Mercè, aquesta dona sense ànima, aquest pilot de carn viciosa; que et valguessis de què el seu home està malalt i el matessis, i no com mataves a les isles, sinó de passió de cor, de metzines a la seva ànima, d'una mort més horrorosa per l'home que no es pot valer; que el traguessis de casa com un gos; que t'hagi jugat la quinta del teu germà, aquells miserables diners que eren humits de suor, de suor nostra, i que els perdessis bèstiaament...

L'HÈROE: Com?

CARME: Bèstiaament a la taverna...

L'HÈROE: Ves dient!

CARME: Que hagi tornat borratxo a casa, caient al mateix peu del teler, i que allí no t'hagi despertat ni el plor de la llançadora; que em peguessis, que anessis matant els teus pares, que ja no tenen esma ni vida; tot això t'he passat; tot això t'ho passo...

L'HÈROE: Gràcies, pel favor!

CARME: Ja ho sabia quan vaig casar-me. Hi veia, però no hi volia veure! Sentia que

anava a ser desgraciada, però anava contenta a ser-ho. No t'hauria volgut tal com eres; però et volia, fossis com fossis.

L'HÈROE: I, doncs, de què et queixes?

CARME: Però això era abans. Ara s'ha acabat! Vull que treballis; vull que siguis un home honrat.

(Acte III, escena II)

K

CARME: Si això no es pensa; si això es l'ànima que ho crida; si això rebot dintre el cor com si toquessin a glòria! No veus a mi com m'ha transformat, que fins m'ha tornat la paraula, que de covarda m'he tornat hèroe, de mansa una pantera, d'esclava a mestressa, i que ja no hi ha res que m'aturi, ni tu, que és lo que més al món temia?

L'HÈROE: A tu, que ets dona, t'encoratja; a mi, que sóc home, m'acovarda!

CARME: Perquè no ets tu; perquè és el teu passat que et deu fer por. Tens temor d'haver de donar compte al teu fill, de què et miri amb els ulls blaus la teva mirada dubtosa; de què t'abraci amb els seus bracets rosats i tu no puguis abraçar-lo; de què quan sigui gran caigui soldat i tu sentis com vergonya de volguer-li pagar la quinta, i remordiment de no pagar-la; de què et digui: «Pare: conteu-me, conteu-m'ho tot lo que vau fer quan éreu jove», i o el tinguis de fer callar o aconsolar-lo amb mentides.

L'HÈROE: Bueno. Què he de fer?

CARME: Treballar! Treballar sempre! Mira el teler com t'espera! Trist! Ple de pols! Jo mateixa el netejaré; te'l deixaré com un mirall; i ens hi veurem feliços dintre! Feliços com he somniat! Feliços com jo em mereixo! (*Plora.*)

L'HÈROE: Potser tens raó...

CARME: Jo treballaré vora teu. Treballarem tots dos per ell! Que ho sents? Pel nostre filló! I el soroll de la llançadora l'adormirà com un bressol, i l'hi posarem a la vora per a què el vegi, per a què senti el seu tic-tac al despertar-se a la vida, i quan sigui gran l'estimi! I ho serà, de gran! Gran com tu, amb els ulls del color dels teus, i alegre com tu, i honorat com eres abans d'anar a aquelles terres, que t'han fet tornar dolent i a mi desgraciada! (*Plora.*)

L'HÈROE: Bé, no ploris. M'estimo més cops que llàgrimes! Comprenc que és veritat lo que dius. Sí, que ho és. Jo era un altre, quan vaig marxar: no bevia, no sabia ni de jugar; fins era covard, i ja no me n'amago de dir-ho. El primer cop que vaig entrar en foc tremolava, t'ho juro! Fins tremolava! Però després no sé què devia passar, si va ser la flaire de pólvora que devia emborratxar-me, o el fum, o el maligne esperit de la guerra, que ja no vaig tenir aturador: o batallar o jeure; o beure o jugar! La vida de quartel me feia més por que les bales; i no més pensar en el treball, el treball seguit i sempre a les mateixes hores com el rodar d'un rellotge, me sentia un pes al pit, i feia anar els braços com nedant, com fugint de l'aigua que m'ofegava. Però ara s'ha acabat. Sí, s'ha acabat! Vull canviar; vull ser home de quartel.

(Acte III, escena II)

La RAMONA i l'ANDREUET.

RAMONA: Noi, ja tens el farcell arreglat...

ANDREUET: Molt bé, mare.

RAMONA: Hi trobaràs de tot. Hi he posat tot lo que he pogut. Veus? Camises, mocadors i mitjons fets meus. Això són benes, àrnica, drapets blancs fets

de la meva roba blanca. Sents quina flaire de poma camosa que fan? És l'olor de la calaixera. Allí la guardava del dia que vaig casar-me.

ANDREUET: Mare!...

RAMONA: En aquell racó trobaras un paperet embolicat: no el perdis.

ANDREUET: Què hi ha?

RAMONA: Hi ha cinc duros que encara vaig poguer salvar. Me n'havia de comprar un mocador per a l'hivern; però te'ls dono per a què te'n compris roba groixuda.

ANDREUET: No els vull, mare!... Compreu-vos el mocador.

RAMONA: Tonto! No veus que amb mocador o sense tindria més fred si em creia que tu en tenies?

ANDREUET: Pobra mare!

RAMONA: I ara una altra cosa. Veus això? Són uns escapularis. Que em promets que te'ls posaràs?

ANDREUET: Us ho juro!

RAMONA: Mira que el noi gran també va jurar-ho i no els va dur...

ANDREUET: Jo no sóc el gran.

RAMONA: I després, quan te llevis, senya't. I després... després... recorda't de la teva pobra mare, i pensa bé que ella... sí, que et seguirà, siguis allà on siguis. *(Plora.)*

ANDREUET: Bueno, prou... No us trastorneu...

RAMONA: Ja m'ho han dit, que tinc d'animar-te; però no són mares els que m'ho diuen. Fill meu, sobre tot tinguis compte amb els companys i escriu-me. Ho sents? Jo no podré contestar-te, perquè, pobra de mi!, no van ensenyar-me de lletra; però quan rebis carta de casa llegeix-la bé, que ja ho endavinaràs que jo hi parlo, entre aquelles ratlles de tinta. Que ho faràs, lo que t'encomano?

ANDREUET: Viviu tranquil·la!...

RAMONA: Tu ets el que has de viure! No et moris pas, fill meu! No et moris, si vols

que jo visqui! Abraça'm! (*L'abraça.*)

ANDREUET: Ja són aquí.

RAMONA: Déu meu! I que de pressa ve la desgràcia!

(Acte III, escena V)

M

L'HÈROE: Visca la guerra! Visca el vi i la guerra! Visca la mort i visca la victòria! Que no ho sents que toquen a morts? Anem-hi, Clapat! Vull sang! Vull veure sang! Vullanar a matar el que es presenti!

EL CLAPAT: Calla!

ANTON: Aquí el tens! Tenies raó que torna!

RAMONA: Déu meu!

L'HÈROE: On són les armes? Vull les armes! Tinc de pendre una vila a la baioneta, Clapat, i pegar-hi foc, aixís que hi entri, i ho cremarem tot! Ho sents? Tot! Ja ho veuràs quin foc que farem! I allí en vulguis, de dones nostres! Totes ho seran, de nostres! Fins les malaltes i ferides!

ANTON: Jesús! Quin afront!

RAMONA: Anton, no et trastornis! Paciència!

EL CLAPAT: Bueno. Seu aquí i no em comprometis!

L'HÈROE: On sóc?

EL CLAPAT: Ets a casa teva.

L'HÈROE: És mentida! Som a la guerra, i això és una casa que havem pres a la força i violada. Els tenim a tots presoners! I tu també ets presoner i els fusellarem a tots! Veus? (*Senyalant el seu teler.*) Això es una màquina de

guerra!

EL CLAPAT: Això és el teu teler, brètol!

L'HÈROE (*rient*): El meu teler! Me volien fer treballar! Com si pogués treballar un hèroe! Com si l'home que ha guanyat tantes corones el poguessin junyir a una sínia! (*Riu.*) Estan borratxos!

ANTON (*aixecant se amb energia*): Noi!

RAMONA: Deixa'l estar!

L'HÈROE: Borratxos, esteu, i jo no em doblego! El treballar no és per a mi! Que treballin els covards! Els perdularis! Els que tinguin feina! Però, jo? Jo sóc més que treballador. Pregunteu-ho al poble, a la nació i a tot arreu! Qui us en tira de llorer a vosaltres? Qui us porta enlaire? Qui us ve a rebre am música quan plegueu del vostre treball? Jo, quan vaig plegar del meu, caminava entre corones. (*Riu.*) Sou uns pobres *obreros*! Feu-me el saludo! Us mano que em feu el saludo!

(Acte III, escena VIII)

N

L'HÈROE: Deixa-m'hi anar! M'espera la teva dona!

S'aixeca, treu un ganivet, i, anant per a matar en Joan, cau de genolls.

JOAN: No! Aquest cop no hi aniràs! No dius que la força guanya? (*Agafa el sabre de la panoplia.*) Doncs, aquí la tens, *assassino*! (*Donant-li un cop de sabre al cap.*) Amb el teu sabre d'honor!

El mata. Les dones fan un gran xiscle; corren a tocar L'HÈROE, i quan veuen que és mort se n'aparten aterroritzades. L'ANTON es queda tremolós vora del teler; El CLAPAT fuig, i el JOAN cau abatut sobre una cadira.

- ANTON: Què has fet? Déu meu! Què has fet?
- JOAN: No ho sé! L'he mort! He tingut més força!
- ANTON: Per a guanyar un presidi!
- JOAN: No! A un presidi no m'hi duran! El meu lloc és a l'hospital; al darrer hospital, a podrir-me!
- ANDREUET (*passant amb els quintos*): Adeu-siau, pares!
- ANTON: El noi! Escolta! Escolta!
- RAMONA: Deixa'l estar: que no ho sàpiga!
- ANTON (*plorant*): Sí, que no ho sàpiga fins allà baix! L'un mort, l'altre a morir, i jo encara no morir-me!
- RAMONA: Per Déu, Anton!... (*Anant-lo a trobar al peu del teler.*)
- ANTON: Tot s'ha acabat!
- CARME (*acostant-se a l'Anton i dient-li baix*): No encara! Pensem en el que ve a la vida!

La Ramona plora sobre el teler. L'Anton abraça un dels sustentos.

- ANTON: La vida! El teler! (*Plora.*)
- SENYOR TOMÀS: El noi gran.
- JOAN(*aixecant-se*): Aquí el teniu!
- SENYOR TOMÀS: Mort! Has mort el nostre hèroe!
- JOAN: I què he d'haver mort l'hèroe! He mort el gandul del poble! Mireu-los allí! Els del teler són els hèroes!

TELÓ

(Acte III, escena X i final)

La coralitat en *L'hèroe*

Potser som davant d'una interpretació agosarada, però ens sembla molt interessant sotmetre aquesta qüestió a la consideració de l'alumnat, per respecte a aquell que haurà posat molt d'interès en la lectura de l'obra i les activitats que se'n deriven.

L'hèroe de Santiago Rusiñol, obra a la qual hem mirat de donar-li la volta com a un guant, podria entendre's com una peça teatral que anticipa la coralitat que trobarem plenament desplegada en el teatre d'Ignasi Iglésias —*Els vells* (1903) i *Les garses* (1905). Àngel Guimerà amb anterioritat havia portat a escena la conflictivitat social com un rerefons del conflicte amorós, que juga un paper central en les seves obres. A *Maria Rosa* (1894) es reflectia el món dels treballadors que construeixen una carretera, a *Terra baixa* (1897) el dels jornalers d'un molí i a *La filla del mar* (1900), el dels pescadors d'un poblet mariner. Però en tot moment aquest reflex configura un mer paisatge humà. És amb el teatre d'Ignasi Iglésias que els col·lectius obrers adopten un paper protagonista. Aquesta mateixa coralitat, des de l'obra de Guimerà fins a la d'Ignasi Iglésias, troba una solució de continuïtat, encara que tímida, en *L'hèroe* de Rusiñol.

Proposem, doncs, que es consideri a l'aula aquesta manera d'entendre l'evolució del teatre català des del 1894 fins al 1905 amb l'anàlisi detinguda del paper que juguen en l'obra de Rusiñol el cor de les forces vives, el cor del món del treball i el cor de les dones. A més d'altres col·lectius referenciats amb més o menys intensitat en l'obra, com el cor dels soldats, el del poble, el dels polítics i el dels filipins/*malaios*. La qual cosa en cap moment anirà en detriment del tractament de les individualitats dels personatges marcades al llarg de l'obra.

 Feu-ho a partir d'uns redactats elaborats per l'alumnat que remetin als personatges i a moments de l'obra que caldrà que citin i serveixin de justificació de les seves argumentacions. Un cop seleccionats i ordenats els fragments dels personatges que diuen els parlaments que interessa destacar al servei de la tesi sobre el tractament de la coralitat en *L'hèroe*, caldrà que totes les idees es posin en comú a l'aula.

Els alumnes veuran com de rica pot esdevenir una exposició ben raonada en la qual interpreten el text, tot argumentant la seva anàlisi que es veuen amb cor de comunicar. En definitiva que, com qui no vol la cosa, hauran fet servir la metodologia científica en l'anàlisi d'una obra teatral. Us encoratgem a treballar aquesta qüestió al mateix temps que anticipem la satisfacció final de l'alumnat per un treball que haurà demanat esforç, però que, de ben segur, produirà moltes alegries a l'hora d'entendre l'obra d'una manera fins ara inèdita.

El criteri sobre el desastre colonial a través dels textos dels escriptors de la literatura hispànica

Diverses raons ens porten a considerar les reaccions d'un grup d'escriptors en llengua castellana que adoptà una mateixa actitud davant del que consideraren com el *problema de España* derivat del desastre colonial i que va passar a anomenar-se la *Generación del 98* (Miguel de Unamuno, Ángel Ganivet, José Martínez Ruiz, conegut amb el pseudònim d'Azorín, Ramón del Valle-Inclán, Pío Baroja, els germans Antonio i Manuel Machado, i Ramiro de Maeztu, entre d'altres). D'altra banda, és important el diàleg que mantingueren alguns escriptors catalans amb aquells que tenien el seu centre d'operacions en la capital d'Espanya. N'és un exemple Àngel Guimerà, que estrenà a Madrid gran part de la seva obra. Són conegudes també les relacions epistolars entre Joan Maragall i Miguel de Unamuno. Al seu torn, Santiago Rusiñol mantingué estretes relacions amb la gent de teatre de Madrid, entre la qual comptà amb bons amics, que li facilitaren la traducció i estrena de la seva obra.

 Seguidament trobareu diversos fragments d'escriptors de la *Generación del 98* i d'altres provinents de moviments anteriors, com ara Benito Pérez Galdós, que estaria bé que es treballessin a l'aula de Llengua castellana i literatura, tot atenant a qüestions com l'anhelada «regeneración de España» o la crítica del grup a la peculiaritat psicològica de l'home espanyol, tant la que depenia de la qüestió considerada com a racial («casticismo de casta», que conformava el seu temperament) com aquella que

havia generat la mateixa història d'Espanya («casticime històric»):

Cuando estalló la guerra, los españoles conscientes, los que saben de esas cosas de Historia y de Derecho, y de Honra nacionales, les quitaron muchos hijos, a quienes sus padres vieron ir con relativa calma, porque era una salida, porque muchos hubieran tenido que emigrar [...]. Y ahora le van con la cantinela de la regeneración, empeñados en despertarle otra vez de su sueño secular [...]. Si en las naciones moribundas sueñan más tranquilos los hombres oscuros su vida, si en ellas peregrinan más pacíficos por el mundo los idiotas, mejor es que las naciones agonicen.

[Miguel de Unamuno](#)

Pensando en esto (la melancolía que invade y deprime el alma española de algún tiempo acá, posada sobre ella como una opaca pesadumbre), y antes de que se me revelara el artificio que había de servirme de armadura, veía yo como capital signo para expresar tal sentimiento el solemne acabar de la España heráldica llevándose su gloriosa leyenda y el histórico brillo de sus luces declinantes.

[Benito Pérez Galdós](#)

Nos sentíamos atraídos por el misterio. La vaga melancolía de que estaba impregnada esta generación confluía con la tristeza que emanaba de los sepulcros. Sentíamos el destino infortunado de España, derrotada y maltrecha, más allá de los mares, y nos prometíamos exaltarla a nueva vida. De la consideración de la muerte sacábamos fuerzas para la venidera vida. Todo se enlazaba lógicamente en nosotros: el arte, la muerte, la vida y el amor a la tierra patria.

[Azorín](#)

O aquests versos d'[Antonio Machado](#):

*¡Qué importa un día! Está el ayer alerta
al mañana, mañana al infinito.
Hombres de España, ni el pasado ha muerto
ni está el mañana —ni el ayer— escrito.*

*Ya hay un español que quiere
vivir, y a vivir empieza
entre una España que muere
y otra España que bosteza.*

*Españolito que vienes
al mundo, te guarde Dios.
Una de las dos Españas ha de helarte el corazón.*

Finalment, incloem un text d'un autor valencià Vicente Blasco Ibáñez, considerat per molts crítics com un autor de la Generación del 98 de ple dret, malgrat la seva adscripció estètica al costumisme i al realisme. Blasco Ibáñez denuncià el desastre filipí del combat naval de Cavite (1.5.1898) a la badia de Manila, en la qual els estatunidencs vengueren les tropes espanyoles, fet que encoratjà els filipins a sublevar-se contra els espanyols. Un mes abans del desastre de Cuba escrivia:

En un mundo donde existe la mujer, copa de felicidad jamás vacía por mucho que se apure y cuyos ojos brillan con el ardor de la primavera; donde el vino chisporrotea en la copa de cristal con su corona de irisados brillantes; donde los bosques tienen flores que perfuman y trinos envueltos en plumajes voladores que saltan de rama en rama; donde el cielo, con las transparencias de la rosa y los cambiantes del nácar, ofrece la más hermosa de las tiendas para cubrir los delirios del amor, de la única verdad que encontró el doctor Fausto después de estudiar tanto; en un mundo tan bello, los hombres consideran la más digna y honrosa de las profesiones hacerse polvo a cañonazos por si cuatro pedazos de la tierra han de estar protegidos por una bandera de un color u otro.

El cas de *Los últimos de Filipinas* rememorat

Un destacament de cinquanta militars espanyols, entre els quals es trobaven quatre catalans, dos valencians i un mallorquí, foren assetjats per les forces filipines a la localitat de Baler de l'illa de Luzón (Filipines). En actitud defensiva es tancaren en una església dels pares agustins. Manguerent el seu aïllament durant 337 dies en condicions molt precàries que provocaren malalties i defuncions entre els mateixos resistents. Malgrat els diversos intents per part de les autoritats militars espanyoles

Per saber-ne més...

[Los últimos de Filipinas: doce datos sobre esta increíble hazaña.](#)

per tal de fer-los saber que la guerra havia acabat, els soldats es mantingueren en la seva posició defensiva durant un llarg temps, fins que el retall d'una notícia d'un diari espanyol que els havien deixat a prop de l'edifici religiós on s'havien tancat els acabaren de convèncer i els 38 supervivents es rendiren, bo i abandonant aquell calvari del qual mai més volgueren ni parlar.

 [Facilitem l'enllaç d'un programa dedicat a aquesta qüestió](#) en el qual trobareu el testimoni d'uns alumnes d'un institut d'ensenyament secundari d'Estepa (Sevilla) que han fet un treball d'investigació sobre els supervivents del setge de Baler:

La memòria d'aquella «gesta militar» que podria considerar-se un drama humà en tota regla, d'acord amb el que assenyala el professor d'història que tutoritzà el treball de recerca que es referencia en el vídeo, i que, també segons ell, podria tenir moltes característiques grotesques, es convertí en un referent que es revitalitzà a través d'una pel·lícula del 1945, en ple franquisme.

Per saber-ne més...

[Recuerdos y observaciones de la película Los últimos de Filipinas \(1945\).](#)

Per al film intitulat *Los últimos de Filipinas* es creà una havanera-bolero que portava per títol «Yo te diré» que va passar a formar part de l'imaginari col·lectiu. Tant és així que ha estat interpretada per cantants com Nani Fernández (en la pel·lícula de 1945), Antonio Machín, Paloma San Basilio, Karina, Rosa León, Pablo Carbonell, Marina Rosell i Alexandra Masangkay, entre d'altres. Afegim, a continuació, els enllaços de la cançó interpretada per Rosa León, Marina Rosell i Alexandra Masangkay (una cantant i actriu catalana d'ascendència filipina, que es va donar a conèixer en l'edició d'*Operación*

Triunfo del 2011), amb els estils de cadascuna de les intèrprets:

- ❖ [Rosa León: Yo te diré](#)
- ❖ [Marina Rossell: Yo te diré](#)
- ❖ [Alexandra Masangkay: Yo te diré](#)

Per saber-ne més...

[Rosa León](#)

[Marina Rossell](#)

[Alexandra Masangkay](#)

Cantant del musical *El Rey León*, concursant d'*Operación Triunfo* i actriu de la pel·lícula *El hoyo*.

🌿 Seria bo proposar als alumnes que facin sentir aquesta cançó als seus avis o a altres persones d'aquesta generació, o fins i tot més grans, per tal de veure si la reconeixen. I que traslladin aquesta experiència a l'aula.

El 2016 s'estrenà *1898: Los últimos de Filipinas*, una nova versió cinematogràfica, més fidel als fets històrics, que no acabà d'agradar als apòlogistes de la «gesta», pel tractament que es donà als soldats resistents.

L'esperit castrense i «el maligne esperit de la guerra», que Rusiñol paroditzava en boca dels qui en feien una apologia inflamada o bé posava descarnadament al descobert en la delirant i macabra personalitat transformada de l'hèroe, actualment continua més viu que no sembla. Més d'un polític professional, conservador i formalment no tan reaccionari, commemora els fets de Baler com una veritable efemèride. Per exemple, el soldat Antoni Bauçà Fullana, un jornaler de Petra (Mallorca) que sobrevisqué al setge de Baler va ser honorat en la seva vila natal per l'exèrcit espanyol el 2016. Un any després les autoritats de Caudete (Albacete) homenatjaren el caporal José Olivares Conejero en presència de la Legió, que desfilà pels carrers de la ciutat amb el seu peculiar pas, la cabra Manoli (la mascota que substitueix els lloros que en altre temps feien la mateixa funció, però que acabaren sent refusats perquè emetien paraulotes i expressions malsonants en les desfilades), i cantà «Soy el novio de la muerte», l'himne d'aquesta força militar d'elit. Finalment, José Luis Martínez Almeida, alcalde de Madrid, el 2020 inaugurà en el districte de Chamberí una estàtua en homenatge a «Los últimos de Filipinas».

A propòsit de l'heroisme

Al llarg de la història de la humanitat el llegat dels herois i les heroïnes s'ha anat expressant en forma de pintures rupestres, narracions orals de tribus ancestrals, tragèdies, llibres religiosos, còmics, pel·lícules, etc. Les peripècies que experimenten aquestes figures han omplert els textos de la mitologia clàssica i de la literatura medieval. Així mateix, aquests personatges de ficció han protagonitzat diverses formes pròpies de la cultura contemporània, destinats a convertir-se en models ideals d'actuació. Des d'Aquil·les i Antígona fins als més contemporanis Fantastic Four, d'una

incipient factoria Marvel, o als ídols de consum massiu, a la galeria dels quals pertanyen personatges com Wonder Woman, Batman o Superman, per posar exemples propis de la cultura mediàtica contemporània.

Cada època té els seus herois, sí, però ens caldria veure com cada època també defineix socialment el concepte de mèrit que encarnen els herois com a via d'exemple de la seva conducta. A través d'una observació atenta podrem esbrinar quins són els valors que mereixen fama i celebritat per a una societat determinada, i aquells que no. Així descobrirem també l'exclusió que se'n fa de determinats individus o col·lectius, com ara les dones. I encara més si són de classe treballadora. I, sobretot, i pertanyen a una minoria ètnica. Em permetreu que faci un incís per tal de recordar el breu poema «Divisa» de Maria-Mercè Marçal, que en aquests moments esdevé molt pertinent:

A l'atzar agraeixo tres dons: haver nascut dona,
de classe baixa i nació oprimida.

I el tèrbol atzur de ser tres voltes rebel.

[Fundació Maria Mercè Marçal](#)

El parlament final de Joan, el repatriat malalt, en favor de l'heroïtat de la família del teler, esdevé un discurs alternatiu a l'heroïtat, diguem-ne «oficial», que representa el personatge principal de *L'hèroe*, les excel·lències de la qual esbomben a tort i a dret les forces vives de la localitat. Rusiñol, a través dels vicis morals de l'hèroe i de la ridícula dels seus elogis, posa en relleu la vertadera «heroïtat» en la vida quotidiana dels ciutadans de principis del segle xx.

🌀 A propòsit de la «masculinitat tòxica», un dels elements que, com hem indicat, ha subratllat el darrer muntatge de l'obra al TNC, proposem una activitat que permetrà considerar el concepte d'heroi expressat a través de la música rock i la banda sonora

d'un thriller. A més d'una cançó que tracta la consciència de fracàs d'un heroi de guerra.

🕒 Després d'escoltar les quatre cançons, de les quals en reproduïm la lletra original en anglès, l'alumnat hauria de traduir-les al català. I n'hauria de fer un redactat crític de 250 paraules sobre el contingut (sempre d'acord amb el professorat de Llengua anglesa), tal com hem proposat en l'activitat sobre «One» de Metallica. És molt recomanable que l'alumnat, acostumat a reproduir coneixements que se li faciliten a l'aula o contenen els llibres de text, perdi la por a construir el seu propi discurs, que millorarà amb la pràctica d'aquest exercici en diverses matèries i àrees de coneixement. Caldrà engrescar-lo amb allò que diu un conegut vers del poeta Joan Salvat-Papasseit: «No tingueu por de dir bestieses.» En el cas de la de Tina Turner, el contingut de la seva cançó podria relacionar-se amb l'experiència de maltractament físic i psicològic que patí durant la vida matrimonial amb el músic i compositor Ike Turner i el difícil alliberament d'aquella turmentosa relació, condicionada per l'addicció d'aquell a la cocaïna. Ho entendran millor si veuen el documental *Tina* (2021), dirigit per Dan Lindsay i TJ Martin per a la HBO Documentary Films, Lightbox, que trobaran a Netflix.

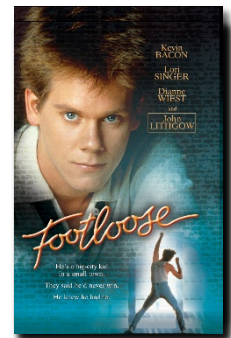
1. «Holding Out for a Hero», escrita per al film *Footloose* (1984), dirigit per Herbert Ross i interpretada per Bonnie Tyler, [que trobareu en l'enllaç següent:](#)

*Where have all the good men gone
And where are all the gods?
Where's the streetwise Hercules
To fight the rising odds?*

*Isn't there a white knight upon a fiery steed
Late at night, I toss and I turn
And I dream of what I need*

*I need a hero
I'm holding out for a hero
'til the end of the night
He's gotta be strong, and
he's gotta be fast
And he's gotta be fresh
from the fight
I need a hero*

*I'm holding out for a hero 'til the morning light
He's gotta be sure, and it's gotta be soon
And he's gotta be larger than life
Larger than life*

*Somewhere after midnight
In my wildest fantasy
Somewhere, just beyond my reach
There's someone reaching back for me
Racing on the thunder
And rising with the heat
It's gonna take a Superman to sweep me off
my feet, yeah*

*I need a hero
I'm holding out for a hero 'til the end of the
night
He's gotta be strong, and he's gotta be fast
And he's gotta be fresh from the fight*

*I need a hero
I'm holding out for a hero 'til the morning light
He's gotta be sure, and it's gotta be soon
And he's gotta be larger than life*

*I need a hero
I'm holding out for a hero 'til the end of the
night*

*Up where the mountains meet the heavens
above
Out where the lightning splits the sea
I could swear there is someone, somewhere
watching me
Through the wind and the chill and the rain
And the storm and the flood*

*I can feel his approach like a fire in my blood
(Like a fire in my blood, like a fire in my blood
Like a fire in my blood, like a fire in my blood,
blood)*

*I need a hero
I'm holding out for a hero 'til the end of the
night
He's gotta be strong, and he's gotta be fast
And he's gotta be fresh from the fight*

*I need a hero
I'm holding out for a hero 'til the morning light
He's gotta be sure, and it's gotta be soon
And he's gotta be larger than life*

*I need a hero
I'm holding out for a hero 'til the end of the
night*

*He's gotta be strong, and he's gotta be fast
And he's gotta be fresh from the fight*

*I need a hero
I'm holding out for a hero 'til the morning light
He's gotta be sure, and it's gotta be soon
And he's gotta be larger than life*

*I need a hero
I'm holding out for a hero 'til the end of the
night*

2. «[We don't need another Hero](#)», interpretada per Tina Turner, que forma part de la banda sonora de *Mad Max Beyond Thunderdome* (1985), traduïda a l'espanyol com *Mad Max: más allá de la cúpula del trueno*, dirigida per George Miller i George Ogilvie, en la qual la mateixa Tina Turner interpreta el paper de Tia Ama.

*Out of the ruins
Out from the wreckage
Can't make the same mistake this time*

*We are the children
The last generation (the last generation)
We are the ones they left behind
And I wonder when we
Are ever gonna change, change
Living under the fear
'Til nothing else remains*

*We don't need another hero
We don't need to know the way home
All we want is life beyond the
Thunderdome*

*Looking for something
We can rely on
There's gotta be something better out*

there

*Love and compassion
Their day is coming (coming)
All else are castles built in the air*

*And I wonder when we
Are ever gonna change, change
Living under the fear
'Til nothing else remains*

*All the children say
We don't need another hero
We don't need to know the way home
All we want is life beyond the
Thunderdome*

*So, what do we do with our lives?
We leave only a mark
Will our story shine like a light
Or end in the dark
Is it all or nothing?*

*We don't need another hero
We don't need to know the way home
All we want is life beyond Thunderdome
All the children say*

*(We don't need another hero)
We don't need another hero
(We don't need to know the way home)
(All we want is life beyond the
Thunderdome)*

3. [«A Real Hero», de College & Electric Youth](#), que forma part de la banda sonora del film *Drive* (2011), dirigit per Nicolas Winding Refn:

*Real human being
And a real hero*

*Back against the wall and odds
With the strength of a will and a cause
Your pursuits are called outstanding
You're emotionally complex*

*Against the grain of dystopic claims
Not the thoughts your actions entertain
And you have proved to be*

*A real human being and a real hero
Real human being and a real hero
Real human being and a real hero
Real human being and a real hero
Real human being*

*A pilot on a cold, cold morn'
155 people on board
All safe and all rescued
From the slowly sinking ship
Water warmer than his head so cool
In that tight bind knew what to do
And you have proved to be*

*A real human being and a real hero
Real human being and a real hero
Real human being and a real hero
Real human being and a real hero
Real human being
Real human being
Real human being*

4. [«Hero of war» \(2009\), de Rise Against](#), una banda estatunidenca de punk rock melòdic que, després de més de deu anys sense haver actuat a Barcelona, el passat 22 de juny de 2022 va oferir un nou concert a la sala Razzmatazz:

He said, «son,
Have you seen the world?
Well, what would you say
If I said that you could?
Just carry this gun, you'll even get paid».
I said, «that sounds very good».

Black leather boots
Spit-shined so bright
They cut off my hair but it looked alright
We marched and we sang
We all became friends
As we learned how to fight

Chorus

A hero of war
Yeah, that's what I'll be
And when I come home
They'll be damn proud of me
I'll carry this flag

To the grave if I must
Because it's flag that I love
And a flag that I trust

I kicked in the door
I yelled my commands
The children, they cried
But I got my man
We took him away
A bag over his face
From his family and his friends

They took off his clothes
They pissed in his hands
I told them to stop
But then I joined in
We beat him with guns
And batons not just once
But again and again

Chorus

A hero of war
Yeah that's what I'll be
And when I come home
They'll be damn proud of me
I'll carry this flag
To the grave if I must
Because it's flag that I love
And a flag that I trust

She walked through bullets and haze
I asked her to stop
I begged her to stay
But she pressed on
So I lifted my gun
And I fired away

And the shells jumped through the smoke
And into the sand
That the blood now had soaked

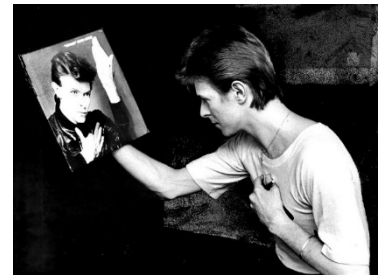
She collapsed with a flag in her hand
A flag white as snow

Chorus

A hero of war
Is that what they see
Just medals and scars
So damn proud of me
And I brought home that flag
Now it gathers dust
But it's a flag that I love
It's the only flag I trust

He said, «son, have you seen the world?
Well what would you say
If I said that you could?»

5. Finalment, gaudiu de la coneguda cançó de [David Bowie, «Heroes»](#):

I, I will be king
And you, you will be queen
Though nothing will drive them away
We can beat them, just for one day

We can be heroes, just for one day
And you, you can be mean
And I, I'll drink all the time
'Cause we're lovers, and that is a fact

Yes we're lovers, and that is that
Though nothing will keep us together
We could steal time just for one day
We can be heroes for ever and ever
What d'you say?
I, I wish you could swim
Like the dolphins, like dolphins can swim
Though nothing, nothing will keep us
together
We can beat them, for ever and ever
Oh we can be Heroes, just for one day
I, I will be king
And you, you will be queen
Though nothing will drive them away
We can be Heroes, just for one day
We can be us, just for one day
I, I can remember (I remember)
Standing, by the wall (by the wall)

And the guns, shot above our heads (over
our heads)
And we kissed, as though nothing could
fall (nothing could fall)
And the shame, was on the other side
Oh we can beat them, for ever and ever
Then we could be Heroes, just for one day
We can be Heroes
We can be Heroes
We can be Heroes
Just for one day
We can be Heroes
We're nothing, and nothing will help us
Maybe we're lying, then you better not
stay
But we could be safer, just for one day
Oh-oh-oh-ohh, oh-oh-oh-ohh, just for one
day

Els aforismes de Rusiñol

Rusiñol va escriure *Màximes i mals pensaments: pensa mal i no erraràs* (1927, reeditat per *L'Avenç* el 2006), un volum que recollia dos-cents aforismes. El DIEC defineix aforisme com una «proposició breu i sovint enginyosa que enuncia una norma científica, filosòfica o moral sense argumentar-la». El recull de màximes i sentències amb característiques aforístiques de Rusiñol condensen pensaments que es mouen entre la poesia i la filosofia. [Trobareu informació més detallada sobre aquesta qüestió en aquest enllaç.](#)

Per tal de treballar aquesta qüestió els alumnes haurien d'ampliar a través del redactat d'un text d'unes cinc línies quatre dels aforismes de Rusiñol següents:

- Les millors cartes d'amor són fetes pels que no estan enamorats.
- L'home que s'enamora d'una dona que té més anys que ell és un arqueòleg.
- Si fos cert que viatjar ensenya, els revisors de bitllets serien els homes més savis.
- Els aviadors són uns ocells que, en comptes de cants, porten benzina.
- L'escriptor que cuida massa l'estil és que té poques coses a dir, i aquell que no el cuida gens més valdria que no les digués.
- Els que cerquen la veritat mereixen el càstig de trobar-la.
- El que escriu un llibre de pensaments ha tingut un mal pensament d'escriure'ls, perquè tots aquests pensaments poden escriure's a la inversa.

En els enllaços següents en trobareu més, que us podran servir per desenvolupar l'activitat proposada:

- ❖ [Dialnet: Recull de màximes i pensaments](#)
- ❖ [Màximes i mals pensaments. Llibre d'aforismes, reflexions i pensaments de Santiago Rusiñol](#)

Endinsem-nos en el trepidant món de la televisió i de la comunicació audiovisual

Sugerim tres noves activitats:

☞ La primera és la realització d'un telenotícies relacionat amb «L'odissea de *L'hèroe*».

☞ Una segona consistent a muntar un concurs sobre *Santiago Rusiñol i la seva obra*.

☞ I, finalment, obrim la possibilitat de dur a terme el projecte de creació d'un biòpic sobre el dramaturg i pintor.

L'estrena de *L'hèroe* en primera plana

A continuació, facilitem les notícies més destacades que publicaren dues rotatives del moment que defensaven dues posicions ideològicament enfrontades: *La Renaixensa*, que practicava un catalanisme de pedra picada, i *El Noticiero Universal*, que representava un corrent d'opinió declaradament unitarista. No voldria passar per alt que tota aquesta informació està extreta dels estudis de Margarida Casacuberta.

☞ **Fem de periodistes.** L'alumnat hauria de fer-se amb la informació de totes les peripècies que afectaren l'estrena de l'obra de Rusiñol: la reacció del públic, les cròniques de la premsa, les demandes al periodista de *La Reinaxença* per infàmies, les dues suspensions de l'obra —la del governador civil per iniciativa pròpia i la dictada pel ministre de la Governació—, el judici a l'empresa del Romea, l'estada momentània de Rusiñol a París, la censura dels missatges de suport a l'autor, l'homenatge de Rusiñol al Teatre Romea de tornada de l'escapada que havia fet a París i la ràpida reedició de *L'hèroe*, etc. Intenteu que els alumnes enriqueixin les seves informacions amb la presentació d'opinions i testimonis diferenciats, intercalat amb imatges i informacions de la figura de Rusiñol, tenint en compte l'espectador més desinformat. Disposaran de moltes dades per anar-les seqüenciant a

partir de connexions amb companys que facin de periodistes locals que entrevistin persones implicades de diversa manera amb l'afer, com també una connexió amb la corresponsalia de París.

Pel que sembla, i destacava, *El Noticiero Universal* el dia de l'estrena de *L'hèroe* algú del públic cridà espontàniament «Mori el militarisme», una expressió que fou aclamada amb entusiasme per gran part del públic.

Sobre la primera suspensió de la representació de l'obra:

El Noticiero Universal (18.4.1903) havia informat sobre l'interès que hi havia en els cercles militars per presenciar l'obra i «*hacerse cargo de los conceptos que en ése se exponen y del pensamiento sobre el que se basa la obra*».

D'altra banda, *La Renaixença* («La suspensió de *L'hèroe*», *La Renaixença*, 19.4.1903) detallava com havia anat la decisió del governador civil:

«Se diu que des de primeres hores del matí compraven moltes entrades i localitats per a assistir a la funció d'aquesta nit, per a la qual estava anunciada la representació de *L'hèroe*, alguns militars de diferents graduacions des de cabo en amunt.

S'afegeix que l'empresa, alarmada per això i altres veus circulades i tement algun conflicte, s'ha dirigit al governador civil senyor Rorhwoss per a demanar-li, com és sa obligació, se servís garantir-li l'ordre per a l'espectacle d'aquest vespre en lo qual, se representava una obra ja vista i aprovada per l'autoritat, amb arreglo a lo prescrit per les disposicions legals sobre espectacles públics i especialment teatres.

Lo senyor Rothwos ha contestat amb evasives o com vulgarment se diu ha fugit d'estudi. Ha donat com a motiu los molts meetings electorals que se celebren actualment, als que deu enviar forces, no quedant-hi per a assegurar la tranquil·litat de les persones pacífiques que en ús del seu dret van al teatre a fruit amb la contemplació d'obres artístiques.

Així s'assegurava que en vista de què deia no poguer lo representant del Govern Central enviar forces per evitar perturbacions de l'ordre, l'empresa resolgué no posar l'obra de Rusiñol en escena.»

De resultes d'aquest fet, *La Renaixença* i *La Vanguardia* donaven notícia dels diversos manifestos que es preparaven en suport de *L'hèroe* i del seu autor i que no veuriem mai la llum pública a causa de la censura.

Mentrestant s'especulava sobre el viatge que Rusiñol havia iniciat a París el mateix dia de la suspensió de l'obra. S'elucubrava si era conseqüència d'una acció patriòtica de l'autor (*La Renaixença*) o, per contra, era una manera de posar de manifest la vergonya que Rusiñol hauria sentit davant dels incidents que havia produït la seva darrera estrena (*El Noticiero Universal*). El cert és que Rusiñol hi havia anat per preparar una exposició.

Ben aviat, es produïren les denúncies: una primera dirigida a Jacint Capella, col·laborador de *La Renaixença*, el qual, l'endemà de l'estrena de *L'hèroe* publicà una ressenya que fou denunciada per «injurias a la fuerza armada por medio de la imprenta». Amb motiu de la segona representació de l'obra l'empresa del Romea fou denunciada.

El Noticiero Universal informava que Ramon Franqueza, empresari del Teatre Romea, havia rebut un telegrama de Rusiñol enviat des de París, en el qual l'autor exigia que tornés a posar en escena *L'hèroe* si no volia haver de prescindir d'obres seves en un futur immediat. I apareguren noves ressenyes celebrant la notícia.

Per altra banda, la premsa espanyolista publicà crítiques a l'autor i l'empresa com aquesta:

«Ante semejante amenaza, poco importaban la perturbación que podía producirse en la opinión pública y los odios y antagonismos que iban a despertarse, y anoche volvió a aparecer sobre el escenario del teatro catalán aquel sanguinario, cruel y degradado soldado español, que arroja sobre la sublime leyenda de nuestro ejército un vaho repugnante de su borrachera y sus infamias, entre los aplausos de un público no sabemos si mal aconsejado o inconsciente.

Así se hace patria, denigrando a sus defensores; así se hace familia, representando obras extranjeras en las que se pone en ridículo; así se resuelven los problemas sociales, excitando el odio de clase, en obras españolas de funesta popularidad.

Afortunadamente, quienes pudieron intervenir dieron enorme prueba de su elevado espíritu, despreciando ofensas que no llegan a su altura, y dejando a los enemigos de sí mismos ovacionar frenéticamente al detractor de sus hermanos sacrificados por el honor nacional.»

Pocs dies després s'anunciaven dues funcions més de *L'hèroe* per al cap de setmana. Però el 8 de maig el governador civil havia rebut un telegrama d'Antonio Maura, ministre de Governació, amb el contingut següent:

«Capitán general considera inminentes colisiones y desórdenes graves por consecuencia de nuevas representaciones anunciadas para domingo próximo del drama L'hèroe. Atribúyese haberse verificado en paz recientemente el espectáculo a precauciones que se adoptaron para llenar el teatro y publicar tardíamente los anuncios. Será inmotivado desconocer la Autoridad gubernativa el previsto desorden público y aunque el texto de la obra literaria no contenga frases ni concepto que caiga bajo acción Código penal ni ocasiones intervención del Juzgado [...] aquel peligro basta para que V. S. Pueda y deba prohibir la función [...] Además de prohibir la función anunciada para el domingo y cuantas veces se vuelva a intentar mientras ello implique inminencia de desórdenes públicos, habrá que examinar luego si el texto o tendencia general del drama dan o no motivo para aplicar artículo 32 reglamento. Lo desconozco en este instante todavía. Rúégole me tenga al corriente y aplique al asunto la vigilancia que requiere.»

Una significativa autoritat militar del moment denuncià l'empresa del Teatre Romea en un procés en el qual hagueren de declarar gent del món del teatre implicada en el polèmic muntatge, com Enric Borràs, el primer actor de la companyia, Ramon Franqueza, l'empresari del teatre, i, pel que sembla, l'apuntador del teatre, tal com hem indicat més amunt.

De tornada de París, Rusiñol es trobà que li havien muntat un homenatge que se celebrà en el teatre del carrer de l'Hospital. Rusiñol amb tota «l'odissea» s'havia tornat a posar a la butxaca el seu públic catalanista. A més d'haver-se reaferrat com un autor comercial de

primera, popular i polèmic. N'era una bona mostra el fet que en menys d'un mes s'havia exhaurit la segona reedició de *L'hèroe*.

TdeTiago, un concurs sobre Santiago Rusiñol i la seva obra

☞ Un cop arribats aquí proposem una activitat que implicarà tot el grup classe: el concurs *Santiago Rusiñol i la seva obra*.

☞ Podríeu inspirar-vos en l'estructura de concursos com *Pasapalabra* que emet Antena 3 o bé el format que de fa vint-i-cinc anys segueix el concurs *Saber y ganar* de TV2. Si seguíssim aquest darrer model, s'haurien de formar tres equips de cinc persones. Cadascun dels seus components podrà consultar les respostes que haurà de facilitar l'equip. Per altra banda, s'ha de comptar amb la figura del conductor o conductora del concurs, la persona que formula preguntes en *off*, una altra que podria fer una pregunta amb quatre pistes (imatges) relacionada amb un indret vinculat amb Rusiñol o «la part pel tot». S'hi hauria d'afegir un grup de guionistes (d'unes tres a cinc persones). A més de l'equip tècnic de llum, imatge i so.

☞ Cal que els alumnes es posin d'acord a l'hora d'afegir tot allò que se'ls acudeixi en benefici de l'èxit de l'activitat, com, per exemple, la creació i utilització de *kahoots* dissenyats per ells mateixos. A més a més, no hauríem d'oblidar-nos d'un detall important: el premi. Si, per exemple, cadascun dels concursants posés 1 € en concepte de drets d'inscripció, el muntant total de la recaptació podria servir per fer una minicelebració final.

Santiago Rusiñol, el nervi d'un artista

☞ Per a aquesta activitat els alumnes haurien de fer una sortida per visitar el Cau Ferrat de Sitges ([Espais Escrits. Santiago Rusiñol i el Cau Ferrat](#)), en què, entre altres idees que formarien part de l'*storyboard* que hagin elaborat prèviament, haurien de fer el rodatge d'un biòpic sobre Santiago Rusiñol i el seu temps.

- ☞ En aquest treball, a més d'un text de creació pròpia sobre la vida de Rusiñol enregistrat com una veu en *off*, es podrien incloure d'altres textos complementaris. Es podria fer una lectura en veu alta de fragments del discurs de la Tercera Festa Modernista, que s'hauria d'interpretar davant del Cau Ferrat, tal com succeí en els seus orígens.
- ☞ En altres indrets de Sitges podrien llegir-se textos com «A la bellesa» i «Al lector», que encapçalen el recull de proses poètiques de Rusiñol que porta per títol *Oracions* (vegeu la referència en la bibliografia), a més de lectures dramàtiques de fragments de *L'auca del senyor Esteve* i de *L'alegria que passa*, dues obres teatrals molt vinculades a la biografia de l'autor.
- ☞ Es tractaria d'un treball que demanaria una bona preparació per part de tot el grup classe, però que podria donar molts bons resultats. Ànims, l'organització del concurs d'El Gust per la Lectura us espera!
- ☞ Per complementar els suggeriments que ajudin a idear aquest projecte incloem uns fragments del llibre de Maria Rusiñol, la filla d'en Tiago, que poden ser útils.

Però abans seria convenient assenyalar que el llibre que la filla de Santiago Rusiñol publicà el 1950 sobre el seu pare, condicionat per la subjevitat de la filla que evoca amb veneració la figura del pare, esdevé un valuós testimoni sobre la figura, un retrat de l'autor que cal afegir, juntament amb els escrits de Josep Pla, a la galeria de les millors pàgines que s'hagin escrit apassionadament sobre Santiago Rusiñol, en un cas fruit del record enamorat i en l'altre, de la fascinació. Vegem-ne els fragments següents:

«El meu pare, casant-se, va fugir de la tirania de l'avi. Però es va trobar amb la tirania d'una muller enamorada i gelosa. L'avi no volia que fos pintor, la meva mare estava desesperada perquè, un cop va veure aquest ofici de prop, va creure que el seu espòs fatalment li havia de ser infidel. L'avi sabia que per culpa de l'art el meu pare no es volia ocupar del despatx. La meva mare va veure aviat que per culpa d'aquest mateix art el seu marit abandonava la família. Per a l'avi la vida de taller era una vida de pobres i de dropos; per a la meva mare era la temptació i el descarrilament tot alhora. L'avi el desheretava. La meva mare el perseguia i el vigilava. Va venir un moment que l'ocell que volia sortir de l'empresonament que li era el despatx, estava més engabiat que mai per una muller que veia fantasmes per tot arreu, que no el deixava i que li seguia els passos.

[...] ell omplia tota la casa. Era un raig de claror que li alegrava la vida. Era alegre sense estridències. Era graciós amb espontaneïtat. No li calia treballar el «chiste». Home equilibradíssim, no crec que mai a la seva vida hagués tingut que rectificar cap dels seus actes d'ordre privat ni d'ordre públic. Observador fi, veia de seguida la part flaca i ridícula de la gent, que li servia per treure'n el tipus de les seves obres.

[...] L'escriure per a ell era un passatemps. Però el seu amor va ésser sempre la pintura. Cal confessar que estimava més el seu art que a la meva mare i a mi. Quan estava davant d'una tela, ja no veia res d'aquest món.

[...] Els èxits teatrals del meu pare han estat sorollosos, però les obres cabdals d'ells han estat *L'alegria que passa*, estrenada al Teatre Líric, l'any 1901 i *L'auca del senyor Esteve*, l'any 1917. En *L'auca del senyor Esteve* el meu pare va descriure amb amor alhora que amb un gran realisme la seva primera joventut, estalviadora, casolana, burgesa, que havia viscut d'infant. En *L'alegria que passa*, aixecant el vol, desplega el seu esperit lliure d'entrebancs. Les dues obres, es pot dir que compleixen el seu autoretrat, que resumeixen la doble personalitat d'en Rusiñol. D'una altra banda, La Puntual, que estimava tot i parlar-ne amb ironia, i que li havia deixat rastre, i de l'altra el «clown» romàntic de *L'alegria que passa*, la falsia lleugera que vola arran de camí [...] en aquestes dues obres posa el que ha sentit de més a prop en la seva vida, tot el que li ha fet vibrar les cordes sensibles de l'ànima, la casa de l'avi, on va aprendre d'economia domèstica, aquella «escola d'abstinència», que deia ell, i afegia: «que m'ha servit tant per viure. Perquè per ésser feliç en aquest món, s'ha de tenir la meitat del que es desitja, per anar desitjant l'altra meitat».

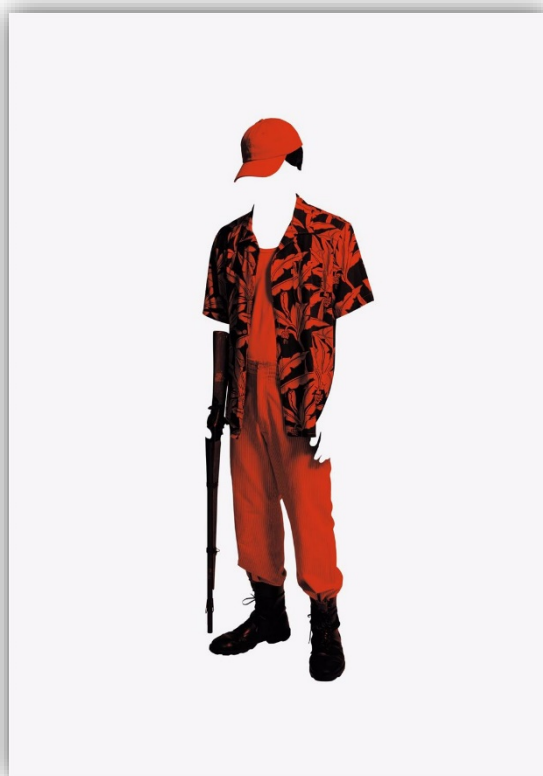
Aprèn a casa de l'avi a no desitjar el superflu, a no tenir vanitats, ni deliri de grandeses. Amb poc en tenia prou. Era ben bé fill de Ribera, econòmic, sobri, fins un xic tacany, però quan de dins aquest cos tan planer a les necessitats humanes, naixia el bohemí, cap gall ha llançat un «quiquiriquí» tan intens com la seva rialla burleta davant tot el que el volta. [...] Aquestes dues obres són sens dubte les que ell va escriure amb més sinceritat, perquè eren una barreja del seu seny de burgès, i de la seva ànima d'artista, unitat de sentiments a la que devia la seva personalitat.»

- 🌿 A propòsit del primer fragment que acabem d'incloure us faria servei tenir en compte el breu capítol «La de casa» del llibre de Margarida Casacuberta que porta per títol *Els noms de Rusiñol* (veg. bibliografia).
- 🌿 Finalment, si s'ha aconseguit implicar el professorat de Llengua castellana i literatura, hi ha una entrevista que Francesc Madrid va fer a Ramón del Valle-Inclán amb motiu d'una visita del dramaturg a Barcelona el 1925. Valle-Inclán tenia una peculiar dicció que el feia parlar com la Zerafina de *La meva Cristina i altres contes* de Mercè Rodoreda. La qual cosa demanaria que a banda de la caracterització del personatge en el rodatge es fes un esforç de dicció a l'hora d'interpretar la entrevista. I, si cal implicar alumnes d'altres nivells, endavant!
- 🌿 En l'entrevista podreu llegir com Valle fa referència a una pintura que els alumnes trobaran al Museu del Cau Ferrat, i hi aporta el seu parer sobre la utilització del gallec literari —d'acord amb la seva llengua materna—, a més de facilitar les seves impressions sobre *Mar i cel* d'Àngel Guimerà i l'opinió que tenia de Santiago Rusiñol. Publicada al diari *La Noche* del 25 de març de 1925 la trobareu reproduïda en un llibre de Dru Dougherty, especialista en l'obra de Valle-Inclán, que es referencia en la bibliografia d'aquest dossier.
- 🌿 I encara més... Segur que s'animen a idear tota una sèrie d'activitats relacionades amb la lectura de *L'hèroe*, en la qual s'admetrien sorpreses en forma de trap, música urbana o ritmes llatins, tiktoks, etc., elaborats pels alumnes mateixos i sempre relacionats amb la temàtica que ens ocupa, de la qual ja en són uns experts, és clar.

☞ I, precisament, perquè els alumnes han fet una lectura aprofundida de *L'hèroe* ha arribat al moment que els proposem el visionat de dos muntatges ben diferents de l'obra.

- ☞ A partir de les consideracions sobre les dues posades en escena següents entendran que el fet teatral és dinàmic i obert, que les dramaturgies de cada moment llegeixen un únic text de diferent manera i que, fins i tot un mateix muntatge canvia d'un dia per l'altre al llarg de les diverses funcions. Tot això convindria explicar-los-ho amb deteniment.
- ☞ A continuació, traslladem els enllaços d'un [muntatge de l'obra que el 1977 va emetre el servei dels dramàtics catalans de TVE](#) i també el del [muntatge del TNC emès per TV3 el 2022](#).
- ☞ Per complementar-lo hem inclòs el [podcast d'Ona Llibres amb l'entrevista de Bernat Dedéu](#), conductor del programa *L'illa de Maians*, a Albert Arribas, que en va fer la dramaturgia, i a Lurdes Barba, directora del muntatge del TNC.

Cartell publicitari de *L'hèroe* (direcció de Lurdes Barba, TNC, 2020)

Segona part: orientacions per al professorat

Competències bàsiques

Les activitats de lectura que proposem desenvolupen la majoria de les **competències bàsiques de l'àmbit lingüístic**, tot i que també es treballen competències d'altres àmbits. Al llarg d'aquest dossier, l'alumnat treballarà de manera específica les següents:

Àmbit lingüístic

Dimensió de la comprensió lectora

- Competència 1. Obtenir informació, interpretar i valorar el contingut de textos escrits de la vida quotidiana, dels mitjans de comunicació i acadèmics per comprendre'ls.
- Competència 2. Reconèixer els gèneres de text, l'estructura i el seu format, i interpretar-ne els trets lèxics i morfosintàctics per comprendre'l.
- Competència 3. Desenvolupar estratègies de cerca i gestió de la informació per adquirir coneixement.

Dimensió de l'expressió escrita

- Competència 5. Escriure textos de tipologia diversa i en diferents formats i suports amb l'adequació, coherència, cohesió i correcció lingüística.

Dimensió de la comunicació oral

- Competència 7. Obtenir informació, interpretar i valorar textos orals de la vida quotidiana, dels mitjans de comunicació i acadèmics, tot incloent-hi els elements prosòdics i no verbals.
- Competència 8. Produir textos orals de tipologia diversa amb adequació, coherència, cohesió i correcció lingüística, tot emprant-hi els elements prosòdics i no verbals pertinents.
- Competència 9. Emprar estratègies d'interacció oral d'acord amb la situació comunicativa per iniciar, mantenir i acabar el discurs.

Dimensió literària

- Competència 10. Llegir obres i conèixer els autors i les autores i els períodes més significatius de la literatura catalana, la castellana i la universal.
- Competència 11. Expressar oralment, o per escrit, opinions raonades sobre obres literàries, tot identificant gèneres, i interpretant i valorant els recursos literaris dels textos.
- Competència 12. Escriure textos literaris per expressar realitats, ficcions i sentiments.

Dimensió actitudinal i plurilingüe

- Actitud 1. Adquirir l'hàbit de la lectura com un mitjà per accedir a la informació i al coneixement, i per al gaudi personal; i valorar l'escriptura com un mitjà per estructurar el pensament i comunicar-se amb els altres.
- Actitud 2. Implicar-se activament i reflexiva en interaccions orals amb una actitud dialogant i d'escolta.
- Actitud 3. Manifestar una actitud de respecte i valoració positiva de la diversitat lingüística de l'entorn pròxim i d'arreu.

Altres àmbits

Àmbit social	Àmbit digital	Àmbit cultura i valors	Àmbit personal i social
<p>Dimensió històrica</p> <p>C3. Interpretar que el present és producte del passat, per comprendre que el futur és fruit de les decisions i accions actuals.</p> <p>C4. Identificar i valorar la identitat individual i col·lectiva per comprendre la seva intervenció en la</p>	<p>Dimensió instruments i aplicacions</p> <p>C1. Seleccionar, configurar i programar dispositius digitals segons les tasques a realitzar.</p> <p>C2. Utilitzar les aplicacions d'edició de textos, presentacions multimèdia i tractament de dades numèriques per a la</p>	<p>Dimensió personal</p> <p>C1. Actuar amb autonomia en la presa de decisions i ser responsable dels propis actes.</p> <p>C3. Qüestionar-se i usar l'argumentació per superar prejudicis i per</p>	<p>Dimensió autoconeixement</p> <p>C1. Prendre consciència d'un mateix i implicar-se en el procés de creixement personal.</p>

Àmbit social	Àmbit digital	Àmbit cultura i valors	Àmbit personal i social
<p>construcció de subjectes històrics.</p>	<p>producció de documents digitals.</p> <p>C3. Utilitzar les aplicacions bàsiques d'edició d'imatge fixa, so i imatge en moviment per a produccions de documents digitals.</p>	<p>consolidar el pensament propi.</p> <p>C4. Identificar els aspectes ètics de cada situació i donar-hi respostes adients i preferentment innovadores.</p>	
<p>Dimensió ciutadana</p> <p>C11. Formar-se un criteri propi sobre problemes socials rellevants per desenvolupar un pensament crític.</p> <p>C12. Participar activament i de manera compromesa en projectes per exercir drets, deures i responsabilitats propis d'una societat democràtica.</p> <p>C13. Pronunciar-se i comprometre's en la defensa de la justícia, la llibertat i la igualtat entre homes i dones.</p>	<p>Dimensió tractament de la informació i organització dels entorns de treball i aprenentatge</p> <p>C4. Cercar, contrastar i seleccionar informació digital adequada per al treball a realitzar, tot considerant diverses fonts i mitjans digitals.</p> <p>C5. Construir nou coneixement personal mitjançant estratègies de tractament de la informació amb el suport d'aplicacions digitals.</p> <p>C6. Organitzar i utilitzar un entorn personal de treball i aprenentatge amb eines digitals per desenvolupar-se en la societat del coneixement.</p>	<p>Dimensió interpersonal</p> <p>C5. Mostrar actituds de respecte actiu envers les altres persones, cultures, opcions i creences.</p> <p>C6. Aplicar el diàleg i exercitar totes les habilitats que comporta, especialment per a la solució de conflictes interpersonals i per propiciar la cultura de la pau.</p>	<p>Dimensió aprendre a aprendre</p> <p>C2. Conèixer i posar en pràctica estratègies i hàbits que intervenen en el propi aprenentatge.</p> <p>C3. Desenvolupar habilitats i actituds que permetin afrontar els reptes de l'aprenentatge al llarg de la vida</p>
	<p>Dimensió comunicació interpersonal i col·laboració</p> <p>C7. Participar en entorns de comunicació interpersonal i</p>	<p>Dimensió sociocultural</p> <p>C7. Comprendre i valorar el nostre món a partir de les arrels culturals que l'han configurat.</p>	<p>Participació</p> <p>C4. Participar a l'aula, al centre i a l'entorn de manera reflexiva i responsable</p>

Àmbit social	Àmbit digital	Àmbit cultura i valors	Àmbit personal i social
	<p>publicacions virtuals per compartir informació.</p> <p>C8. Realitzar activitats en grup tot utilitzant eines i entorns virtuals de treball col·laboratiu.</p>	<p>C8. Copsar les dimensions ètiques dels grans relats literaris i de les obres artístiques.</p> <p>C9. Analitzar críticament l'entorn (natural, científicotecnològic, social, polític, cultural) des de la perspectiva ètica, individualment i de manera col·lectiva.</p>	
	<p>Dimensió ciutadania, hàbits, civisme i identitat digital</p> <p>C11. Actuar de forma crítica i responsable en l'ús de les TIC, tot considerant aspectes ètics, legals, de seguretat, de sostenibilitat i d'identitat digital.</p>		

Objectius d'aprenentatge

Les activitats que acompanyen aquesta guia pretenen desenvolupar les competències bàsiques acompanyant els alumnes en el procés lector i estimulant la reflexió i l'anàlisi crítica. Per aconseguir-ho, els objectius que es pretenen assolir són els següents:

1. Fomentar el gust per la lectura a partir d'estratègies didàctiques de reflexió personal i compartida.
1. Gaudir de la lectura a partir de la identificació de la funció estètica del llenguatge literari.
2. Valorar i fomentar la comprensió del text literari mitjançant la lectura en veu alta.
3. Reflexionar sobre la construcció de l'artefacte literari a partir dels aspectes formals i contextuals.
4. Generar opinions i arguments sobre el fet literari a partir de l'experiència vital per tal de generar lligams amb l'obra literària tot respectant la diversitat i les diferències entre iguals.
5. Potenciar la capacitat pròpia dels alumnes en la creació artística en qualsevol de les seves manifestacions a partir de la inspiració literària.
6. Promoure la connectivitat del text literari amb altres textos i altres expressions artístiques.
7. Fer ús de les noves tecnologies de manera adequada i coherent per tal de contribuir a la comprensió literària i a la seva projecció.
8. Valorar l'obra literària des d'un punt de vista social i cultural i copsar la transcendència de la indústria editorial.

Continguts essencials

En aquest apartat presentem els continguts que s'activen en el treball que es planteja en aquesta guia.

Dimensió comprensió lectora

- Textos escrits i multimèdia (CC1, CC19, CC21, CC23):
 - o Àmbits: vida quotidiana, relacions socials, vida acadèmica i mitjans de comunicació.
 - o Gèneres de text narratius, descriptius, conversacionals formals, persuasius, instructius, expositius i argumentatius.
 - o Estructura dels textos.

- Textos audiovisuals (CC1, CC23):
 - o Relacions entre text, elements icònics i simbòlics, so.
 - o Seqüències audiovisuals.
 - o Anàlisi autònoma i interpretació.
- Cerca d'informació (CC3):
 - o Estratègies de consulta per comprendre i ampliar el contingut dels textos.
 - o Estratègies prèvies a la cerca.
 - o Utilització de fonts diverses, de grau de dificultat creixent.
- Estratègies de comprensió lectora (CC2, CC15):
 - o Intenció comunicativa i actitud del parlant.
 - o Idees principals i secundàries.
 - o Inferències.
 - o Contrast amb coneixements propis.
- Anàlisi intratextual i intertextual: perspectives única, múltiple, complementària (CC2).

Dimensió expressió escrita

- Textos escrits i multimèdia (CC19):
 - o Àmbits: vida quotidiana, relacions socials, vida acadèmica i mitjans de comunicació.
 - o Gèneres de text narratius, descriptius, conversacionals formals, persuasius, instructius, expositius, argumentatius
- Escriptura com a procés: planificació, textualització i revisió (CC4, CC15).
- Presentacions escrites i audiovisuals (CC5, CC23):
 - o Estructuració.
 - o Suport multimèdia.
 - o Utilització de llenguatges diferents.
- Cerca d'informació i de models per a la realització de treballs escrits (CC3).
- Adequació (CC5, CC19, CC22, CC23):
 - o Registre lingüístic.

- o Adequació lèxica.
- o Sintaxi adequada a la situació comunicativa.
- Coherència (CC5, CC21, CC22):
 - o Ordenació i estructuració dels continguts.
- Cohesió (CC5, CC21, CC22): connectors i marcadors textuais, procediments per a la progressió del discurs.

- Correcció (CC5, CC19, CC21):
 - o Puntuació, paràgrafs.
 - o Normes ortogràfiques amb tot tipus d'excepcions.
- Presentació de l'escrit, tant en suport paper com digital (CC5):
 - o Cal·ligrafia, tipografia.
 - o Portada, organització en títols i subtítols.
 - o Citacions, referències, hipervincles.
 - o Índex, paginació, marges, bibliografia.
 - o Processadors de text.
- Presentació de l'audiovisual (CC5, CC23):
 - o Combinació d'elements icònics, sonors, textuais.
 - o Programes de tractament de la imatge.

Dimensió comunicació oral

- Textos orals (CC7, CC8, CC9):
 - o Àmbits: vida quotidiana, relacions socials, vida acadèmica i mitjans de comunicació.
 - o Gèneres de text narratius, descriptius, conversacionals formals, persuasius, expositius i argumentatius.
 - o Formals i no formals.
 - o Planificats i no planificats.
 - o Recursos verbals i no verbals.

- Processos de comprensió oral: reconeixement, selecció, interpretació, anticipació, inferència, retenció (CC6).
- Interaccions orals presencials i multimèdia(CC6, CC7, CC8, CC17, CCD1):
 - o Construcció de relacions socials a l'interior de l'aula i del centre.
 - o Comunicació amb altres comunitats escolars i amb la societat en general (cartes al director, notícies a la premsa, ràdio local o per al web del centre).
 - o Recerca i exposició d'informació.
 - o Assertivitat i manteniment de les pròpies idees.
 - o Debats pautats i reglamentats.
 - o Estratègies comunicatives per a l'inici, el manteniment i la finalització de les interaccions.
 - o Cooperació i respecte crític envers les diferències d'opinió en les situacions de treball cooperatiu.

Dimensió literària

- Lectura guiada i compartida d'obres de la literatura catalana (CC11, CC14).
- Autors i obres representatius (CC9, CC10, CC11, CC12, CC14) de la literatura catalana del segle XIX i XX.
- Context històric i social. Gèneres. Corrents literaris.
- Lectura i explicació de fragments significatius i, si escau, textos complets i adaptats.
 - o Temes i subgèneres literaris. Tòpics.
- Consulta de fonts d'informació variades per a la realització de treballs (CC3).
- Estratègies i tècniques per analitzar i interpretar el text literari abans, durant i després de la lectura (CC11):
 - o Estructura.
 - o Aspectes formals.
 - o Recursos estilístics i retòrics (anàfora, metàfora, metonímia, símil, antítesi, hipèrbaton, hipèrbole, paral·lelisme, al·literació, pleonasme, paradoxa, quiasme, sinestèsia, enumeració, asíndeton, polisíndeton, al·legoria).
- Redacció de textos d'intenció literària, a partir de la lectura de textos d'obres lliures i/o de l'època, utilitzant les convencions formals del gènere i amb intenció lúdica i creativa (CC13).

Dimensió actitudinal i plurilingüe

- Varietats de la llengua catalana i de la llengua castellana en els diversos territoris on es parlen (CC17).
 - o Factors culturals, històrics i geogràfics explicatius de les varietats.
- Evolució de les relacions entre llengües en contacte i diversitat de situacions que es produeixen (CC18):
 - o Comparació entre llengües romàniques conegudes.
- Diversitat de llengües que es parlen a Espanya i al món (CC18):
 - o Les famílies lingüístiques.
- Utilització dels coneixements de llengües en contextos reals i funcions diverses (CC18).
 - o Influències entre llengües al llarg de la història i avui en dia: manlleus, formes de calc.
 - o Intercanvis comunicatius amb parlants d'altres llengües, per a la formació, instrucció i relació amb l'exterior.

Bloc transversal de coneixement de la llengua

- Pragmàtica (CC19):
 - o Registres lingüístics segons la situació comunicativa.
 - o Gèneres de text narratiu, descriptiu, conversacionals formals, persuasius, instructius, expositius i argumentatius.
 - o Estructura dels diversos gèneres de text a partir dels paràgrafs i de la puntuació.
 - o Elements de la comunicació. Funcions del llenguatge.
 - o Modalitats oracionals i relació amb el context.
- Fonètica i fonologia (CC20):
 - o Símbols fonètics amb la pronunciació de fonemes d'especial dificultat.
 - o Patrons bàsics de ritme, d'entonació i accentuació de paraules i enunciats.
- Lèxic i semàntica (CC21):
 - o Expressions comunes, frases fetes.
 - o Lèxic precís i apropiat a contextos concrets i quotidians.
 - o Àmbit educatiu, social i personal.

- o Camps lexicosemàntics i lèxic nou.
- o Estratègies digitals de cerca lèxica.
- Morfologia i sintaxi (CC22):
 - o Categories gramaticals.
 - o Connectors per introduir un tema, relacionar idees, posar èmfasi, donar detalls, introduir conclusions, indicar causa, finalitat, condició, objecció, posicionament davant de diverses opcions.
 - o Consulta de diccionaris, eines informàtiques de revisió del text, compendis gramaticals i reculls de normes ortogràfiques.
- Llenguatge audiovisual (CC23): relació entre imatge, text i so. Elements avançats.

Criteris d'avaluació

Dimensió comprensió lectora

1. Aplicar estratègies de lectura comprensiva i crítica de gèneres de text narratius, descriptius, conversacionals, expositius i argumentatius, periodístics i publicitaris.
2. Llegir, comprendre, interpretar i valorar textos escrits de les relacions socials, de la vida acadèmica, dels mitjans de comunicació, tot captant-ne el sentit global, identificant-ne la informació rellevant, extraient-ne informacions concretes, fent-ne inferències, determinant-ne l'actitud del parlant i valorant-ne aspectes de la seva forma i el seu contingut.
3. Identificar i seleccionar, de fonts d'informació fiables, els coneixements que s'obtinguin de les biblioteques o de qualsevol altra font d'informació impresa en paper o digital, tot integrant-los en un procés d'aprenentatge continu.

Dimensió expressió escrita

5. Aplicar progressivament les estratègies necessàries per produir textos adequats, coherents i cohesionats (planificant, textualitzant, revisant i reescrivint), i integrant la reflexió ortogràfica i gramatical en la pràctica i ús de l'escriptura.

6. Escriure textos en relació amb l'àmbit d'ús de la vida quotidiana, de les relacions socials, de la vida acadèmica i dels mitjans de comunicació, i en relació amb la finalitat que persegueixen (narratius, descriptius, conversacionals, predictius, expositius, argumentatius), tot seguint models.

Dimensió comunicació oral

8. Comprendre i interpretar textos orals de la vida quotidiana, de les relacions socials, de la vida acadèmica i dels mitjans de comunicació, de qualsevol gènere de text estudiat, tot captant-ne el sentit global, identificant-ne la informació rellevant, extraient-ne informacions concretes, realitzant-ne inferències i determinant-ne l'actitud del parlant.
9. Reconèixer, interpretar i avaluar progressivament la claredat expositiva, l'adequació, coherència i cohesió del contingut de les produccions orals pròpies i alienes, així com els aspectes prosòdics i els elements no verbals (gestos, moviments, mirada...).
10. Aprendre a parlar en públic, en situacions formals o informals, de manera individual o en grup, tot aplicant estratègies de planificació, textualització i avaluació de l'ús oral de la llengua oral, per a discursos relacionats amb l'àmbit escolar/acadèmic i social i per discursos que tenen com a finalitat exposar i argumentar.
11. Conèixer, utilitzar i valorar les normes de cortesia en les intervencions orals pròpies de l'activitat acadèmica, tant espontànies com planificades i en les pràctiques discursives orals, tot analitzant en els debats i tertúlies la validesa dels arguments i interpretant de manera crítica tant la seva forma com el contingut.

Dimensió literària

13. Llegir i comprendre de manera guiada obres literàries de la literatura catalana i universal de tots els temps i de la literatura juvenil, properes als propis gustos i aficions, tot mostrant interès per la lectura.
14. Llegir, comprendre i comentar textos representatius dels segles XVIII, XIX i XX, tot reconeixent la intenció de l'autor, el tema, els trets propis del gènere al qual pertany i relacionant el seu contingut amb el context sociocultural i literari de l'època, o d'altres èpoques, i expressant la relació existent amb judicis personals raonats.
15. Llegir, comprendre i comentar textos representatius dels segles XVIII, XIX i XX, tot reconeixent la intenció de l'autor, el tema, els trets propis del gènere al qual pertany i relacionant el seu

contingut amb el context sociocultural i literari de l'època, o d'altres èpoques, i expressant la relació existent amb judicis personals raonats.

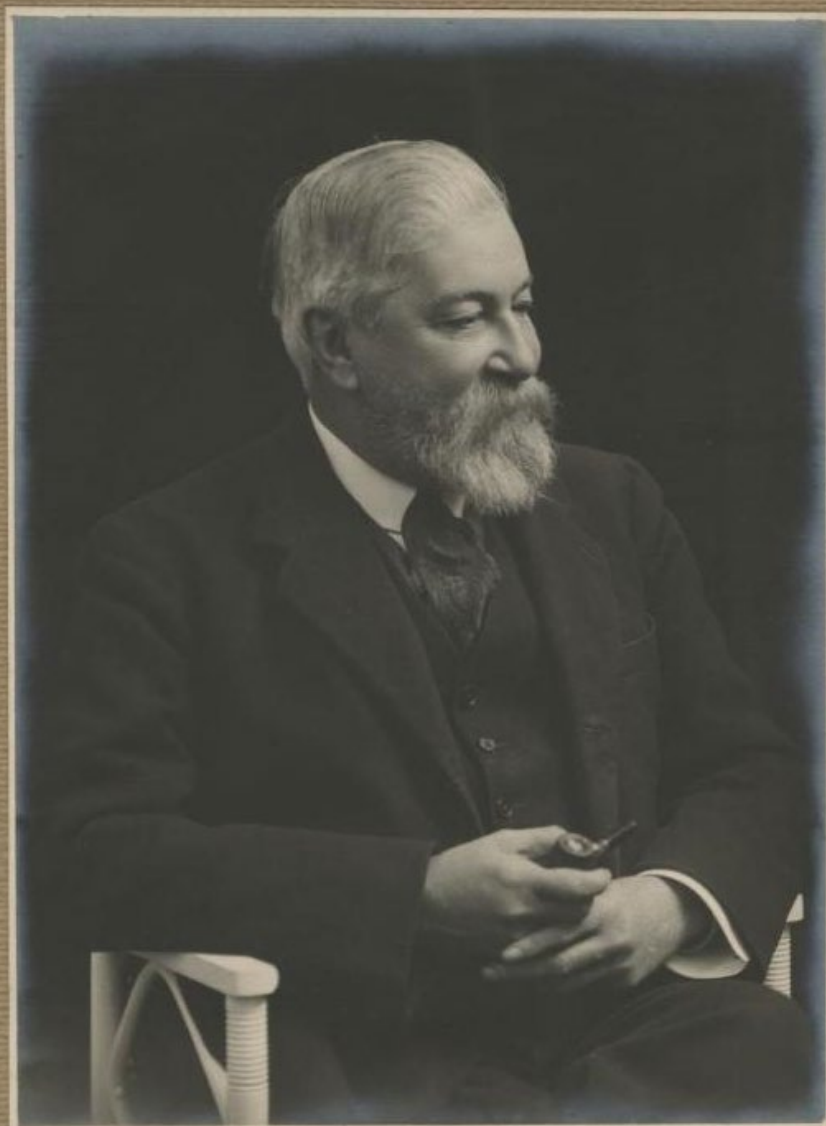
16. Redactar textos personals d'intenció literària, a partir de la lectura de textos, tot seguint les convencions formals del gènere, i amb intenció lúdica i creativa.
17. Consultar i citar adequadament fonts d'informació variades, per realitzar un treball acadèmic en suport paper o digital sobre un tema del currículum de literatura, tot adoptant un punt de vista crític i personal, i utilitzant les tecnologies de la informació.

Dimensió actitudinal i plurilingüe

18. Valorar la importància de la lectura i l'escriptura com a eines d'adquisició dels aprenentatges i com a estímulo del desenvolupament personal.
19. Valorar la llengua oral com a instrument d'aprenentatge, com a mitjà per transmetre coneixements, idees i sentiments i com a eina per a l'aprenentatge col·laboratiu i la regulació de la conducta.
20. Reconèixer, conèixer, respectar i valorar la diversitat lingüística i cultural d'Europa i del món.
22. Conèixer i emprar els sistemes de comunicació digitals sincrònics o asincrònics, tot atenent a la direccionalitat de la informació, al canal comunicatiu i al tipus de dispositiu que s'utilitza, i tenint cura dels aspectes que afecten la identitat digital pròpia i aliena.

GALERIA FOTOGRÀFICA

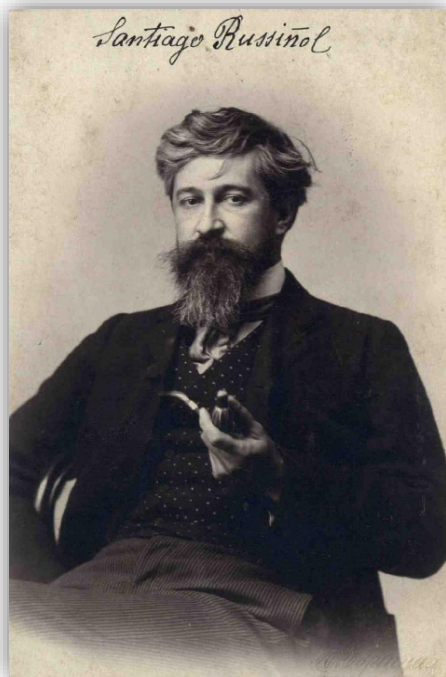
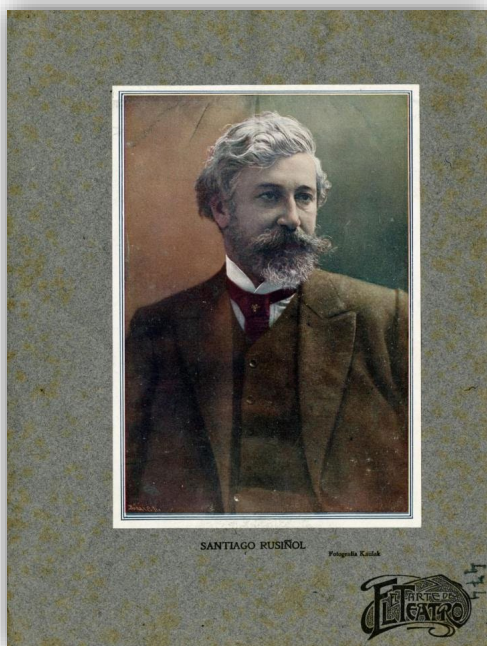

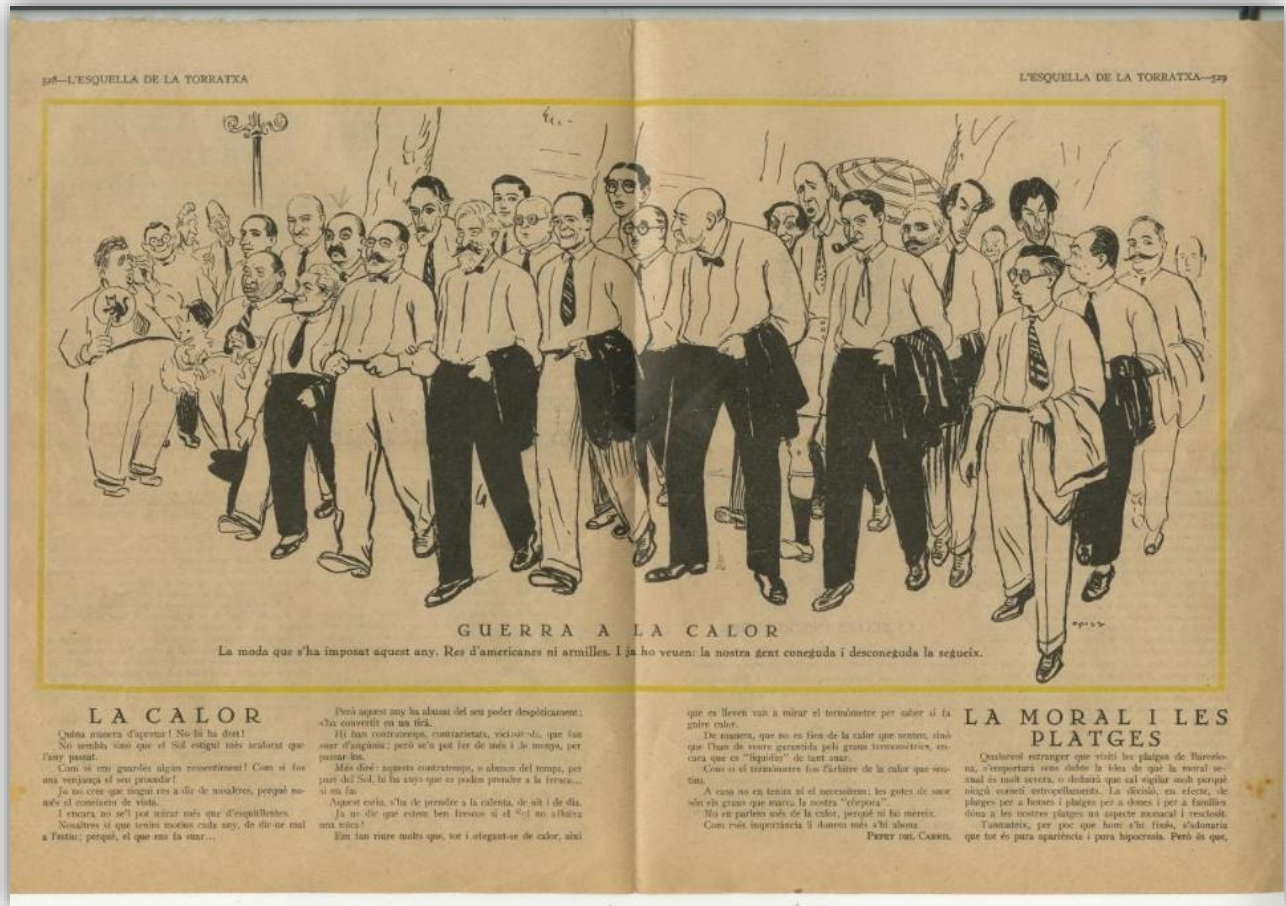
*Del meu ample i bon amic
En Claudi Riera
Prestat d'objecte de
Claudi Riera*

Santiago Rusiñol

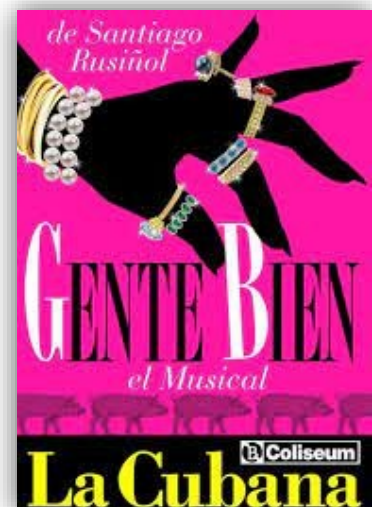
Fotografies i bust del Centre de Documentació i Museu de les Arts Escèniques

Santiago Rusiñol i Enric Borràs encapçalant una vinyeta de Ricard Opisso per a *L'Esquella de la Torratxa*

L'obra

Cartells publicitaris de diverses representacions recents

Esbós escenogràfic *El malalt crònic*, T. Windsor
(1955, CDMAE)

Gente bien, el musical (La Cubana, 2016)

[Els Jocs Florals de Canprosa](#) al TNC (fotografia
de [David Ruano](#))

[La niña gorda](#) al TNC (fotografia de [May Zircus](#))

BIBLIOGRAFIA I VIDEOGRAFIA

- 🌿 BOTA, Josep, 2000, «Introducció», Santiago Rusiñol, *L'alegria que passa i altres obres*, Barcelona: Hermes Editora General, p. 7-130. Conté molt bona informació sobre el marc històric i literari de l'època en què va viure Rusiñol, sobre l'itinerari vital de Rusiñol i la seva evolució com a artista, la Barcelona que va viure, sobre la llengua i el teatre del moment, entre altres qüestions.
- 🌿 CARBONELL, Anton, 2017, «*Maria Rosa a l'aula*», a *Maria Rosa, un clàssic vigent*, el Vendrell: Ajuntament del Vendrell (Quaderns de la Rigala 1), p. 23-42. Trasllet dels resultats de diverses activitats amb alumnes de l'IES Castellar del Vallès a l'entorn de *Maria Rosa* d'Àngel Guimerà.
- 🌿 CASACUBERTA, Margarida, 1997, *Santiago Rusiñol: vida, literatura i mite*, Barcelona: Curial Edicions Catalanes / Publicacions de l'Abadia de Montserrat (Textos i Estudis de Cultura Catalana 56). Es tracta d'un estudi en profunditat sobre Rusiñol i la seva obra.
- 🌿 CASACUBERTA, Margarida, 1999, *Els noms de Rusiñol*, Barcelona: Quaderns Crema. Recull uns interessants comentaris de l'autora relacionats amb l'anecdòtic que envolta la figura de Rusiñol.
- 🌿 CASACUBERTA, Margarida, 1999, *Santiago Rusiñol i el teatre per dins*, Barcelona: Institut del Teatre. Un aprofundit estudi del teatre de Rusiñol contextualitzat en el teatre de l'època. Conté un índex onomàstic detallat que permet una localització ràpida d'aquells aspectes que puguin interessar el lector.
- 🌿 CASTELLANOS, Jordi, 1988, *El modernisme. Selecció de textos*, Barcelona: Editorial Empúries. (Les Naus d'Empúries. Brúixola 1). Conté els textos dels discursos de les Festes Modernistes que Rusiñol pronuncià a Sitges, a més d'altres de significatius del Modernisme.
- 🌿 DOUGHERTY, Dru, 1983, *Un Valle-Inclán olvidado*, Madrid: Espiral/Fundamentos.
- 🌿 ESCOBEDO, Joana, 1981, *Santiago Rusiñol, 1861-1931: catàleg de l'exposició organitzada amb motiu del cinquantenari de la seva mort*, Barcelona: Diputació de Barcelona.

- 🌿 GALLÉN, Enric, 1986, «Santiago Rusiñol», a Molas, J., dir.; *Història de la literatura catalana*, vol. 8, Barcelona: Editorial Ariel, p. 449-480. Pormenoritzada i sistemàtica exposició de l'evolució de l'obra teatral de Rusiñol.
- 🌿 GARRIGASAIT, Raül, 2008, *El fugitiu que no se'n va. Santiago Rusiñol i la modernitat*, Barcelona: Edicions de 1984. Un dels darrers treballs sobre Rusiñol que destaca com l'autor encarna les tensions del món contemporani.
- 🌿 MARCHESE, Angelo & FORRADELLAS, Joaquín, 1989, *Diccionario de retórica, crítica y terminología literaria*, Barcelona: Editorial Ariel.
- 🌿 MARFANY, Joan Lluís, 1975, «Rusiñol, pròfug del Modernisme», a *Aspectes del Modernisme*, Barcelona: Curial Edicions Catalanes, p. 211-227. És un dels estudis canònics sobre el Modernisme. Conté un lúcid estudi sobre la significació de *L'hèroe*.
- 🌿 MARTORI, Joan, 2010, «Estudi preliminar, propostes de treball i de comentaris de text», a *L'auca del senyor Esteve de Santiago Rusiñol*, Barcelona: Edicions 62 (Educació, 56). Un llibre que, a més de contenir una versió actualitzada de l'obra de Rusiñol, orienta el professorat i el públic escolar sobre la significació de *L'auca del senyor Esteve* amb activitats sobre el treball de l'obra i comentaris de text que actuen de model d'anàlisi d'un fragment de l'obra més emblemàtica de Rusiñol.
- 🌿 MOLAS, Joaquim, 2010, «Rusiñol i l'art sense fronteres», a *Aproximació a la literatura catalana del segle xx*, Barcelona: Editorial Base, p. 65-88. Un estudi complet sobre la literatura catalana del segle xx, que inclou una anàlisi de la significació de l'obra de Rusiñol.
- 🌿 *Opuscle Santiago Rusiñol*, Epicentre Rusiñol, TNC, 2018. En línia: <https://www.tnc.cat/uploads/20180927/Epicentre_Rusin_aol_web.0.pdf>. Es tracta d'una breu publicació que agrupa textos de Rusiñol, opinions d'especialistes i aspectes concrets com la relació de Rusiñol amb Picasso.
- 🌿 ORDINE NUCCIO, 2013, *La inutilidad de lo útil* (Jordi Bayod, trad.), Barcelona: Acantilado, (Acantilado Bolsillo 36).
- 🌿 PANYELLA, Vinyet, 2000, *Paisatges i escenaris de Santiago Rusiñol: París, Sitges, Granada*, Barcelona: Curial Edicions Catalanes / Publicacions de l'Abadia de

- Montserrat. (Textos i Estudis de Cultura Catalana, 75). Un estudi sobre el periple artístic que seguí Rusiñol en uns llocs que, entre altres, influïren en la seva obra.
- 🌿 PANYELLA, Vinyet, 2003, *Santiago Rusiñol, el caminant de la terra*, Barcelona: Edicions 62. Un documentadíssim treball sobre Santiago Rusiñol i l'evolució de la seva obra.
 - 🌿 PAVIS, Patrice, 1990, *Diccionario del teatro. Dramaturgia, estética, semiología*, Madrid: Ediciones Paidós. Una obra de referència sobre terminologia teatral.
 - 🌿 PLA, Josep, 1955, *Santiago Rusiñol i el seu temps*, Barcelona: Editorial Selecta. (Biblioteca Selecta, 187-188).
 - 🌿 PLA, Josep, 1981, *Santiago Rusiñol i el seu temps*, Barcelona: Destino. El millor retrat de Rusiñol i l'època que va viure. Parteix d'un coneixement detallat de tota la seva obra i la seva biografia, tractades amb una prosa exquisida i la fascinació per la figura.
 - 🌿 RODRÍGUEZ ESTEBAN, Juan Carlos, 2022, «Un nou retrat de Santiago Rusiñol a través dels seus escrits», a *L'Esquella de la Torratxa*, Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat (Textos i Estudis de Cultura Catalana). Aquest documentat estudi contribueix a desmitificar diversos aspectes que havien quedat fixats en la imatge de la figura de Santiago Rusiñol.
 - 🌿 RUSIÑOL, Maria, 1950, *Santiago Rusiñol vist per la seva filla*, Madrid: Aedos. Un text pràcticament introbable i de gran valor testimonial.
 - 🌿 RUSIÑOL, Santiago, 2018, *Oracions* (Raül Garrigasait, cur.), Barcelona: Edicions de 1984. Publicat el 1897, aquest recull de proses poètiques va ser fruit de la concepció d'Art Total de Santiago Rusiñol. Conté il·lustracions de Miquel Utrillo i composicions musicals d'Enric Morera.
 - 🌿 RUSIÑOL, Santiago, 2020, *L'hèroe* (Albert Arribas, cur.), Tarragona: Arola Editors.
 - 🌿 RUSIÑOL, Santiago, 2020, *L'heroi* (Clàudia Serra, cur.), Benicarló: Onada Edicions (Imprescindibles 6).
 - 🌿 STEINER, George & LADJALI, Cécile, 2005 (Gregorio Cantera, trad.), *Elogio de la transmisión*, Madrid: Ediciones Siruela (Biblioteca de Ensayo 26).

VIDEOGRAFIA

- 🕒 *L'altre Rusiñol*, Benecé, Any Rusiñol. Director: Monti, Coproducció amb Televisió de Catalunya, Enciclopèdia Catalana: Vernal, 2006. Afegim la referència d'aquest vídeo, a més de tots els que hem utilitzat, perquè es tracta d'un document interessant que no es troba a les xarxes.

